

णीं स्वलोकं नमः ४ प्रतद्विष्णुःस्त
वते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गि
रिष्ठः यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधि
क्षियन्ति भुवनानि विश्वा नमः ५ पु
ष्पवनदेवताभ्यो नमः ३ हिरण्यगर्भस्स
मवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसी
त् स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै दे
वाय हविषा विधेम नमः ६ संवत्सर
स्य प्रतिमां ये त्वा रात्र्युपासते तेषामायु
ष्मते प्रजां रायस्पोषेण संसृज नमः ७
काय नमः कस्मै नमः कतमस्मै नमः
प्रजापतये नमः प्रजापते न त्वदेता
न्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव य
त्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम
पतयो रयीणां नमः असौ अमुष्य पुत्रो

मे. अमुष्यासौपुत्रोवयंस्यामपतयोरयी।
२ णांनमः जातकरणादेवताभ्योनमः ४
कयानश्चित्रआभुवदूतीसदावृधस्स
खाकयाशचिष्ठयावृता कस्त्वासत्यो
मदानांमंहिष्ठोमत्सदन्धसा दृढाचिदा
रुजेवसुनमः कयातच्छृण्वेशच्याश
चिष्ठोययाकृणोतिमुहुकाचिदृष्वः
पुरुदाशुषेविचयिष्ठोअंहोथादधाति
द्रविणंजरित्रेनमः प्रजापतयेनमः
प्रजापतेनत्वदन्याएताविश्वाजाता
निपरितावभूव यत्कामास्तेजुहुमस्त
न्नोअस्तुवयंस्यामपतयोरयीणांनमः
असावमुष्यपुत्रोऽमुष्यासौपुत्रोवयंस्या
मपतयोरयीणांनमः नामकरणादेव
ताभ्योनमः ऽमित्रोजनान्यातयतिप्रजा

नन्मित्रोदाधार्पृथिवीमुतद्याम् मि
त्रः कृष्टीरनिमिषाभिचष्टेमित्रायह
व्यंघृतवज्जुहोतनमः प्रसमित्रमर्तोअ
स्तुप्रयस्वान्यस्तआदित्यशिक्षतिव्रते
न नहन्यतेनजीयतेत्वोतोनैनमंहोअ
श्नोत्यन्तितोनदूरात्नमः मित्रायसातु
चरायनमः१आप्यायस्वसमेतुतेविश्व
तःसोमवृष्ण्यम् भवावाजस्यसंगथे
नमः संतेपयांसिसमुयन्तुवाजासं
वृष्ण्यान्यभिमातिषाहः आप्यायमा।
नोअमृतायसोमदिविश्रवांस्युत्तमा
निधिष्वनमः२सोमायसातुचरायन
मः३अन्नपतेअन्नस्यनोदेह्यनमीव
स्यशुष्मिणः प्रप्रदातारंतारिषऊ।
र्जंनोदेहिद्विपदेचतुष्पदेनमः अ

मे०
२

न्वपतयेनमः॥ येकेचज्मामहिनोअहि
मायाद्दिवोजज्ञिरेअपांसधस्थे तेअस्म
भ्यमिषयेविश्वमायुःक्षपउस्रावरिवस्य
न्तुदेवानमः चूडाकरणदेवताभ्योन
मः॥ मेधांमह्यमङ्गिरसोमेधांसप्तऋषयो
ददुः मेधांमेअश्विनावुभामेधांधाताद
धातुमेनमः मेधांमेवरुणोराजामेधा
मग्निर्दधातुमे मेधामिन्द्रश्चसूर्यश्चमे
धांदेवीसरस्वतीनमः यामेधामप्सर
सगन्धर्वेषुचयन्मनः दैवीर्मेर्मनुष्या
यामेधासामामाविशतादिहनमः॥
शरीरंमेविचर्षणंवाङ्मेमधुमद्दुहे नि
शामितंनिशामयेमयिश्रुतंनमः य
न्मेनू क्तनद्रमतोशाकेयंयदनुवुवेश्रि
यःश्रुतस्यभूयासंमेधयासंविधीम

हि ॥ श्रद्धधमहमहद्धधत्त्वमसोसोमेभ्यः प्रा
णस्तन्मेगोपाय ब्रह्मणआणीस्थ्य।
ऋतंमेमाप्रहासीदितिनमः छन्दो।
भ्यः नमः उपायनायनमः ९ येकेचजमा-
छन्दोभ्यः नमः त्रैविद्यकदेवताभ्यः न
मः ९ ॐ अ व्रानोसितस्यास्तेजैष्ठीयं
गमेयंअहमिद्धिपिधुभ्यारिमेयामस्तस्य
जगृभ्मअहंसूर्यवाजिनिनमः रन्तिर्ना
मासितस्यास्ते· युक्तिर्नामासि· यो।
गोनामासि· युजेनमः उक्तजेनमः
युक्तेनमः योगायनमः उपाकरणात्र
तदेवताभ्यः नमः ॐ चित्तिस्रुक्चित्तमा
ज्यंवाग्वेदिराधीतंवर्हिः केतोअग्निर्वि
ज्ञातमग्निर्वाचस्पतिर्होतामनउपव।
क्ताप्राणोहविस्साम्युधुरिन्द्रंगच्छ

मे०
४

नमः पृथिवीहोतां द्यौरध्वर्युस्त्वष्टाग्नि
मिंत्राउपवक्तां वाचस्पतेवाचोवीर्येण
सम्भृततमेनायक्ष्यसे यज्ञपतयेवार्य
मास्वरुरोवाचस्पतेसोमंपिबतुजना
नदिन्द्रमिन्द्रियायस्वाहा सोमःसोम
स्यपुरोगाःशुक्रःशुक्रस्यपुरोगाः श्राता
स्तइन्द्रसोमवातापेर्द्रवनश्रुतःनमः
अग्निर्होताश्विनध्वर्यूरुद्रोग्नीद्बृहस्पति
रुपवक्तावाचस्पतेहविधेनामन्वाच
स्पतिस्सोममपाद्स्मासुनृम्णांन्यात्
नमः सोमःसोमस्यपुरोगाःशुक्रःशु
क्रस्यपुरोगाः श्रातास्तइन्द्रसोमवा
तापेर्द्रवनश्रुत नमः वाग्घोतावा
तोध्वर्युर्दीक्षापत्न्यापोभिगरोमनोह
विस्तपसेजुहोमि वाचस्पते छिद्रया

वाचा छिद्र्यां जिह्वा दिविदेवां वृध
ह्वोत्रोंमेरयस्वनमः गेंमहाहविर्हो।
तासत्यहविरपुष्ट्रैरचितपाजांग्रग्निर
चितम नां उपवक्तानाप्रृष्ठ्यस्त्वाप्रति
पृष्ठ्यस्त्वाभिगरा अयास्यउद्गाता वा
चस्पते विधेनाम विधेवमस्माकेना
म मादेवानांतन्तुश्छेदिमामनुष्या
णांनमः छन्दोभ्यःनमः चातुर्होत्र
कायनमः १३ पुनश्चित्तिस्स्रुक· पृ
थिवीहोता· अग्निर्होता· वाग्घोता·
महाहवि· छन्दोभ्यःनमः अपवर्गे
चातुर्होत्रकायनमः १४ ब्रह्मणेन
मः प्रजापतयेनमः धर्मायसम्राजे
नमः सूर्यायविभ्राजेनमः देवेभ्यो
घर्मपेभ्यःनमः पितृभ्योघर्मपेभ्यःन

मे०
५
सूर्यायविभ्राजेनमः

मः छन्दोभ्यःनमः प्रवर्ग्यव्रतायनमः १५
पुनः ब्रह्मणेनमः प्रजापतयेनमः घ
र्मायसम्राजेनमः देवेभ्योघर्मपेभ्यःन
मः पितृभ्योघर्मपेभ्यःनमः छन्दोभ्यः
नमः अपवर्गेप्रवर्ग्यव्रतायनमः १६ द्विदिनविधिः
अग्नयेनमः वायवेनमः सूर्यायनमः द्वितीयदिवस आरम्भः
ब्रह्मणेनमः प्रजापतयेनमः संवत्सरा
यनमः ऋतुभ्यःनमः अरुणेभ्यःका
णवर्षिभ्योनमः छन्दोभ्यःनमः अरुण
व्रतायनमः १७ पुनः अग्नयेनमः वाय
वेनमः सूर्यायनमः ब्रह्मणेनमः प्र
जापतयेनमः संवत्सरायनमः ऋतु
भ्यःनमः अरुणेभ्यःकाणवर्षिभ्योनमः
छन्दोभ्यःनमः अपवर्गेअरुणव्रता
यनमः १८ पुनः अग्नयेनमः वायवे

श्रियैश्रीकामदेवताभ्यःनमः

नमः सूर्यायनमः ब्रह्मणेनमः प्रजा
पतयेनमः छन्दोभ्यःनमः ऋषिभ्यः
नमः छन्दोभ्यःनमः औपनिषदव्रत
देवताभ्यःनमः १९ श्रियैश्रीकामदेव
ताभ्योनमः २० यशसेयशस्कामदेव
ताभ्योनमः आवहन्तीवितन्वानाकुर्वी
णाचरमात्मनः वासांसिममगावश्चा
अन्नपानेनवर्धयनमः सुवर्णांहरि
णींलक्ष्मीयनदामस्वपूजिताम् अतो
मेश्रियमावहलोमशांपशुभिःसहन
मः आमायन्तुब्रह्मचारिणःनमः स
मायन्तुब्रह्मचारिणःनमः तपोय
शोयशानिनमः जनोयशोयशा
निनमः श्रेयान्वसोयशोयशानिन
मः तन्त्वाभगप्रविशामिनमः समा

मे- भृगवविश्वामित्रेनमः अस्मिन्सहस्रा।
९ लैःएपमहृत्वमिमजेनमः २१ अग्नये
नमः वायवेनमः सूर्यायनमः ब्रह्म
णेनमः प्रजापतयेनमः छन्दोभ्यःन
मः ऋषिभ्यःनमः छन्दोभ्यःनमः अ
पवर्गेऔपनिषधव्रतायनमः २३ येकेच
ज्मा- गोदानव्रतदेवताभ्योनमः २३
येकेचज्मा- छन्दोभ्योनमः अपवर्गेवै
विद्यकायनमः २४ स्नातकव्रतदेवताभ्यो
नमः सर्वव्रतदेवताभ्योनमः त्रिकाहो
मव्रतदेवताभ्योनमः मौंजीवंधनव्रत
देवताभ्योनमः तद्विष्णोपरमं- पंचाय
तनदेवताभ्योनमः इन्द्रापर्वता- ऐंद्रा
ग्न- अग्नतमस्त्व अग्नताघतो सावि
त्राणि- प्रजापतये इत्यादिभ्यः दधि।

स्नातस्य स्नातयोः स्नातानां मौंजीबंधनानि॰ स्नातस्यमौंजीवंधनयो
गदेवताभ्यो =

× हिरण्यगर्भः०, यः प्राणतो०, य आत्मदा, येन द्यौ, य इमे द्यावा, यस्येमे विश्वे, आपो ह यत्, आपः प्रजाः, आपश्चिन्नस्त्वा,

मधुपर्कं नमो नैवेद्यं निवेदयामि नमः
× हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ ऋचा पुष्पं समर्चेत
स्वाहा० यजमानमानीय आदौ न्यासः
तीर्थस्नेयं० वसोपवित्रमसि० आशीर्वा
(कंकणबंधनम्) दं परमात्मने० स्वप्रकाशो० वनस्पति०
यत्राक्षिमाता० धूपदीपसंकल्पा० अ
घनावत् महागणपतये० पितृगण
देवताभ्यः प्रजापतये सीमंतकर
णदेवताभ्यः २ अग्नये इन्द्राय विष्ण
वे पुंसवनदेवताभ्यः ३ जातकरण
देवताभ्यः ४ कायप्रजापतये नाम
करणदेवताभ्यः ५ मित्राय ६ सो
माय ७ अन्नपतये ८ चूडाकरणदे
वताभ्यः ९ मेधायै सरस्वत्यै छन्दो
भ्यः उपायनदेवताभ्यः १० छन्दोभ्यः

कंकणबंधनं सिंदुवर्णेन कांडायजमा
नस्य बद्धेन । तथा कंकणं कार्पासं सूत्र
तामस्मिन वितनुः

मे॰
८

त्रैविद्यकव्रतदेवताभ्यः ११ छन्दोभ्यः
उपाकरणदेवताभ्यः १२ छन्दोभ्यः
चातुर्होत्रकदेवताभ्यः १३ छन्दोभ्यः
अपवर्गेचातुर्होत्रकदेवताभ्यः १४
ब्रह्मणे प्रजापतये त्र्यर्माय सम्राजे
सूर्याय विभ्राजे देवेभ्योत्र्यर्मयेभ्यः
पितृभ्योत्र्यर्मयेभ्यः छन्दोभ्यः प्रवर्ग्य
व्रतदेवताभ्यः १५ एवमेवापवर्गेप्र॰
ब्रह्म॰ प्रजा॰ त्र्यर्मा॰ सूर्या॰ देवे॰ पितृ॰
छंदो॰ अपवर्गेप्रवर्ग्यव्रतदेवताय १६
अग्नये वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजाप
तये संवत्सराय ऋतुभ्यः अरुणेभ्यः
काण्डर्षिभ्यः छन्दोभ्यः अरुणव्रतदे
वताभ्यः १७ एवमेवापवर्गे अ॰ वा॰
सू॰ ब्र॰ प्र॰ सं॰ ऋ॰ अरु॰ का छं॰ अ

पवर्गेऽस्तरणाव्रतदेवताय १९ अग्नये
वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये· छं· ऋ·
छन्दोभ्यः औपनिषदव्रताय १९ श्रि
यै श्रीकामदेवताभ्यः॥ यशसे यशा
स्कामदेवताभ्यः २१ अ· वा· सू· ब्र·
प्र· छं· ऋ· छं· अपवर्गेऽौपनिषद
व्रताय २२ गोदानव्रतदेवताभ्यः २३
छन्दोभ्यः अपवर्गेत्रैविद्यकाय २४
स्नातकव्रतदेवताभ्यः सर्वव्रतदेवता
भ्यः त्रिकाहोमव्रतदेवताभ्यः मौञ्जी
बन्धनव्रतदेवताभ्यः वास्तुदेवाय पं
चायतनदेवताभ्यः इंद्रादिभ्यः दशलो
कपालेभ्यः अनन्तादिभ्योऽष्टौकुल
नागदेवताभ्यः आदित्यादिभ्यः एका
दशग्रहेभ्यः हेरुकादिभ्यः वटुका

मे० दिभ्यः आत्मनोवाङ्मनःकायोपार्जि
८ तपापनिवारणार्थं सुतस्य सुतयोः
सुतानां मौंजीबंधननिमित्तं धूपदी
पसंकल्पसिद्धिरस्तु धूपोनमः दीपं
नमः अपसव्येन समस्तमातापितृ
भ्यः धूपःस्वधा दीपःस्वधा सव्येन
गायत्र्यैनमः ३ अथनावत् महागा।
णपतेः कुमारस्य० पितृगणदेवता
नां प्रजापतेः सीमंतकरणदेवता।
नां अग्नेः इन्द्रस्य विष्णोः पुंसवनदे
वतानां जातकरणयागदेवतानां
कस्य प्रजापतेः नामकरणदेवता।
नां मित्रस्य सोमस्य अन्नपतेः चू।
डाकरणदेवतानां मेधायाः सावि
त्र्याः छंदसां उपायनस्य छंदसां

त्रैविद्यकस्य छंदसां उपाकरणदे
वतानां छंदसां चातुर्होत्रकस्य छंदसां अपवर्गे चा
तुर्होत्रकस्य
ब्रह्मणः प्रजापतेः घर्मस्य सम्राजः
सूर्यस्य विभ्राजः देवानां घर्मपानां
पितॄणां घर्मपानां छंदसां प्रवर्ग्य
व्रतस्य एवमेव ब्रह्म· प्र· घ· स· सू·
वि· दे· पि· छं· अपवर्गे प्रवर्ग्यव्रत
स्य अग्नेः वायोः सूर्यस्य ब्रह्मणः
प्रजापतेः संवत्सरस्य ऋतूनां अ
रुणानां काण्वर्षीणां छंदसां अ
रुणव्रतस्य एवमेव अ· वा· सू· ब्र·
प्र· सं· ऋ· अ· का· छं· अपवर्गे अ
रुणव्रतस्य अग्नेः वायोः सूर्यस्य ब्र
ह्मणः प्रजापतेः छंदसां ऋषीणां
छंदसां उपनिषद्व्रतस्य श्रियः श्री

मे॰ कामदेवतानां यथाभागः यथास्काम
१८ देवतानां भू॰ वा॰ सू॰ ब्र॰ प्र॰ छं॰
स॰ छं॰ अपवर्गऔपनिषद्व्रतस्य
गोदानव्रतदेवतानां छंदसां अपव
र्गत्रैविद्यकस्य स्नातकव्रतदेवतानां
सर्वव्रतदेवतानां मौंजीबंधनदेवता
नां वास्तुदेवस्य पंचायतनदेवतानां
इंद्रादीनां दशलोकपालानां अनंता
दीनां आदित्यादीनां हेरुकादीनां व
टुकादीनां आत्मनोवाङ्मनः॰ सुत
स्य सुतयोः सुतानां मौञ्जीबंधन
निमित्तं गणपतिकलश कलशा
मंडल लोकेश्वरपूजनं अर्चांमहंकरि
ष्ये ॐऊरुष यवान्विकीर्य एवमेव
चष्टासने गणपतेः इदमासनंनमः

सर्वं महागणपतये कुमाराय श्रि
यै चतुर्थीक्रमेण त्वां पूजयामि
ॐ पूजय महागणपतिं कुमारं पि
तृगणयागदेवतान् प्रजापतिं सी
मंतकरणयागदेवतान् अग्निं इंद्रं
विष्णुं पुंसवनदेवतान् जातकरण
देवतान् कं प्रजापतिं नामकरण
देवतान् मित्रं सोमं अन्नपतिं चू
डाकरणदेवतान् मेधां सरस्वतीं
छंदांसि उपायनदेवतान् छंदांसि
त्रैविद्यकदेवतान् छंदांसि उपाकर
णव्रतदेवतान् छंदांसि चातुर्होत्त
कव्रतदेवतान् छंदांसि अपवर्गेचा
तुर्होत्तकव्रतदेवतान् ब्रह्माणं प्र
जापतिं चर्मं सम्राजं सूर्यं विभाजं

मे॰ देवान् धर्मपान् पितॄन् धर्मपान् छं
९ दांसि प्रवर्ग्यव्रतदेवतान् एवमेव
ब्र॰ प्र॰ ध॰ स॰ ऋ॰ वि॰ दे॰ ध॰ पि॰ ध॰
छंदांसि अपवर्ग्ये प्रवर्ग्यव्रतदेवतान्
अग्निं वायुं सूर्यं ब्रह्माणं प्रजापतिं
संवत्सरं ऋतून् अरुणान् काण्ड
र्षीन् छंदांसि अरुणव्रतदेवतान्
एवमेव अग्निं वायुं सू॰ ब्र॰ प्र॰ सं॰
ऋ॰ अ॰ का॰ छं॰ अपवर्गे अरुणव्र
तदेवतान् अग्निं वायुं सूर्यं ब्रह्मा
णं प्रजापतिं छंदांसि ऋषीन् छं
दांसि औपनिषदव्रतदेवतान् श्रि
यं श्रीकामदेवतान् यशसं यशः
स्कामदेवतान् अ॰ वा॰ सू॰ ब्र॰ प्र॰।
छं॰ ऋ॰ छंदांसि अपवर्गे औपनिष

द्व्रतदेवताम् गोदानव्रतदेवताम् छं
दांसि अपवर्गे त्रैविद्यकव्रतदेवताम्
स्नातकव्रतदेवताम् सर्वव्रतदेवताम्
मौञ्जीबंधनयागदेवताम् वासुदेवं पं
चायतनदेवताम् इंद्रादीन् अनंतादी
न् आदित्यादीन् समस्तक्षेत्रपालया
गदेवताम् इह वटु आवाहयिष्या
मि ॐ आवाह्य पाद्यार्घ्यउदकं शन्नो
देवी लाजाश्च महागणपतये पाद्यं
सर्वं चतुर्थीक्रमेण पुनः शन्नोदेवी
आपः क्षीरं महागणपतेः इदंवोऽर्घ्यं
नमः कुमार पितृगणदेवताः प्रजा
पते सीमन्तकरणदेवताः अग्नेः इन्द्र
विष्णोः पुंसवनदेवताः जातकरणदे
वताः क प्रजापते नामकरणदेवताः

मे॰ मित्र सोम अन्नपते चूडाकरणदेवताः
११ मेधे सरस्वति छंदांसि उपायनव्रतदे
वताः छंदांसि त्रैविद्यकव्रतदेवताः छं
दांसि उपाकरणव्रतदेवताः छंदांसि
चातुर्होत्रकव्रतदेवताः छंदांसि अप
वर्गेचातुर्होत्रकव्रतदेवताः ब्रह्मन् प्र
जापते घर्म सम्राट् सूर्य विभ्राट् देवाः
घर्मपाः पितरः घर्मपाः छंदांसि प्रव
र्ग्यव्रतदेवताः एवमेव ब्र॰ प्र॰ घ॰ स॰
सू॰ वि॰ दे॰ पि॰ छं॰ अपवर्गेप्रवर्ग्यव्रत
देवताः अग्ने वायो सूर्य ब्रह्मण प्र
जापते संवत्सरः ऋतवः अरुणाः
काण्डर्षयः छंदांसि अरुणव्रतदेवताः
एवमेव अ॰ वा॰ सू॰ ब्र॰ प्र॰ सं॰ ऋ॰ अ॰
का॰ छं॰ अपवर्गेअरुणव्रतदेवताः अ

ग्ने वायो सूर्य ब्रह्मण प्रजापते छं
दांसि ऋषयः छंदांसि ओपनिषद्व्र
तदेवताः श्रीः श्रीकामदेवताः यशः
यशस्कामदेवताः अग्ने वा॰ सू॰ ब्रह्म॰
प्र॰ छं॰ ऋ॰ छं॰ अपवर्गेऔपनिषद्व्र
तदेवताः गोदानव्रतदेवताः छंदांसि
अपवर्गेत्रैविद्यकव्रतदेवताः स्नातक
व्रतदेवताः सर्वव्रतदेवताः मौंजीबं
धनयागदेवताः वासुदेव पंचायत
नदेवताः इंद्रादयः अनंतादयः सम
स्तक्षेत्रपालयागदेवताः हे॰ व॰ इदं
वोऽर्घ्यनमः एवंचतुर्थ्या महागणप
तये समालभनंगन्धोनमः एवंअ
र्घ्योनमः पुष्पंनमः धूपोनमः दीपो
नमः वासोनमः एतासांदेव॰ अन्नेन

मे॰ मः २ शन्नोदेवी॰ एताभ्योकलशयो
१२ गदेवताभ्यः अपोशानेनमः पुनःश
न्नोदेवी एताभ्योकलशयोगदेवताभ्यो
दक्षिणार्थे॰ एतादेवता तद्विष्णोः कल
शोपुष्प इतिकलशपूजा ॥ ॐसंस्का
राणामनुपूर्वेवद्येलौगाक्षिभाषि
तम् यथोक्तंकर्महोमानांयथाकाले
यथाक्रमं १ ऋतौचतुर्थ्यांस्नातायो
प्राजापत्यंचरुंश्रपेत् निक्षिपेद्वीजवा
पस्यगर्भस्यसूत्रेविधिःस्मृतः २ सीमंत
स्ययथाकालेकार्येपुंसवनेतथा जा
तकर्मनामकर्मदर्शनंसूर्यचंद्रयोः ३
अन्नप्राशनहोमोथचूडोपायनमेवच
वासोदत्तंवस्त्रसूत्रंमध्यमानंदधिमेख
ला अजिनेनवनीतेचदण्डंचाज्ञोपक

ल्पयेत् ऋत्वनन्तरयागात्प्राक्भेत्त्।
स्याचरणं विदुः व्याख्यानं ब्रह्मचर्यस्य
होमं समादितो भवेत् शौचशिक्षासं
ध्योपास्तिर्मन्त्राणामुपदेशनम् तथा
ग्नीन्धनमन्त्राणां ततो भक्ष्यस्य भोज।
नम् निष्ठं ततदहः शेषं स्थापयेद्ब्रह्म
चारिणम् सन्ध्योपासनाग्निकार्यं भै
क्षचर्यां ततोन्वहम् त्रैविद्यके यथाका
लमुपाकर्म यथोदितम् चातुर्हौत्र
कहोमौ ह्यावीरण्यानिवृतान्यथ गो
दानहोमं हैविद्यमुपवर्गं ततः स्नतः
म्नध्ययने यथाकाले उत्सर्जनविधिर्भ
वेत् प्राप्याग्नेो दण्डमजिनं मेखलां चै
व निक्षिपेत् मधुपर्कस्ततो देयश्चा।
चार्याय यथाविधिः स्नानव्रतं स्नात

मे-
ख्र

कार्यमधुपर्कं प्रदापयेत् एकादशाऽ
नुवाकेन ततः स्यादनुशासनम् स्ना
नस्य स्वस्तिपुण्याहवाचनहोमैश्च स्यात्त्रिका
दिभिः पुत्रैः पितरौ ह्यये तत्र स्वस्तिपुण्य
हं ततः परं मधुपर्कविधिं ततो विद्यातीर्थ
व्रतादिकं सर्वं कार्यं हि विधानेन ततो
गृहं समाश्रयेत् अनेनक्रमयोगेन य
थाकालं द्विजन्मनां कार्याः शारीरसं।
स्काराः पावनाः श्रेष्ठास्तेऽपि ॥ ननिवी
पुंसवसीमन्ते जातकर्मणि चैव तथा चू
डोपायनके तद्वद्वैविधकवतद्वयं उ
पाकर्मणि गोदाने विवाहे प्रायश्चित्तके
च तु गृहीते प्रदाने यथाकालं समाचरेत्
सकृत्संस्कृतसंस्कारासीमन्तेन द्विजा
स्त्रियः यं यं गर्भं प्रसूयन्ते स सर्वाः संस्कृ

प्रजायंते

संस्कारवान्भवेत्

नोभवेत् अनेकदेवतायागेष्वे
कएवचरुर्भवेत् अतेपुंसवना
द्यैलौगाक्षिवचनेयथा पुंसवा
नेनामकरणेसूर्यसोमादिदर्शने
अन्नप्राशेचान्नदैवेवर्गेचैवापव
र्गयोः बीजवापेपूर्वैद्धकर्मेष्टीका
मयशस्कामयोः एवंचरुप्रदानंच
अन्येषांजुहुयाद्धृतम् ॥ तत्रादौबी
जवापनम् अथाग्निकर्म अग्निंपरि
समूह्य पर्युक्ष्य परिषिच्य परिस्ती
र्य १ आदौॐडपूजाकार्याः अग्न
येसमनमत् अष्टौचरुचापवेत् ८
उत्तरतः प्रजापतये जुष्टंनिर्वपामि
एवंप्रोक्षामि आत्मनोवा· हुतस्य
मौंजी· प्रजापतये बीजवापनदेव

यजमानस्य आदौगणपतिॐड कलशावरुणाकार येत्गुरुः पतद्द नारकापूजांकारयेत्

श्राद्धे वैश्वानरे सोमे स्थाप्याविविहितो न तु
[illegible]
[illegible]

मनुः आषोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्रीनातिवर्तते द्वाविंशात्क्षत्रबंधु राचतुर्विंशतेर्विशः अतऊर्द्ध्वंत्रयोप्येते यथाकालमसंस्कृताः सा वित्रीपतिताव्रात्या भवंत्यार्यविगर्हिताः
व्रतहीना

मे·
२४

ताभ्यः अग्नयेवैश्वानराय इदमा·
अभ्युत्पवित्रे आज्यभागांतेहुत्वा
अत्तौचतर्थ्यांस्नातायोनिशिप्राजा
पत्यंचरुंअपयित्वा यायोदिव्यामा
जेन यजमानपत्याः प्रजापतेइति
स्थालीपाकेनप्रधानं प्रजापतेनहि
त्वदन्या· अत्ततिथिः सावित्राणि स
तस्यमोंजीवंधननिमित्तं वीजवापना
यागदेवताभ्यः नमोनैवेद्यं· इडाम
ग्ने आज्याविते आयुषे अग्निंविमुच्य· २
इतिप्राजापत्यम् इतिसांख्यायनगृ
ह्याद्वीजवापनम् ॥ अथसीमंतोन
यने अग्निंपरिसमूह्य पर्युक्ष्य परिषि
च्य परिस्तीर्य ४ उत्तरतः ननिर्वापः
इस्यापयोसि आत्मनोवा· स्तनस्य

स्नातेऽपि गार्भैर्होमैजीतकर्मचौडमौंजीनिबंधनैः
बैजिकंगार्भिकंचैनोद्विजानांप्रतिहन्यतेइति=

गर्भाधानमृतौपुंसः सवनंस्पंदनात्पुरा षष्ठेऽष्टमेवासीमंतोमासेतेजातकर्मच अहन्येकादशे
नामचतुर्थेमासिनिष्क्रमः षष्ठेऽन्नप्राशनंमासिचूडाकार्यायथाकुलम् एवमेनःशमंयाति
बीजगर्भसमुद्भवम् तूष्णीमेताः क्रियास्त्रीणां विवाहस्तुसमंत्रकः गर्भाष्टमेऽष्टमेवाब्दे ब्राह्म
णस्योपायनम् राज्ञामेकादशेसैके विशामेकेयथाकुलम् ॥

ओं सीमंतकरणदेवताभ्यः अग्नये
वै इदमाज्यं अभ्युत्पथ आज्यभागांते
न्तीयेगर्भमासेसीमंतंकारयते पु
ह्वपत्नस्यपुण्याहे पर्वणिवा यथोक्त
मुपसमाधाय जयप्रभृतिभिर्हुत्वा प
श्चाद्ग्नेर्दर्भेषुप्रागासीनायाः सर्वान्के
शान्संप्रमुच्यप्रसादयति येसीमंतमि
तिच येसीमंतंकंकतस्तेचकारयद्वा
द्वरः परिवर्ज्यवपान्ते स्त्रीपुरूपमभि
नीतन्त्रिधन्ते पांसेनेमंसंसृजंतवीर्ये
ण इंद्राणीचक्रेकंकतेससीमंतंवि
सर्पतु पुनःपतिभ्योजायांदाअग्नेप्र
जयासह पुनःपत्नीमग्निरदादायुषा
सहवर्चसा दीर्घायुरस्यायःपतिः जी
वातुशरदःशतमितित्रिःस्वेतयाप्ता।

तथाचाश्वलायनगृह्यपरिशिष्टे सीमंतोन्नयने प्रथमगर्भे सीमंतोन्नयनसंस्कारो गर्भपात्रसंस्कार इतिकृतिरिति गर्भपात्रयोर्गर्भपात्रः
गर्भस्योदरस्थस्यपात्रस्यतदाधारस्यतदाधारस्यस्त्रियाइतिकल्पतरुः हद्रा
जमार्तंडे यानार्यकृतसीमंताप्रसूताचकदाचन अकेनियायतंबालंपुनःसंस्का
रमर्हति एवंहिसंस्कृतानारीसर्वगर्भेषुसंस्कृता हारीतोपि प्रथमेकृतसंस्काराः
सीमंतेनद्विजस्त्रियः यंयंगर्भंप्रसूयंते सगर्भः संस्कृतोभवेत् अत्रसंस्कृतसंस्कृतपात्रत्वा
न्नासर्वेषांसंस्काराभिधानेनप्रत्येककृतेजातकर्मादिसंस्काराणांसर्वानसंस्कृतत्वं सर्वसंस्कृतेष्ठे
नःपात्रार्थइतिन्यायात् =

जैडी छिद्दरा

मे·
१५ ललाशमीशाखया सपलाशया वा
ससीमंतं विविनोति यास्तेराकेइत्यथा
सा: पृथक्केशपक्षौ सन्नह्यति यास्ते
राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दा
शुषे वसूनि ताभिर्नो अद्य सुमना उपा
गहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा नील
लोहितेन सूत्रेण केशान्बध्नीयात् नी
ललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते
एधंतेऽस्या ज्ञातयः पतिर्बंधेषु बध्य
ताइति ये शुक्लमहि ये दैंतदेवं कुमा
रीणां सगोहरणमैत्रेवैतन्नवलोभने केशपाशरचना अनुलेपनम्
यापोदिव्या ततश्चतुर्गृहीतेन येकेचज्मे
ति आज्यप्रदानं येकेचज्मा· अत्तातिथि:
सावित्राणि· सुतस्य मे· सीमंतक· न
मोनेवैधं निवेदयेत्·इज्जमस्ये· आश्राविते·

सीउक्तः सीमंतोन्नयनसंस्कारे कर्तव्यता प्रासम
ईयेन प्रथमगर्भे मयूपकी दिनाप्रजत्येतः एत
देवेति =

एतद्देवेति
सीमंतोन्नयन
मेव कुमारीणां
कन्यानां सगो
हरणं एतन्ना
मकः संस्कार
विशेषः अत्रै
वास्मिन्नेव अ
नवलोभनं सं
स्कारविशेषः

स्रावपातदोषनिरासार्थं यदुक्तं वेदमंत्रोपनिषदि बृहदारण्यके तथा
स्रावपातनिवृत्यर्थं संस्कारो नवलोभनम् अनवलोभने केशपाशरचना
विशेषात्मकं कुंकुमकस्तूरीप्रभृतिरनुलेपनम् शोभाविशेषदायी सीमंतस्य =
अत्राग्ने या चतुर्गृहीतेन प्रधानयोगः चतुर्गृहीतेन येकेचज्मेति आज्यप्रदानं अनुलोभनम
नुलेपनं कस्तूरिसुगंधेश्च कुंकुमाद्यनुलेपनैः अन्यैः सुगंधिभिश्चैव पादमूर्धांतमर्चयेत् =

पुंरूपं सूयतेऽनेनेति पुंसवनं पुंसवनमित्यर्थः
पुंजननसामर्थ्यं पुंसवनं भवति २= सवनसामर्थ्यम्
स्त्रीपुंसयोर्मिलापः इति षष्ठार्थः पुंसवनपदस्यायमर्थः २=

आयुषं अग्निं विमुच्य ३ इति सीमंत।
(=पुंजन नसामर्थ्य)
करणं ३ अथ पुंसवने अग्निं परिस
मूह्य १ उन्नरतः चरुत्रयं २ सावि।
त्राणि पृथक् २ निर्वपणं अग्नये त्वा
जुष्टं निर्वपामि १ इंद्राय त्वा जुष्टं निर्वपामि २
विश्वेव्जुष्टं निर्वपामि ३ एवं प्रोक्ष्यामि
आज्यविलीनोत्पूतं कृत्वा उक्तं अने
कदेवतायागे एक एव चरुर्भवेत्
ऋते पुंसवनाज्जाये लौगाक्षिवचनेध
था आघारादाज्यभागान्ते हुत्वा =
(सामर्थ्यं =मिलापः)
यागो दिव्या अथ पुंसवने भूयिष्ठ
गतेषु गर्भमासेषु स्त्रीनु स्थालीपा
कानुप्रपधित्वा आग्नेयमैन्द्रं वैश्व
च ते चायथा देवतं जुहोति अग्निस्त
वीति स्थालीपाकस्य अग्निस्त्वविश्र १

आत्मनोवा। सतनस्य मोः। अग्नये इंद्राय वि श्वेवे पुंसवन यागदेवता भ्यः अग्नये वे इदमाज्यं।

पुरुषका स्त्रीके संग मेल होना उसको पुंसवन कहते हैं ५

पुत्रोत्पत्तिकरं मिलापं एतद्व्रतं उपद्रवरहितं
सामर्थ्य
संवत्सरं पुंसवनव्रतमेतदविप्लुतं।
धारयिष्यति चेत्तुभ्यं शक्रहा भविता सुतः॥

मे· पुमानग्निरितिस्रुवेणाज्यहोमः ॐपु
१९ मानग्निरजायतपुमांसंजनयेत्सुतं द
शमेमासेसूतवे येनजातेनविष्णुना
जीवेमशरदःशतं पश्येमशरदःश
तमितितन्त्रोमंदस्व पातिनेसह्विष्णि
णोगोमतिमम्वमसनिर्वीरंस्वाहा इन्द्र
दवस्थालीपाकेन इंद्रत्वमभिवाम
मोजोजायथावृषभचर्षणीनां अ
पानुदोजनमभित्रयंतमरुन्देवेभ्योअ
कृणोरुलोकंस्वाहा २ पुमानिंद्रोस्रुवे
णाज्यहोमः पुमानिन्द्रोअजायत·
प्रतद्विष्णुस्तवइतिस्थालीपाकेन प्रत
द्विष्णुस्त· पुमान्विष्णुरित्याज्यहोमः
पुमान्विष्णुरजायत· ततःकृतवतिथिः
सावित्री· हुतस्यमौं· पुंसवनया· नमो

अथस्रष्यन्तीसवनं विजनिष्यमाणायाम्अद्भिःपाणिस्रवंतंशिरस्याधायाः
हृदयादंभिमृशेत् यथायंवातःपवते यथासमुद्रएजत एवंतेगर्भएजत
सहजरायुणावपद्यतोइतिक्षिप्रमेवप्रजायते अत्रविकादिभिर्होमः तवश्रिये०२४
इतिचतुर्विंशतिस्रुवेणआज्यं येनरक्षसिदाम्येइत्यंतंजुहुयात् इतिस्रष्यंतीसवनं ॥

नैवेद्य इडामग्ने॰ आशाविते॰ आयुषं
अग्निविमद्य च इतिपुंसवनं अथ
जातकरणम् अग्निपरिस॰ ६ ५ नति
र्वापः शुक्रापयोसि॰ आत्मनोवा॰
स्तनस्यमो॰ जातकरणादे॰ अग्रयेवै॰
इदमाज्य॰ अमुत्लपवित्रं॰ आज्यभागां
ते यापोदिवा॰ पुत्रेजातेनामधीयते
गोषवदीयेतरक्षंचतरालं यथोपप
तिवाग्निमंजनीय तस्मिन्नाज्यभागां
तेहुत्वा सहिरण्यकांस्येसंपातानेव
नयेत् हिरण्यगर्भइत्यष्टोआज्यम॰
धाने तेजोसि हिरण्यगर्भःसमवर्त
ताग्रेभूतस्यजातःपतिरेकआसीत्
सदाधारपृथिवींद्यामुतेमांकस्मैदेवा
यहविषाविधेम स्वाहेत्यग्नौ हाइति

आदौपंचस्व॰
उत्तरतःस॰

शर्मवद्ब्राह्मणस्यस्याद्राज्ञोरक्षासमन्वितम् वैश्यस्यपुष्टिसंयुक्तंशूद्रस्य
प्रेष्यसंयुतम् तथाचयमः शर्मादेवश्चविप्रस्य वर्मात्राताचभूभुजः भूति
र्दत्तश्चवैश्यस्यदासःशूद्रस्यकारयेत् विष्णुपुराणेऽप्युक्तम् शर्मवद्ब्राह्मणस्यो
क्तंवर्मेतिक्षत्रसंयुतम् गुप्तदासात्मकंनामप्रशस्तंवैश्यशूद्रयोः ॥ मनुः ॥

प्राङ्नाभिवर्धनात्पुंसोजातकर्मविधीयते मन्त्रवत्प्राशनंचास्यहिरण्यमधुसर्पिषां
नामधेयंदशम्यांतुद्वादश्यांवास्यकारयेत् पुण्येतिथौमुहूर्तेवानक्षत्रेवागुणान्विते

सहिरण्यकांसे कायस्वाहा सहिरण्यकांसे ३

मे॰ कांस्ये संवत्सरस्य प्रतिमां येत्वारा
९ त्र्युपासते तेषामायुष्मतीं प्रजां राय
स्पोषेण संसृज स्वाहा कस्मै स्वाहा स॰ ४
कतमस्मै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा ५
प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जाता
नि परि ता बभूव यत्कामास्ते जुहुम
स्तन्नो अस्तु स्वाहा असौ अमुष्य पुत्रो
मुष्यासौ पुत्रो वयं स्याम पतयो रयी
णां स्वाहा एतासामष्टानामेकैकं हु
त्वा सहिरण्यकांस्ये संपातान् किंचि
न्मात्राहुतिशेषान्नैव नयेत् अग्निरा
युरसीति हिरण्येन स्रुवमेध्ये हुत्वा
अग्निरायुरसि तस्य ते मनुष्या आयुष्कृ
तस्तेनास्मा अमुष्मा अमुकदेवाया
युर्धेहि पाणिना मुखमद्भिः संस्पृश्य

नैमित्तिकादि पुत्रजन्मादि अनुबन्धीनि जातकर्मइत्यादीनि ॥ गर्भाधानमृते पुंसःसवनं
स्पंदनात्पुरा षष्ठेऽष्टमेवासीमन्तोमास्येतेजातकर्मच अहन्येकादशे
नामचतुर्थेमासिनिष्क्रमः षष्ठेऽन्नप्राशनमासि चूडाकार्यायथाकुलम्
एवमेनः प्रशमयाति बीजगर्भसमुद्भवम् तूष्णीमेताः क्रियाःस्त्रीणां विवाहस्तु
समन्त्रकः गर्भाऽष्टमेऽष्टमेवाब्देब्राह्मणस्योपायनम् राज्ञामेकादशे सैके विशमे
केयथाकुलम् ॥

१८

पताल्य स्तनावनुमंत्रयते मधुवात
इतितिसृभिः नारायणस्यार्षम् म
धुवाताऋतायते मधुक्षरन्तिसिन्धवः
माध्वीर्नःसंत्वोषधीः इतिदक्षिणस्त।
नौ मधुनक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थि
वंरजः मधुद्यौरस्तुनःपिता इतिवाम
स्तनौ मधुमान्नोवनस्पतिः मधुमाँअ
स्तुसूर्यः माध्वीर्गावोभवन्तुनः इत्यु।
भौस्तनौ हिरण्येनसम्पातान्सन्निधा
य शिशोर्मुखस्थाना प्रपाययति आयुर्दयेतिसमन्त्रा ज्यंतनौचपाययेत्
आयुर्दय जरान्दय सत्यन्दय श्रियन्द
य ऊर्जन्दय रायस्पोषन्दय ब्रह्मवर्च
सन्दय जीवेमशरदःशतं पश्येमशर
दश्शतं मूर्धनिजिघ्राय्य वोधस्वमेतिस्व
स्त्ययनंवाचयति वोधस्वमाप्रतीवोध

वाचयति स्वार्थेणिच् रामोराज्यमकारयत् इत्यादिवत्
स्वस्तिअविनाशः अयम् तेप्राप्यतेयेन तत्स्वस्त्ययनं अत
एवअन्यदपि पुरुषसूक्तकानिकदास्त्रभृति वक्तव्यम् १८
आरभ्य

मे· श्चपुरस्तान्मोपायतामस्वप्नश्च मानव
१८ द्राणश्च दक्षिणतो गोपायतां गोपाय
मानश्च मारक्षमाणश्च पश्चान्मोपायतां
जागृविश्चारुन्धती चोत्तरान्मोपायतां
अनुमित्र न्नो अधराग नमित्रमुदक्कृधि
इन्द्रानमित्र न्नः पश्चादनमित्रपुरस्कृधि
अनुमित्रैरहोभिः सचेमहि विश्वेदेवाः
अनुमित्रानउग्रसोस्मन्तु निध्रुवः यांध्र
दुवीं पञ्च प्रदिशाः तानः पान्तु मित्राय्या
नौ मित्रोदधातमभयन्नोअस्तु ये रा। रात्रीलक्षीकृत्य तिष्ठथ
त्रीमनुतिष्ठथ येच भूतेषु जागृथ पशू
न्सर्वान्रक्षथ तेन आत्मसु जागृत वो आत्मसु शरीरेषु
यप्रतीबोधाः स्वप्नानवद्राण गोपाय।
मानरक्षमाणजागरविरुन्धती येदेवा
तन्नूपा स्थ ते म इह तन्वम्पात बोधय

जाग्रवेइति संबोधयन्तं
जागृविर्नाम देवविप्रो
यः बोधादयश्च २=

तीवोघे त्वसोवाम्रादित्यावोर्घेग्निंप्र
तीवोथो स्वज्ञानवद्धारोति चन्द्रमावा
अस्वमोघे घ्यः पर्वतेसोनवद्धारोगोपा
यमानं रक्षमाणोत्यह्वैवेगोपायमानो ति यज्ञोवैजा
रात्रीरक्षमाणोजागृवेकृन्धती तेवेदे त्वविन्दन्तिएण
वाराद्भूमृतक्षानेवेद्यं आत्मनं गो कृन्धत्व ॥=
पीथाय मन्त्रार्थःसफलास्सन्तुपूर्णा
सन्तुमनोरथाः शत्रूणांवुद्धिनाशोस्तु
मित्राणामुदयस्तव आयुरारोग्यमैश्व
र्यमितत्त्रितयमस्तुते त्वंजीवशरदःश
तं ततःस्वस्तिथिः नैवेद्यं सावित्रा॰
आत्मनो॰ सतस्पतिः॰ जातकरणयाग॰
नमोनैवेद्यं इडामग्ने॰ आश्राविते॰ आ
युर्वं अग्निविमुच्य ३ इतिजातकरणं ४
अथनामकरणं अग्निपरिसमूह्य १

मे॰
१९

उन्नरतः सावित्राणि कायप्रजापते
नामकरणदेवताभ्यः त्वृष्टं निर्वपामि॰
प्रवेक्षाणामि आज्यदर्शने आत्मनो॰
स्ततस्यमो॰ नामकरणदेवताभ्यः अ
ग्नये वैश्वानराय इदमाज्यं॰ अभ्युत्य॰
आज्यभागांते दृशम्योतस्मिनेवाग्नोप
यस्मिस्थालीपाकेश्रपयित्वा सर्वगंधैः
फलोत्नैः सशिरस्केस्नापयित्वा अहते
नवासस्याछाद्य यापोदिमावालक
स्यस्नाप्य कयानश्चित्रअभूदस्थालीपा
केन कयानश्चित्रआ॰ १ कस्त्वासत्यो
मदना॰ २ कयातच्छुणवेश॰ ३ प्रजाप
तयेस्वाहा ४ प्रजापतिनः देवदत्तो।
यज्ञदत्तस्यपुत्रो यज्ञदत्तस्यदेवदत्तःपु
त्रोवर्षस्यामयतयोरयीणांस्वाहा ५ अ

ग्नेरायुरसीतितल्पमाललाटमभि
मर्षणात् अग्नेरायुरस्यतस्यतेमन्त्रा
घ्राश्चायुष्कृतस्तेनास्मा अमुष्मै अमुक
दत्ताय आयुर्धेहि तदेवनामधीयतेः
स्वदित्येके ततः स्वस्तिभिः परितोह्
उभौ इत्यन्तं हुत्वा सावित्राणि कायप्र
जापतये नामकरणदेवताभ्यः नमो
नैवेद्यं· प्राक्स्विष्टकृतः कांस्ये घृतमाज्य
मासिच्य हिरण्यंचावन्धनीयं वहिस्तो
त्रिकेनविधिनाआज्यसंस्कृत्य पृथक्पात्रे धृत्वा
पयोसि यज्ञवेयजुर्वेतावत् आज्यसं
स्कारं अग्नेरायुरसि· सत्वमेवदाय·
वालकः कांस्यपात्रेहिरण्येन आज्यंसं
वीक्ष्य अग्नेरायुरस्यत· इन्द्रस्यपंचभिः
स्रुवेणाज्यहोमः इन्द्रस्यप्राणास्तते· १

मे॰ पितॄणांप्राणा॰ २ महतांप्रा॰ ३ विश्वे
२॰ षांदे॰ ४ प्रजापतेपरमे॰ ५ ततःइत्या
मये॰ आज्याविर्तनावत् प्राक्संस्थिन
यजुर्षोत्रस्थघृतेनहिरण्यमवपद्यते
सर्वेचस्तविज्ञेयदस्मर्पइतिवाचयि
त्वा यदस्मर्पस्तत्सर्पिरभवोयन्नवमे
स्तन्नवनीतमभोभव यदध्रियथा त
द्धृतमभवः घृतस्यधारामसृतस्यपं
थामिन्द्रेणदत्तंप्रयतंमरुद्भिः तंत्वा
विष्णुरन्वपश्यत्तन्नत्वेड्णगव्येरयत्
पावमानेनघृतपात्रात्सुवर्णामुद्धृत्य
पावमानेनत्वाखोमेनगायत्र्यावर्त
मोपांशोर्वीर्येणोद्धरामसौ अमुकद
त्तः असौशर्मा॰ हृत्य्यानेकुमारस्यप्रथमोत
नामयाहं ब्रह्मनाब्राह्मणेनरेणविष्णुभा

पुरोहितस्वहस्तेन सुवर्णेनघृतपात्र मध्येघृतमालोडयती तिगुरुः

वर्तन्याश्वक्रस्य वीर्येणोत्सृजाम्य
सौ अमुकस्वामिन् अग्निस्त्वामा
त्रयाजगत्यावर्तन्या देवस्त्वासविता
नेयतु जीवातवेजीवनस्यायाअसौ
प्रामिन्
अमुकदत्तः देवाआयुष्मंतइतिष
ड्भिर्यजमानायप्रयच्छति देवाआयु
ष्मन्तस्तेमृतेनायुष्मन्तस्तेषामयुष्मा
क्षत्रं
युष्मायुष्मानेस्त्वसौ अमुकदत्तः ब्र
ह्मायुष्मत्तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्तस्यायं
मायुषायुष्मानेस्त्वसौ अमुकदेवः अ
ग्निरायुष्मान्सवनस्पतिभिरायुष्मांस्त
स्यायमायुषायुष्मानेस्त्वसौ अमुक
शर्मा यज्ञआयुष्मान्सदक्षिणाभि
रायुष्मांस्तस्यायमायुषायुष्मानेस्त्व
स्वामी
सौ अमुकक्षत्रदः ४ सोमआयुष्मा

ग्रांतरे
यजमानःच्यूतमा
षड्भिर्मंत्रैःसुवर्णे
नच्यूतमालोडय
तीति ॥

इममग्न इति हे अग्ने इमं सुवर्णालङ्कारं आयुषे चिरजीवनाय वर्चसे च दीप्तये कृधि कुरु हे वरुण त्वमपि ओजो बलं तिग्मं तीव्रं संशिशाधि सम्यक् संपादय हे अदिते देवमाता अस्मै स्नातकाय शर्म सुखं यच्छ प्रयच्छ देहि मातेव जानीव हे विश्वे देवाः सर्वदिवौकसः जरदष्टिर्जराव्याप्तिः यथा येन प्रकारेण यद्भवति तथा कुरुत जरा जर्जरिशरीरत्वं यथा संपद्यते तथा कुरुतेत्यर्थः ६

मे॰ सौषधीभिरायुष्मांस्त॰ ५ अमुक

२१ ष्मामो ओषधय आयुष्मतीस्तारङ्गिरा

युष्मतीस्तासामयमायुषामायुष्मान

स्त्वसौ अमुकभवः ९ तस्यि वति नि

खधये हिरण्यान्हृतं प्रत्याल्प इमम

मग्न इति हिरण्यगालकस्य कंठे बध्नीयं

ॐ इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि तिग्म

मोजो वरुण संशिशाधि मातेवास्मा

अदिते शर्म यच्छ विश्वेदेवा जरदष्टिर्य

थासत् तस्य ललाटमभिमृशप अ

श्मिनोश्म॰ अङ्गादङ्गात्संभवसि हृदया

दभिजायसे आत्मा वै पुत्रनामासि जी

वेम शरदः शतं पश्येम शरदः शतम्

इति मूर्धन्याघ्राय शिशोस्तिलकं

कार्यम् वोयस्त्वमेति स्वस्त्ययनं वाच

अनेन मंत्रेण पिता पुत्रस्य कण्ठे हिरण्यमाबध्नाति= इमम्सुवर्णालङ्कार

येनप्रकारेण

अश्मि त्वा प्राण ल्लोति प्राणं दत्त ल्लेन जीवसि मि- इमम् मन्त्रं जपति=

मनुः

पतिर्जायां संप्रविश्य गर्भो भूत्वेह जायते जायायास्तद्धि जायात्वं यदस्यां जायते पुनः अ ९ श्लो॰ ८

अर्थ पतिः शुक्ररूपेण भार्यां संप्रविश्य गर्भमापाद्य तस्यां भार्यायां पुत्ररूपेण जायते तथा च श्रुतिः

आत्मा वै पुत्रनामासि इति जायायास्तदेव जायात्वं यतोऽस्यां पतिः पुनर्जायते तथा च बह्वृचब्राह्मणम्

पतिर्जायां प्रविशति गर्भो भूत्वेह मातरम् तस्यां पुनर्नवो भूत्वा दशमे मासि जायते पुनः इति नत स्मादेषो

रत्नाणीये त्वेतदर्थं नामनिर्वचनम् ८॥ तज्जाया जाया भवति यदस्यां जायते पुनः

जन्मनःप्रभृति (आरभ्य) मासद्वये व्यतीते तृतीयस्यमासस्य प्रथमार्धे व्यतीते आदित्यदर्शनं
बालकाकारयितव्यः उक्तं ततः तृतीये कर्तव्यं मासे सूर्यदर्शनं चतुर्थे मासे क
र्तव्यं शिशोः चंद्रस्य दर्शनं जीवभार्गवसौम्यानां शिशोर्निर्गमनक्रिया =

एवमतइति अतोनामकरणादूर्ध्वं यदाप्रवासादायाति पि
तातदा तेनैव प्रका
रेण मूर्धनि अभि
निघ्राणं कुर्यात् ए
वं मासि मासि संव
त्सरं यावत्कुर्यात्
पितृसन्निधौ मा
नैवकुर्यात् इति
ख्यापितः प्रयोज
को विवक्षितः २=

यति पूर्ववत् आश्राविते· शृणीदत्वा
अग्निविमुच्य ३ एवमतऊर्ध्वं विप्रो·
स्येवं मासेमासे स्थालीपाकस्येष्ट्वा १
जातकर्मणा वान्यस्येवं संवत्सरे मासे
तुनाश्नीत समामे संवत्सरे· जा विप्रो
वा अग्निधान्वेतरीइष्ट्वा सर्पिष्मदन्नं
ब्राह्मणान्भोजयेत् इतिनामकरणं ५
अथमित्रदर्शनम् अग्निपरिसमू· १
उत्तरतः सावित्राणि मित्रायज्जुष्टंनि
र्वपामि· एवंप्रोक्षामि आत्मनो· स्व
तस्यमौ· मित्राय सानुचराय अग्नयेवे·
इदमाज्यं· अभ्युत्पवित्रे· आज्यभागा
ते तृतीये चतुर्थे मासे दर्शनमादित्यस्योदि
तेर्वादित्यरथचक्रमात्रं स्थण्डिलमुप
लिप्य तण्डुलादिवोत्तमकृत्वा उडत्यंचित्रं

मंडलं वर्तुलं कुर्यात् दर्शने सूर्य
चन्द्रयोः नवरेखास्तु कर्तव्या अ
र्चयेन्मोञ्जिबन्धने १ प्राणसूर्य
स्यापि नवताली विग्रह इति =

चतुर्विंशाङ्गुलं कार्यं
रथचक्रवदिष्यते न
वरेखास्तु वर्तुल्याभा
नोः पूजाप्रयत्नतः १=

बालककोनिकालनागृहसेबाहर
चतुर्थेमासिकर्तव्यंशिशोर्निष्क्रमणंगृहात्
षष्ठेऽन्नप्राशनंमासियद्वेष्टंमङ्गलंकुले ॥ मनुः
तथाचयमः ततस्तृतीयेकर्तव्यंमासिसूर्यस्यदर्शनम्

मे· देवानाञ्चाज्यस्यजुहोति ऋषिप्रश्ना।
२२ णमार्षम् तरणिर्विश्वदर्शतोज्योति
ष्कृदसिसूर्यविश्वमाभासिरोचनं १
सूर्यः दिवोरुक्मउरुचक्षाउदेतिदूरेअर्थः।
स्तरणिर्भ्राजमानः नूनंजनाःसूर्ये।
णप्रसूता अयन्नर्थानिकृणवन्नपां
सि २ उदुत्यंजात· ३ चित्रंदेवानां· ४
ततः मित्रपूजनंकुर्यात् संवत्सरजा·
अश्विनोः शतिजीवादाने ॐगायत्र्यै।
नमः ॐतत्सवितु· २ ॐभास्करायवि·
सहस्ररश्मयेधीमहि तन्नःसूर्यःप्रचो
दयात् ३ अद्यतावत् मित्रस्यसानुचर
स्य हृतस्यमें· मित्रपूजनमर्चीम· मि
त्रस्यसानुचरस्येदमासनंनमः मित्राय
सानुचरायत्वांपूजयामि ॐपूजय मि

प्रथमंसूर्यपू
जनंनैवेद्यांते
पश्चात्स्थाली
पाकेनप्रयानं=

त्रेसानुचर मावाहयिष्यामि ॐ आवा
ह्य ॐ आवाहयाम्यहं देवं भानुं सर्व
जगद्गुरुम् अरुणः सारथिश्चैव सप्ता
श्वरथवाहनः प्रीयतां रक्तवर्णम
मावाहयामि दिननाथमहं वहेतद
त्तेलसूत्रमथधूम्रपट्टं ध्वजं च सप्ता
श्वगोक्षयुगेन च रश्मिपुञ्जमलं त्रिने
त्रशरण्यमवेत्तणार्थम् पद्मिसूर्य।
सहस्रांशो पाद्यार्थं उदकं नमः शन्नो
देवी लाजागन्धवचाकुष्ठं बालकं पद्म
केसरम् नागकेसरसंयुक्तं पाद्यं तु प
रिकल्पयेत् मित्राय सानुचराय पा।
द्यं नमः पाद्यशेषं निवारयेत पुनः श
न्नोदेवी कुङ्कुमागुरुकर्पूरचन्दनैश्च।
सुगन्धिभिः सुगजातीसमायुक्तम

मे॰ र्घमेतत्प्रकल्पयेत् मित्र सानुचर
स्व इदं वोऽर्घ्यं नमः मित्राय सानुचराय
समालभने गंधो नमः मित्राय सानु
चराय अर्घो नमः पुष्पं नमः धूपो नमः
दीपो नमः वासो नमः मित्रस्य सानु
चरस्यार्घ्यदानाद्यर्चनविधिः स॰ अर्घे
नमः २ आज्ये २ दक्षिणायै सावित्रा
णि ॐ नमः आदित्याय स्फटिकपुष्प
पुत्रायादितिगर्भसम्भूताय रक्तवा
णसदृशाय रक्ताम्बरचीरवाससे तप
सोग्र [illegible] रूपधराय भक्तिभावनाय आ
हूयमेतु प्रदक्षिणं कृत्वा गृहमण्डले
प्रविश्यै [illegible] पुष्पधूपदीपमव
णरचितं वर्ति निवेदयामि सगुणः
परिहृतः प्रीतमानसो भूत्वा तेन नमः

मित्राय सत्तानृचराय नमो नैवेद्यं· त
तः मित्रोजनानिति स्थालीपाकेन
जुहोति मित्रोजनान्यातयति प्रजा
नां मित्रोदाधार पृथिवीमुतद्यां मित्र
कृष्टीरनिमिषाभिचष्टे मित्राय हव्यं
घृतवज्जुहोतेम स्वाहा १ प्रसमित्रमर्तो
अस्तु प्रयस्वान्यस्त आदित्य शिक्षते
व्रतेन नहन्यतेन जीयते त्वोतो नैनमं
होअश्नोत्यन्तितो न दूरात् स्वाहा २
अभ्यावर्तस्वेति कुमारमभ्युदानयति
ॐ अभ्यावर्तस्व पृथिवी यज्ञेन पयसा शार्यातस्समान
सह वपां ते अग्निरिषितो अरोहत् इष्टे वकास्य
नमइत्यादित्यमुपस्थापयति इष्टेन
मः तपसेनमः इत्येते अष्टशान्तस्यके
नवो विश्वमयोजनामत्र भ्राजंतोग्र

मे·
२४

यो· नौत:स्रततिथि: सावित्राणि
सतस्पमौं· मित्रायसानुचराय नमो
नैवेद्यं· इन्द्रामग्ने आश्राविते आयुषे
अग्निंविमुच्य ३ इतिआदित्यदर्शनम् ९
अथचन्द्रदर्शनम् अग्निंपरिसमू· ९
उत्तरतः सोमायजुष्टंनिर्वपामि एवं
प्रोक्षामि आत्मनो· सतस्पमोंजीवे·
सोमायसानुचराय इदमाज्यं· अभ्यु
त्पविते· आज्यभागौतेहुत्वा मल्न्ह
दाताभूयोजातोइत्याज्येनहुत्वाभ्याज्जुहु
यात् ॐमल्न्हदातामातरिश्वावचोभि
श्चन्द्रोअमृतानाहृर्थतेजायमानः आयुः
प्रजाममृतंसोभगात्वप्रचन्द्रमास्थिरतं
दीर्घमायुः १ ॐभूयोजातोदिवियश्च
न्द्रमसात्पूर्णः पुरस्तात्पयसोहविर्भिः

चंद्रदर्शने

ॐचतुर्विंशांगुले
कार्यंनवरेखासम
न्वितम् वर्तुलउ
ल्लिखेद्धौमोपूजये
द्रोहिणीपतिम्=

पयोगर्भोदेवताःपिन्वमानस्त्विन्द्रोऽमृ
तत्वमभयङ्कृणोतुस्वाहा २ ततः
सोमपूजनम् पूर्ववद्द्रव्यचक्रम् सं
वत्सरज्ञा॰ अस्थिनोजीवादाने ६ छा
गायत्र्येनमः ३ निशाकरायवि॰ श्री
तरश्मयेधीमहि तन्नःसोमःप्रचोद॰ २
अद्यतावत् सोमस्य सानुचरस्य आ
त्मनो॰ सुतस्यमौंजीवंधननिमित्ते सो
मपू॰ अर्चामहंकरिष्ये ॐकुरुष्व सो
मस्य सानुचरस्य इदमासनंनमः सो।
मायसानुचराय तांपू॰ ॐपूजय सो
मं सानुचरं आवाह॰ ॐआवाहय ॐ
आवाहयामिशशिनंपरिधारयन्तंद
लेत्लसूत्रमथधूम्रपदंध्वजंच लग्नम्
गेकरयुगेनचराक्षिमध्यंअव्यलेत्रिनेत्र।

मे· शरणंमखिलत्राणार्थम् श्वेतश्वेता
२५ म्बरधरोदशांशुः श्वेतवाहनः गदा
पाणिर्द्विबाहुश्चपातुवोवरदःशशी
शन्नोदेवी लाजाश्च सोमाय सानुच
राय पाद्यंनमः पुनःशन्नोदेवी आ
पःक्षीरं सोम सानुचर इदंवोऽर्घ्यंनमः
सोमाय सानुचराय समालभनेगंधो
नमः सोमायसानुचराय अक्षतेनमः
पुष्पेनमः धूपोनमः दीपोनमः वा
सोनमः अर्घ्यदाना· मन्त्रेनमः २ द
क्षिणायै सावित्रीणि ॐनमःसोमा
य अत्रिपुत्राय अमृतकलशगर्भस
म्भूताय शुक्लवर्णसदृशाय शुक्ला
म्बरचीरवाससे तपसोग्ररूपधराय
भक्तिभावनाय आरुह्यमेरुं प्रददि

णींकृत्वा गृहमण्डलेप्रविश्य इतिअ
क्षतगंधपुष्पधूपदीपस्रग्वस्त्रारचितंब
लिंनिवेदयामिस्वगाणेपरिहृतःप्रीत
मानसोभूत्वातेतेनमः सोमायस्वात्रुव
राय नमोनैवेद्यंनिवेदयामिनमः आ
प्यायस्वेतिब्राह्मणोस्थालीपाकस्यजु
होति आप्यायस्वसमेतुते विश्वतः
सोमवृष्ण्यम् भवावाजस्यसङ्गथे १
सन्तेपयांसिसमुयन्तुवाजाःसंवृष्ण्या
न्यभिमातिषाहः आप्यायमानोअम
तायसोमदिविश्रवांस्युत्तमानिधि
ष्वाहा २ अभ्यावर्तस्वेतिउमारम
भ्युदानयति अभ्यावर्तस्वपृथिवीय
ज्ञेनपयसासह वपान्तेअग्निरिषितो
अरोहत् यथादितेनवोनमोऽस्तुप

मे॰ स्यानं यथादित्यमादित्यश्चाप्याया
२९ यंति यथाक्षितिमक्षितयोवदंति ए
वमामिन्द्रोवरुणोबृहस्पतिराप्याय
यंतुभुवनस्यगोपाः नवोनवोभवति
जायमानोनाहंकेतुरुषसामेत्यग्रम्
भागंदेवेभ्योविदधात्यायंप्रचंद्रमा
स्तिरतेदीर्घमायुः ततःस्वतिथिः
सावित्राणि हुतस्यमौंजी॰ सोमाय।
सानुषाय नमोनैवेद्यं॰ इडामग्ने॰ आ
श्राविते आयुषं विमुच्य १ अथान्न
प्राशनम् अग्निंपरिसमू॰ २ अन्नपत
येजुहुति॰ पवंप्रोक्षामि॰ आत्मनोवा॰
हुतस्यमौं॰ अन्नपतये॰ अग्रयेवै॰ इ
दमा॰ अभुत्वम॰ आज्यभागांते ष
ष्ठेमासेअन्नप्राशने दंतेषुवाजातेषु

सर्वाण्यन्नानि संस्कृत्य साधयित्वा आ
युर्दा देव घृतप्रतीक इत्याभ्यां स्रुवेणा
हुति आयुर्दा देव जरसं वृणानो घृ
तवस्वान घृतपृष्ठो अग्ने घृतं पिवन्नम
तं चारु गव्यं पितेव पुत्रं जरसे नयेम स्
स्वाहा १ घृतप्रतीको घृतपृष्ठो अग्नि
घृतैर्हवानो घृतमस्य धाम घृतप्रुषो
हरितस्त्वा वहंत घृतं पिवन्यजतां देव
देवान् स्वाहा २ अन्नपतेऽन्नस्य नो
देहि अन्नपते अन्नस्य नो देह्यन
मीवस्य शुष्मिणः प्रप्रदातारं तारिष
ऊर्जं नो देहि द्विपदे चतुष्पदे स्वाहा ०
देवाग्रतोऽथ विन्यस्य शिल्पभाण्डानि स
वेशः शास्त्राणि सर्वशास्त्राणि ततः
पशुपतिलक्षणं ततः स्वस्तिनिष्ठिः

तस्मिन्काले स्थापयेत्तत्पुरस्ता वस्त्रं शस्त्रं पुस्तकं
लेखनीच स्वर्णं रौप्यं यच्च गृह्णाति बाल स्तेनजीवे
त्तस्य वृत्तिः प्रदिष्टा परीक्षा

जन्मनःप्रभृतियस्तृतीयोवर्षः तस्यभूयिष्ठभागेसतिचूडाकर्म
कर्तव्यं अर्धमवधिंकृत्वासप्तमोमासःभूयात् अष्टमोभूयिष्ठः तस्मिन्ना
तेनवमेमा
सेकर्तव्यम्= १

मे· सावित्राणि स्रुतस्यमौं· अन्नपतये न
२ मोनैवेद्यं· इडगमग्रे· स्राश्नाविते स्रा
शुद्धं अग्निंविमुच्य २ इत्यन्नप्राशने ८
अथचूडाकरणम्· अग्निंपरिसमू· १
वृत्तेरेवतः अग्नेप्रतीताय्यं नैनिर्वापः चरुर्नास्ति
स्रात्मनो· स्रुतस्यमौं· चूडाकरणाया
गदेवताभ्यः अग्नयेवै· इदमाज्यम·
अभ्युत्य· स्राज्यभागांते ॐतृतीयस्य
तृतीयस्यवर्षस मासाष्टकंअती तेभूयिष्ठमित्याहुः= वर्षस्य भूयिष्ठगतेषु चूडाकारयते
दक्षिणतः कपोजावसिष्ठानांसुभय
तोः त्रिकश्यपानामुण्डाभृगवाः पं
चचूडाअंगिरसोवाजिमेकेमंगलार्थं
शिखिनोन्येयथोक्तकुलधर्मंवा स्रु
ह्वपक्षस्यपुण्याहे पर्वणिवा यथोक्त
मुपसमाधाय जयप्रभृतिभिर्हुत्वा

कपुजाचूडाकंशिरःपातीतिकपुः कृकाटिकातस्यांजातः
कपुजाः दक्षिणभागादारभ्यप्रदक्षिणंयथाभवति ६=

ततः नूली लोहक्षुरमादाय सकुशकेशानूर्ध्वं छिंद्यात् तथाच पारस्करः प्रवपति येनावपत्सवितेति मंत्रो यथा येनावपत्सविताक्षुरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् तेन ते ब्रह्मणो वपते दमस्यायुष्मान् जरदष्टिर्यथासत् अस्यार्थः हे कुमार सविता आदित्यः येन क्षुरेण सोमस्य वपत् मुंडितवान् मुंडान् केशानिति किंभूतस्य सोमस्य राज्ञः न केवलं सोमस्य वपत् वरुणस्य च किंभूत आदित्यः विद्वान् वेत्ता तेन क्षुरेण तेन ब्रह्मणः ब्रह्मा वपते कथं इदं चूडाकर्म अस्य तव आयुष्यं अस्तु भूयात् किंभूतं आयुष्यं जरदष्टिः जरवार्द्धकं अश्नुते व्याप्नोतीति जरदष्टिः वार्द्धकपर्यंतं अस्य आयुर्यथा भवतीत्यर्थः कस्मा आदित्येन सोमस्य वरुणस्य तव ब्रह्मा करोतीति चूडाकर्म कृत्वा पुत्रो आयुष्मान् भूयादिति वाक्यार्थः ब्रह्मण इति प्रथमैकवचनस्थाने षष्ठ्येकवचनं जरदष्टिरित्यत्र जहल्लिंगमेव ततः पश्चात् पार्श्वे केशान् विंद्यात् यथा पारस्करः अथ पश्चात् आयुषमिति तत्र मंत्रो यथा आयुषं जमदग्नेः कश्यपस्येति = अस्यार्थः त्रीणि आयूंषि स्तालतानि आयुष आयुः शब्दः स्त्रावचनः आयुषं बाल्ययौवनवार्द्धकात्मकमवस्थात्रयमित्यर्थः ॥

अयमगात्सविताक्षुरेणोष्णेनवायो
उदकेनएहि आदित्यारुद्राःवसवः
सचेतसः सोमस्यराज्ञोवपतःप्रचे
तसः इत्युष्णाआपोभिमन्त्रयते उष्णा
श्शीताश्चसमेत्यसर्वाह्नस्तिस्स
वितासत्यधर्मातदत्तमन्यतामिति
आद्र्दानवत्पभ्युन्देद्दक्षिणकेशान्ते
प्रागग्रंदर्भंसोमपत्रस्याऽऽछ्ररस्य आ
द्र्दानवस्यजीवदानवस्योन्दती रि
ष्केन मवताय उन्देत्वजीवसे दीर्घायु
त्वायवर्चसे ओषधित्रायस्वेति दर्भं
मन्तर्धाय ओषधित्रायस्वेनं स्वधिते
मैनंहिंसीः इतिक्षुरेणाभिधाय ये
नावपत्सविताक्षुरेण सोमस्यराज्ञो
वरुणस्यविद्वान् तेनब्रह्माणोवपते

उष्णीषजलपात्रांतरे स्थाप्य तेन जलेन चूडाकर्म बालस्य कारयेत् = मृत्तिकापात्रांतरे गोमयं सप्रस्तोटं दर्भकांडचतुष्टयं तिलसहस्थाप्य =

स्वधिते इति क्षुरेणाभिनिधाय ×

कश्यपस्य जमदग्नेः यत् आयुषं यमदग्नेर्यदायुषं देवादीनां ब्रह्मादीनां यत् आयुषं तत् मे ममास्तु आयुषं ॥

चूडाकर्म द्विजातीनां सर्वेषामेव धर्मतः प्रथमेऽब्दे तृतीये वा कर्तव्यं श्रुतिचोदनात् गर्भाऽष्टमेऽब्दे कुर्वीत ब्राह्मणस्योपायनम् गर्भादेकादशे राज्ञो गर्भात्तु द्वादशो विशः गर्भवर्षोऽष्टमे वर्षे ब्राह्मणस्योपनायनम् कर्तव्यम्

ततो वामपार्श्वे केशान्ते नापरस्करः अथोत्तरतो येन भूरिश्चरेति मंत्रो यथा येन भूरिश्चरा दिवं
जोक्च पश्चाधि सूर्यं तेन ते वपामि ब्रह्मणा वामने जीवनाय सुश्लोक्याय स्वस्तये अस्यार्थः येन क्षुरेण
साधनभूतेन भूरिश्चंद्रमाः किंभूतः चरः भ्रमणशीलः दिवं जोक्च स्वर्गे संगतिस्समभवत् पश्चात्
पश्चात् अधि सूर्यं सूर्यं जोक्च सएव चन्द्रमाः सूर्यसंगतोऽभूत् तेन क्षुरेण ते तव वपामि नादेरुयामि
कस्मै फलाय त्वाकांक्षाया अहं ब्रह्मणो वेदेलाभाय मिति वत् न केवलं वेदलाभार्थं जीवातवे जीवनौषध
लाभार्थं च जीवनोपायप्राप्त्यर्थं जीवनोनाय चिरकालजीवनार्थं च सुश्लोक्याय सुशोभनं श्लोकं यशः
तदीयलाभार्थं च स्वस्तये
कल्याणार्थं च
चराइति मे॰ चरस्य
धारत्स्मात् अस्मत्
स्वस्तये २८ इति सर्व
विषय त्वं दति
विकल्पत इति विभक्तिर
सतः ॥
ततो दक्षिणवर्तेन लो
हक्षुरशिरसि वारत्रयं
भ्रामयेत् यथापारस्क
रः त्रिः क्षुरेण शिरः प्रद
क्षिणं परिहरति समुखं
केशान्ते मज्ज यत् क्षुरेण
मज्जयतेति तत्र मंत्रो
यथा ॥
यत् क्षुरेण मज्जयता
सुपेशसा वप्ता वा वप
पामि केशान् छिंधि
शिरो मास्यायुः प्रमोषीः
अस्यार्थः
अस्य कुमारस्य यं क्षुरेण
वप्ता वा वपामि एतस्य
कुमारस्य क्षौरं समाप्य एव
वा त्वं यथ क्षुरं भ्रामयामि
ततस्तेन पुनः पुनः क्षौरे
ण अस्य केशान् छिंधि
छेदयामि शिरः अस्य
शिरश्छेदनं मा कुरु अस्य
मा आयुः प्रमोषीः आ
युः खण्डनं मा कुरु अ
स्य किंभूतेन क्षुरेण म
पूर्वाग्रे दर्भ
ज्जयता शोधयता शिरो
नैष्कधरं आवर्त्त इति याव
त् पुनः किंभूतेन अपेक्षा
सा शोभनावयवेन व
पतीति मध्यमपुरुषस्य एकवचनस्थाने तिङ्‌तिको भवतीति
प्रथमपुरुषैकवचनं प्रमोषीरिति सुपस्तोये पक मध्यमपु
रुषैकवचने मज्जयतेति टमज्जोप्सुद्धौ धातर्नात् तृतीयैकवचनम्
वाशब्दोऽत्र समुच्चयार्थः इति चूडाकरणमंत्रव्याख्या ॥

दमघायुष्मांजरदष्टिर्यथासत् अ
यमसौ अमुकदेवः दक्षिणकेशा उत्तराग्रे दर्भ
न्ते १ आदिदानवः येनधाता बृहस्प
तेः अग्नेरिन्द्रस्यायुषेऽवपत् तेनास्यायु
षेवपन्त्सश्लोक्याय स्वस्तये अयम।
सौ अमुकदेवः पश्चिमकेशान्ते २ पूर्वाग्रे दर्भ
आदिदानवः येनपूषा प्रजापतेः अग्ने
सूर्यस्यायुषेऽवपत् तेनास्यायुषे वप
न्त्सश्लोक्याय स्वस्तये अयमसौ अ।
मुकशर्मा उत्तरकेशान्ते ३ आदिदा उत्तराग्रे दर्भ
नवः येनभूयश्चरात्र्यां ज्योक्च पश्याच।
सूर्यं तेनास्यायुषे वपन्त्सश्लोक्याय
स्वस्तये अयमसौ अमुकदेवः पू।
र्वकेशान्ते ४ इति प्रदक्षिणं प्रति
दिशं प्रतिमंत्रं दर्भक्षुरकर्म यत्न

रेण वर्त्तयन्त सुपेशसा वप्तावपसि
केशान् शुन्धि शिरो मास्यायुः प्रमोषी
रिति लोहायसं क्षुरं केशवापाय प्र
(दक्षाति) यच्छति = मातेकेशाननुगातेज
एतत्तथा धाता दधातु ते नम्यमि
न्द्रो बृहस्पतिः सविता वर्च आदधुरि (ददातु)
(केशान्तेति) (पतनः) ति प्रथमं नोऽनुमंत्रयते सहत्वरिया
ऽल्पानुप्यमानान् हरितगोमये समव
(मुण्डयित्वा) चिनोति उप्त्वाय परात्तोवरुणस्य के
शान्सोमो धाता सविता विष्णुरग्निः
(ज्ञातवन्तः) तेभ्यो निधानं बहुधानु विन्दन्नन्तरा
द्यावापृथिवी अपः स्वरिति प्रागुदीचीं
ह्रियमाणमेतमनुमन्त्रयते अरिक्तपर्यो
अ यत इति क्रतिः कर्त्रे वरं ददाति

होमकर्त्रे दक्षिणां ददाति

अरिक्तेहूर्वीलतावनस्पतिप्र
भृतीश्रीतप्रदेशोसमाश्लेषयते
केशान् २=

पद्मेजणगुणैर्वेष्टितं तिलपात्रं नापिताय ददाति १८

मे·
२९

तिलपात्रं नापिताय
पद्मे गुणैं तिलपेशलैकेशावापाय।
ददाति
प्रयच्छति यापोदिव्या· स्नापयित्वा
आज्यप्रदाने येकेचज्मा· १ ततःस्व
स्तितिथिः सावित्राणि· स्वतस्यमे·
चूडाकरणयागादे· नमोनैवेद्यं· इत्र
मत्र आश्राविते आयुषं अग्निविश्व· २
इति चूडाकरणं ९ अथ मेखलाहोमं
ॐ अग्निपरिस· ९ उत्तरतःस· अग्नेप्र
तिताप्य· आत्मनो· स्वतस्यमे· मे।
धायै सरस्वत्यै छन्दोभ्यः उपायनदेव
ताभ्यः अग्नयेवै· इदमाज्यं· अभुत्स·
आज्यभागान्ते आदौ विद्यारम्भः पा।
टिकावालकस्याग्रेस्थाप्य प्राङ्मुखः
गुरुः पश्चिमाभिमुखोशिष्यः अक्षर

आदौ विद्यारंभः पश्चाद्यज्ञोपवीतं देयं ॐ संप्राप्ते पंचमे वर्षे त्वप्रसुप्ते जनार्दने रविशुद्धौ गुरौ वापि विद्यारम्भः प्रशस्यते इति विद्यारम्भः पाटिकायां सुवर्णस्य प्रसादं कुंकुमादिकं तदभावे वितैर्ण्य स्वकृत्वा वित्तानुसारितः प्राङ्मुखो गुरुरासीनः पश्चिमाभिमुखो शिष्यः ऊर्याद् दत्तरं संस्कारं यं च माघे शुभे दिने पूजयित्वा हरिं लक्ष्मीं देवीं चैव सरस्वतीं पंकेकं चाहुतिं हुत्वा होमशेषं समापयेत्

जन्मना जायते शूद्रः संस्कारेण द्विजोत्तमः
वेदाभ्यासे भवेद्विप्रो ब्रह्म जानाति ब्राह्मणः ॥

ब्राह्मणान्भोजयेद्गन्धपुष्पाक्षतादिभिः तोषयेद्दक्षिणाभ्यस्ता यथावित्तानुसारतः ॥

ॐ गमानीय

प्रथमं मातृतो जन्म द्वितीयं मौञ्जिबंधनात् अत्र माता हि सावित्री पिता त्वाचार्य उच्यते

संस्कारं कारयेत् ॐ नमस्कारं कुर्यात्
ॐ स्वस्त्येकदन्त सर्वं पठित्वा
लक्ष्म्यै मेधायै सरस्वत्यै समालभ
नं गंधो नमः मेधायै सरस्वत्यै अर्घो
नमः पुष्पं नमः धूपो नमः दीपं नमः
वस्त्रं वासो नमः सर्वः परि० अन्नं
नमः २ आज्यं २ अद्य दिने अन्नहीने
अपोशाने दक्षिणायै एता देवता
अस्तु नमस्तु नैवेद्यं नमस्कारं सर
स्वति महाभागे विद्ये कमललोचने
विश्वरूपे विशालाक्षि विद्यां देहि सर
स्वति १ स्मारं स्मारं पार्वती प्राणना
थं कारं कारं सद्गुरुभ्यो नमश्च शास्त्र
स्यादौ विघ्नराज प्रसादात् स्वल्पारंभः
क्षेमकारो भवतु इति विद्यारम्भः॥

पठायै तुष्ट्यै पुष्ट्यै पुस्तकवागीश्वर्यै

गुरुपूजा शुक्लांबरधरे॰ सरस्व
तीमहाभागे॰ पाशांकुशधरावा
णीवीणापुस्तकधारिणी मम
वक्त्रे वसेन्नित्यंतुष्टांतरंगे देवि निर्म
ला ॐस्वस्ति ॐतीर्थेस्वयं॰ स
प्रकाशो॰ वनस्प॰ नमोय॰ धूप
दीपः अद्यतावत् गणपतये ल
क्ष्म्यै मेधायै धरायै पुष्ट्यै गौर्यै
तुष्ट्यै प्रभायै मत्यै अष्टविद्यायै
सरस्वत्यै धूपदीपः अश्विनोनी॰
आसने आवाहने आवाहयाम्यहं
देवीवर्णांतररूपिणी हंसास
नसमारूढं सर्वसिद्धिप्रदायिनी
शुक्लवर्णांसरस्वतीदेवयेनो इति
मंत्रः शन्नोदेवी॰ लाजाश्च॰ पाद्यं
अर्घ्यं गंधं पुष्पं धूप॰ दीप॰ वा
सो नैवेद्यं दक्षिणा बालकप
ठनेकारणीयं इच्छांसंपाद्य सा
रैस्मारेपार्वतीपादयुग्मकारंकारं
सद्गुरुभ्यो नमोस्तु शारदायादेवि

द्विराजप्रसादात्कल्पारंभात्क्षेम।
कारा भवंतु पद्माधिरूढांशसि
तां त्रिनेत्रां शूलालमालेकमलेंच
खड्गं करैश्च दधतीं स्तनतेवहंती
सरस्वतीं सिद्धिकरीं नमामि २
नमामि शारदां देवीं काश्मीरपुरवासिनीं
त्वामहं शारदामातर्विद्यादानं प्रकुर्वते ३
या देवी स्तूयते नित्यं ब्रह्मेन्द्रसुरकिन्नरैः॥
सा मे भवतु जिह्वाग्रे पद्महस्ता सरस्वती ४॥
सरस्वती मयाद्दृष्टा वीणापुस्तकधारिणी हंस[illegible]
यानसमायुक्ता विद्यादानं प्रयच्छ मे ५
सरस्वति महाभागे विद्ये कमललोचने विश्वरूपे
विशालाक्षि विद्यां देहि सरस्वति ६॥

ॐगन्धर्वैस्सहगामिनी स्तुतिकथा
लापैर्नुतो हासिनी वेदानां जननीहि
मे स्तुतिपरैस्सूर्योदयेवीक्ष्यतां सिंह
स्थासहस्रसेविता वटुक्रियासन्नसेरैर्भू
षिता मोंकारेण विराजितां त्रिनया
नां बामेखलां नौम्यहम् सप्तविंश
म• वासोहतेब्रह्मसूत्रमष्टमानेदधि
मेखला अजिनं नवनीतं च दण्डं चा
ष्टौपकल्पयेत् सप्तमे ब्रह्मवर्चसका
मः अष्टमे आयुष्कामः नवमे तेजस्का
मः दशमेऽन्नादिकामः एकादशे ई
द्रियकामः द्वादशे पशुकामः त्रयो
दशमेधाकामः चतुर्दशे पुष्टिकामः
पंचदशे भ्रातृवर्धनम् ईषद्धोतंनवे
ष्वेतं सप्तदशे यज्ञधारितम् आहृतं तं।

इदं त्रैवर्णिकविषयं ब्रह्मवर्चसमायुष्यते
जोऽन्नं वीर्यं तथेन्द्रियं पशून्कामायमानो वै
प्राप्नुवंतियथाक्रमं =

मे• गं•

तथाच मनुः ब्रह्मवर्चसकामस्य कार्यं विप्रस्य पंचमे राज्ञो बलार्थिनो षष्ठे
वैश्यस्येहार्थिनोऽष्टमे विप्रः षष्ठे तु धनकामस्य विद्याकामस्य सप्तमे अष्ट
मे सर्वकामस्य नवमे कांतिमिच्छतः सप्तमे वाऽष्टमे वर्षे नवमे दशमे तथा एका
दशे द्वादशे वा स्युपवीतं हि जातयः =

सौवर्णं राजतं ताम्रं सूत्रं ब्रह्मग्रंथिसमन्वितम् ब्रह्मसूत्रं विजानीया
द्गुरवे तं समर्पयेत् १ यस्य कस्य न दातव्यं दातव्यं स्वगुरोर्हिते अन्यथा
निरयं याति यावच्चन्द्रदिवाकरौ २ न विषं विषमित्याहुर्ब्रह्मसूत्रं विषमुच्यते
विषमेकाकिनं हन्ति ब्रह्मसूत्रं सपुत्रपौत्रकम् ३॥

द्विजानीयात्सर्वकर्मसु पावनम् कार्पा
समुपवीतं स्याद्विप्रस्योर्ध्ववृतं त्रिवृत्
शाणसूत्रमयं राज्ञो वैश्यस्याविकसूत्र
कम् इष्टं वेशीतथानाभ्यां धृतं यद्विंद
ते कटिं तद्धार्यमुपवीतं स्यान्नातिल
म्बं न चोच्छ्रितं उपवीतं वटोरेकं द्वे तथे
तरयोः स्मृते एकमेव यतः प्रोक्तं कार्पा
सं तत्त्रिवृत् शुभम् ब्रह्मणोत्पादितं सूत्रं
विष्णुना त्रिगुणीकृतं रुद्रेण च कृतो
ग्रंथिर्गायत्र्या चाभिमंत्रितम् गायत्री
त्रिगुणत्वेनोपवीतं च कारयेत् ह
स्तांगुलिप्रमाणेन सूत्रेण परिवेष्टयेत्
मौंजी त्रिवृत्समा श्लक्ष्णा कार्या विप्र
स्य मेखला क्षत्रियस्य तु मौर्वीज्या वैश्य
स्य शणतान्तवी मुंजालाभे तु कर्तव्याः

कृते पद्ममयं सूत्रं त्रेतायां हेमसूत्रकं द्वापरे राजतं
सूत्रं कलौ कार्पास समुच्यते इति वचनमाश्रित्याद्य क
लियुगे कार्पाससूत्रमेव प्रमाणम् तेनैवोपवीतं प्रव
र्यप कर्तव्यं वर्णत्रयस्य॥

९६ ८४ ७२
यदाह मनुः पर्वाणि ब्रह्मवत्सग्रं जन्माचतुरशीतिराद् द्वासप्तति स्तु वैश्यानामुपवीतं प्रकी
र्तितमिति ब्राह्मणवत्यंगुलपरिमाणं मनुष्यशरीरमिति योगिनो वदंति॥

लौगाक्षिवचनं

ॐ सप्तमे वर्षे ब्राह्मणस्योपायनं जन्मनः प्रभृति सप्तमे वर्षे गर्भादष्टमे ब्राह्मणस्योपायनमित्यर्थः ८ आचार्यस मीपगमनं मेखलाबंधनसंस्कारः प्रधानभूतः तस्मिन्हि श्रुतिस्मृत्यधिकारो भवत्येतएव द्वितीयजन्म संपद्यते तथाच प्रथमं मातृतो जन्म द्वितीयं मौंजिबंधनात् ण अत्रमातास्य सावित्री पिता त्वाचार्य उच्यतइति ॥

ऊर्णाश्मेतकबिल्वजैः त्रिवृताग्रंथिनै केन त्रिभिः पंचभिरेव वा ब्रह्म बैल्वपा लाशौ क्षत्रियो वटखादिरौ पैलवौडुम्ब रौ वैश्यो दण्डानर्हंति धर्मतः केशांति को ब्राह्मणस्य दण्डः कार्यः प्रमाणतः ललाटसम्मितो राज्ञः स्यात्तु नासांति। को विशः नांगुष्ठादधिकः कार्यः स मित्स्थूलनराक्वचित् [illegible] सप्तमे वर्षे ब्रा। ह्मणस्योपायनं नवमे राजन्यस्य एका दशे वैश्यस्य आषोडशाद्ब्राह्मणस्याऽ नतिक्रमः आद्वाविंशति राजन्यस्याऽऽ चतुर्विंशतिर्वैश्यस्य स्नातो भकेशो य थोक्तमुपसमाधाय जयप्रभृतिभिर्हुत्वा वसने ॐ रेवतीस्त्वा व्यक्तान्कृत्तिका चक्रतन्त्रापसस्त्वाव्यतन्वत यियोव

नवमे राजन्यस्य आवेष्टप्रधिकारणनयेनराजाक्षत्रियः तस्मात्पत्यराजन्यः क्षितिपालकः क्षत्रियधारकः खड्गधारीक्षत्रियः सदाक्षितिरक्षकइत्यर्थः तस्मज न्मप्रभृतिन वमे गर्भादष्टमे उपायनं एकादशे वैश्यस्य

मे २८

आषोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते आद्वाविंशात्क्षत्र बंधोराचतुर्विंशतेर्विशः अतऊर्ध्वंत्रयोप्येते यथाकाल मसंस्कृताः सावित्रीपतिताव्रात्याभवन्त्यार्यविगर्हिताः =

ननग्नं नग्नमित्याहुः नग्नं कौपीनवर्जितम् वृथा संध्या वृथा स्नानं वृथा होमो वृथा जपः सर्वं ते निष्फलायांति वृथा कौपीनवर्जिताः ॥ कौपीनरहितं विप्रोष्ट्र थिव्यापादचालनं पदेपदेब्रह्महत्याकर्मं भवतिनिष्फलम् =

नीलवर्ण लाल

नीलीरक्तंयथावस्त्रंब्राह्मणोऽंगेनधारयेत्
अहोरात्राऽशुचिर्भूत्वापंचगव्येनशुद्ध्यति =

यन्त्वग्राश्रमज्जन्स्हस्त्वमेतामभि
तोदद्देताऽप्रीतीर्मध्यमवघन्नुनारी
रित्यहतंवासोभिमन्त्रयते देवीर्दैवा
यपरिधेसविते परिधत्तवर्चसमि
मेशतायुषंकृणोत जीवसेकमि
तिपरिधापयति जरांगच्छपरिध
त्स्ववासोभवापीवाननभिशस्तिपा
वाशतंचजीवशरदःपुरूचीरायः
स्पोषमुपसंव्ययस्व परीमंसोम
तेजसे महेश्रोत्रायदध्मसि यथैनं
जरसंनय ज्योक्श्रोत्रायजागरज्जो।
क्श्रेधिजागरदितिब्राह्मणस्य
जेंपरीममिन्द्रमोजसे महेक्षत्राय
दध्मसि यथैनंजरसंनय ज्योक्क्षत्रा
यजागर ज्योक्क्षत्रेधिजागरदिति

राजन्यस्य परीमंमनमांयुषेमहे
योघायदध्मासि यथैनेजरसन्न
युजोकोघायजागारजोकोघेधिजा
गारदितिवैश्यस्य परीदंवासोधिथा
स्वस्तयेभवापीवानमभिशस्तिपा
वाशतंचजीवशरदःसुवीरो वसू
निचोग्रोविभजस्वजीवन्निति परि।
हितवाससमनुमन्त्रयते कषायस्य
योगेयोगेतवस्तवानामा र्षम् योगेयो
गेतवस्तरे॰ युवासुवासा॰ ततःकृ
ताचमनं यज्ञोपवीतंब्रह्मसूत्रंप
रिधापयति यज्ञोपवीतंपरमंपर
वित्रं॰ १ यज्ञोपवीतमसीति पर
मेष्ठिऋषिः त्रिष्टुप्छन्दः लिङ्गोक्ता
देवता उपवीतदानेविनियोगः

अथोपनयनकर्तारः आदौआचार्यः पितावोपनयेत्सर्वं
तदभावेपितुःपिता तदभावेपितुःभ्राता तुउल्पोगोत्रजोगुरुः व्रतबंधकुमारस्य
विनापितुरनुज्ञया यःकरोति द्विजोमूढोनरकंप्रतिपद्यते

लाजानाज्यंस्रुवौ कुम्भं द्विजमश्मानमेवच एतानिवासतात्कृत्वाशोधस्येवप्रदक्षिणम्
नदीवेगोद्भवंनीलंसुदृढंचसुवर्तुलम् अश्मानंसर्वदोषघ्नमश्मानमानयेत्ततः देवर्षि
भिरधिष्ठितम् जन्मनुपायनेयज्ञे विवाहेचांतकर्मणि प्रेतग्रहेच निर्दिष्टमश्मानमान
येत्ततः यक्षरक्षापिशाचाश्च भूतग्रहविनाशकाः एतेद्विप्रथमंयांति चाश्मनोदर्शना
द्यतः ५=

तः कृताचमने पवित्रपाणि वसो

पवित्र ललाटेतिलकंकारयित्वा

कंकणबंधनं च= आब्रह्मन्ब्रा॰ अग्निमभिदक्षिणमा

नीय एतमश्मानमातिष्ठाश्मेवत्वं

स्थिरोभव कृण्वन्तुविश्वेदेवा आ

युष्टेशरदः शतमितिदक्षिणेनप

दाश्मानमास्थापयति ॥ ममव्रते

हृदयंतेदधामि ममचित्तमनुचित्तं

तेअस्तु ममवाचामेकव्रतोजुषस्व

बृहस्पतिष्ट्वानियुनक्तुमह्यमिति ना

भिदेशाद्धृदयंपाणिनोमार्ष्टि दधि दधिप्रक्षन

क्राव्णोइतित्रिर्दधिभक्षयित्वा द आचमनम्

धिक्राव्णोअका॰ ३ ततः कृताच

मने ब्रह्मचारिणमागामुपमानयस्व

इतिवाचयित्वा पश्चादग्नेर्दर्भेषु॥

जन्मना ब्राह्मणोज्ञेयः संस्कारैर्द्विजउच्यते
विद्वत्वाच्चापिविप्रत्वं त्रिभिःश्रोत्रियउच्यते ८

मे॰
२२

सीनं कृतपादोपसंग्रहणं गुरुप्रण
वेयाद्धतीश्राध्यापयति अधीहि भोः
सावित्रीं भवाननुब्रवीतु ॐ प्रण
वस्य ऋषिर्ब्रह्मा· इत्यादि प्रणामित्यु
क्तात्वमित्यन्तं वाचयित्वा ॐ भूर्भु
वः स्वः इति वाचयति इत्यनुसक्ता।
दिति मेखलां त्रिगुणां त्रिप्रदक्षिणां
माबध्नाति इयं दुरुक्तात्परिबाधमा
ना वर्णं पवित्रं पुनती म आगात् प्राणा
पानाभ्यां बलमाभरन्ती स्वसा देवी
सुभगा मेखलेयं ऋतस्य गोप्त्री तपसः
परस्वी घ्नती रक्षः सहमाना अरातीः भद्रोभद्र याहत्या
सा नः समंतमनुपरेहि भद्रे भर्तारस्ते ऽ आगत्र
मेखले मा रिषाम· श्रद्धाया दुहिता
तपसोधिजाता स्वसा ऋषीणां मेत्र
समकज्ञानवेदिनां ऋषीणां स्वसा

तथा च पारस्करः मेखलां बध्नीत इयं दुरुक्तं परिबाधमानेति तत्र मंत्रो यथा इयं दुरुक्तमिति अस्यार्थः इयं मेखला आगात् आगतवती किं कुर्वाणा मे मम दुरुक्तं अनुपनीत इति दुर्वचनदोषं परिबाधमाना सर्वतो भावेन खंडयन्ती अत एव देवी स्वत्वादि विषया किं च पवित्रं उत्कृष्टं वर्णं इं जलानि पुनती पावयन्ती ईदृशी इयं मेखला स्वसा अस्तु भगिनीव नित्यमस्मदेवेषिणी भवतु आशिष्यध्याहार्यं किंभूता प्राणापानाभ्यां बलमाधं आदधाना प्राणापानाभ्यां बलं अर्थयन्ती पुनः किंभूता सुभगा सकर्कशात् सुखस्पर्शानियावत् इति मेखलाव्याख्यान ॥

मुंजकी तिगलड़ी त्रिकनी　　　मूर्वातृण के धनुषकी गुणकी　सनके डोरेकी बना

मौञ्जी त्रिवृत्समा श्लक्ष्णा कार्या विप्रस्य मेखला क्षत्रियस्य तु मौर्वी ज्या वैश्यस्य शणतान्तवी वे
मुञ्जालाभे तु कर्तव्याः कुशाश्मन्तकबल्वजैः त्रिवृता ग्रन्थिनैकेन त्रिभिः पंचभिरेव वा ॥
मुञ्जाद्यलाभे ब्राह्मणादीनां त्रयाणां यथाक्रमं कुशादिभिस्त्रिभिस्तृणविशेषैर्मेखला कार्या त्रिगुणेन ग्रन्थिना
युक्ता त्रिभिर्वा पंचभिर्वा अत्र च वाशब्दनिर्देशान्मुञ्ज्यादीनां न विप्रादिभिः क्रमेण संबंधः किंतु सर्वत्र यथाकुलाचारम्

हेमेखले सैवं भूता त्वं मां परिरीहस्व लिहस्वास्वादने छांदसो वर्णव्यत्ययः मां समाश्लिष्ट मयि व्रतनियमयुक्ताध्ययनं धेहि निधेहि इंद्रियं च मे इंद्रियपाटवं देहि =

कृतां वभूव सामामेखले परिरीहस्व
मयिधेहि तपइंद्रियंचेति वाचयन्मे।
खलामाबध्नीते मौंजी त्रिवृतां ब्राह्मणा
यप्रयच्छति मौर्वी धनुर्ज्यां राजन्याय
मौंजीं वैश्याय विन्नए सोमस्य देवा
येथ रसि मा विस्रसइति प्रवरं संव्य
याग्रंथिंकृत्वा चर्म मित्रस्यचक्षुर
जिने मित्रस्यचक्षुर्धरुणं बलाय ते
जो यशस्वी स्थविरः समृद्धं अनाहन
स्यं वसनं चरिष्णुः परीदं वाज्यजिनं द
धेयमिति वाचयन्नैणेयं चर्म ब्राह्म
णाय प्रयच्छति वैयाघ्रं राजन्याय
रौरवं वैश्याय तस्य त्वारिमादित्यमु
पस्थापयति तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ता
च्छुक्रमुच्चरत् पश्येम शरदः शतं

मौंजी त्रिगुणप्रवरं संव्याय यथाग्रंथिं कृत्वा

मुर्वा नाम तृणविशेषः तस्य विकारो मौर्वी तां धनुर्ज्यां धनुषः प्रसार्यगुणं राजन्याय प्रयच्छति

कर्पासतन्तुमयीं वैश्याय प्रयच्छति =

मृगचर्म

व्याघ्रचर्म

रौरवचर्म

मित्रस्येत्यादि वाचयन्नैणेयं चर्म कृष्णमृगस्य संबंधि चर्म ब्राह्मणाय प्रयच्छति उपनेता ॥
राजन्याय व्याघ्रचर्म रुरुचर्म वैश्याय मेखलाग्रंथो चर्मदाने च ॥

जीवेमशरदःशतम् कोनामासीत्सु
क्ते अभिवादनेप्रोक्ते असावहंभो
इतिप्रत्याह पादावुपसंगृह्य ब्रह्म
चारीअभिवादयते यथाअभिवाद
ये देवशर्माअहंभो आयुष्मान्भवसौ
म्य अमुकशर्मन् इत्येवंप्रत्यभिवाद
नम् ॐव्यत्यस्तपाणिनाकार्य उपा
संग्रहणंगुरोः सव्येनसव्यःस्पृष्टव्यो
दक्षिणेनतुदक्षिणः अभिवादात्प।
रंविप्रोज्यायांसमभिवादयेत् अ
सौनामाहमस्मीति स्वंनामपरिकीर्त
येत् नामधेयस्य ये केचिदभिवादनं
जानते तान्प्राज्ञोऽहमितिब्रूयात्स्त्रियः
सर्वास्तथैवच भोःशब्दंकीर्तयेदंते स्व।
स्यनाम्नोऽभिवादने नाम्नांस्वरूपभा

पैठीनसिः उत्तानाभ्यांचपाणिभ्यां दक्षिणेनचदक्षिणं
सव्यंसव्येनपादावभिवादयेत् । दक्षिणापरिभावेनव्य
त्यासश्चायंशिष्टाचारात् अध्येष्यमाणस्तुगुरुः सर्वकाल
मतन्द्रितः अधीष्वभोइतिब्रूयाद्विरामोऽस्त्वितिचारमेत् =

प्रयतकल्पमर्घायस्नातोहुतहुताशनः
ऊर्वीतप्रणतोभक्त्यागुरूणामभिवादनम् =

वो हि भोभावो ऋषिभिस्मृतः आयु
ष्मान्भव सौम्येति वाच्यः प्रत्यभिवादने
अकारश्चास्य नाम्नोन्ते वाच्यः पूर्वाक्षरः
प्लुतः यो न वेत्त्यभिवादस्य विप्रः प्रत्य
भिवादने नाभिवाद्यः स विदुषा यथा
शूद्रस्तथैव सः अभिवादये अमुक
दत्तः अहं भोः आयुष्मान्भव सौम्य दे
वदत्ता देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे श्वि
नोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां हस्तं गृह्णा
मि अमुकस्वामिन् उपनयेसौ सावि
त्रा ते हस्तमग्रहीत् अमुकशर्मन् अ
ग्निराचार्यस्तव अमुकदेव कस्त्वाक
मुपनये अमुकछन्दः कायत्वा परि
ददामि अमुकदेव कस्य ब्रह्मचार्य
सि प्राणस्य ब्रह्मचार्यसीति ब्रह्मणा

श्रीमद्भागवते ११ स्कंधे वनं विविक्षुः पुत्रेषु भार्यां न्यस्य सहैव वा वन एव वसे
च्छांतस्तृतीयं भागमायुषः १ कंदमूलफलैर्वन्यैर्मेध्यैर्वृत्तिं प्रकल्पयेत् वसीत
वल्कलं वासस्तृणपर्णाजिनानि च २ केशरोमनखश्मश्रुमलानि विभृयाद्दतः
तथा वदप्सु मज्जेत त्रिकालं स्थंडिलेशयः ३
ग्रीष्मे तप्येत पंचाग्नीन्वर्षास्वासारषाड्जले आकंठमग्नः शिशिरे एवं वृत्त
स्तपश्चरेत् ४ अग्निपक्वं समश्नीयात्कालपक्वमथापि वा उलूखला

श्मकुट्टो वा दंतोलूखलमेव च स्वयं संचिनुयात्सर्वमात्मनो वृत्तिकारणं देशकालबलाभिज्ञो नाददीतान्यदाहृतं
वन्यैश्चरुपुरोडाशैर्निर्वपेत्कालचोदितान् न तु श्रौतेन पशुना मां यजेत वनाश्रमी अग्निहोत्रं च दर्शश्च पौर्णमासश्च
पूर्ववत् चातुर्मास्यानि च मुनेराम्नातानि च नैगमैः एवं चीर्णेन तपसा मुनिर्धमनिसंततः मां तपोमयमाराध्य ऋषिलो
काडुपैति माम् ५=

मे॰ रीप्रतिवक्त्रेप्रत्याह प्र्वप्रजापतये।
१५ त्वापरिददामि देवायत्वासवित्रेपरि
ददामि बृहस्पतयेत्वापरिददामि॥
असौदेवसवितरेषतेब्रह्मचारीतंगोपा
यस्वदीर्घायुः समामृत वायुपुत्रेषते॰
सूर्यपुत्रे॰ विष्णुपुत्रे॰ ब्रह्मपुत्रेषते॰
वाक्ष्ठे२ इतिप्रत्याह ब्रह्मचार्यसि अ
पोशानकर्मकुरु दिवामास्वप्सीः
वाचंयच्छ मेधामह्यमितिपंचभिर्वी
चयति ॐमेधामह्यमंगिरसोमेधोम
र्षयोददुः मेधामग्निश्चवायुश्चमेधो
धातादधातुमे १ मेधोमेवरुणोराजा
मेधामग्निर्ददातुमे मेधामिन्द्रश्चसूर्य
श्चमेधादेवीसरस्वती २ यामेधाअप्स
रस्सुगंधर्वेषुचयन्मनः दैवेमानुष्येया

यामेधासामामाविशतादिह ३ या
रीरंमेविचक्षणंमेमधुमद्दुहे निशा
मितेनिशामयेमयिश्रुतं ४ यन्मेनू
क्तंतद्भमतांशाकेयं यदनुब्रुवेश्रिया
श्रुतस्यभूयासंमेधयासंविधीमहि
ब्रह्मयमद्धमब्रह्मयस्त्वमसोसोमप्राण
स्तन्मेगोपाय ब्रह्मणआणीस्थश्रुतं
मेमाप्रहासीत् इति ५ ततोहस्तेनावि
मृज्य ब्रह्मचार्यस्यआज्यदर्शनंकार
येत् आत्मनोवा- आत्मनःमौंजीबं
धननिमित्तं मेधायै सरस्वत्यै छंदो
भ्यः उपायनव्रतदेवताभ्यः अग्नयेवै
श्वानरायइदमाज्यमर्पयामिनमः त
तस्त्वत्वर्त्वंहितेनाज्येनमेधामह्यमिति
समप्रधानाहूतयः मेधामह्यमित्येका

ॐ ध्यात्वाब्रह्मप्रथममतनुःप्राणमूलेनदंतं दृष्ट्वाकान्तःप्रणव
मुखरंव्याहृतीस्सम्प्रयुक्ता यत्तद्देवंतदितिसवितुर्ब्रह्मणोक्तं
वरेण्यं तद्भर्गोव्याकिमपिपरमधामगर्भंप्रपद्ये २ पुच्छोऽर्धवंशः

मे·
३५

मेधामेवरुणइतिद्वितीयां २ यामेधा
इतितृतीयाम् ३ शरीरंमेइतिचतुर्थीं ४
यन्मेनूनंइतिपंचमी ५ छंदोभ्यःस्वा
हेतिषष्ठी ६ उपायनायस्वाहेतिसप्त
मी ७ येकेचऽस्माकेचित् ८ कृतना
मधेयेनयथोपाचरितंकृतंभवत्येव
सर्वाणिवेदोक्तानि पश्चाद्दर्भेषु
प्राङ्मुखासीनःप्रत्यङ्मुखासीनाय तत्सवितु
रितिसावित्रींत्रिरन्वाह तोसवितुराज
न्याय विश्वानिरूपाणिवैश्याय ॐअधी
हिभोःसावित्रींत्रिर्जपपूर्वां उपाकर
णव्रतमन्त्रान्मेभवाननुब्रवीतु ॐ
विश्वामित्रऋषिश्छन्दोगायत्रीत्वांत
तस्सवितुरित्यनेन गायत्र्याशिखामाव
ध्य ॐजोसीतिगायत्रीमावाह्य ॐ

अकारंचाप्युकारंचमकारंचप्रजापतिः वेदत्रयान्निरदुहद्भूर्भुवःस्वरितीतिच
त्रिभ्यएवतुवेदेभ्यःपादंपादमदूदुहत् तदित्यृचोऽस्याःसावित्र्याःपरमेष्ठीप्रजापतिः
एतदक्षरमेतांचजपन्व्याहृतिपूर्विकाम् संध्ययोर्वेदविद्विप्रोवेदपुण्येनयुज्यते २

अथशिखामोचनमंत्रः ब्रह्मपुत्रीशिखात्वंहिबालरूपातप
स्विनी मस्तकेचकृतंस्थानंगच्छदेवियथासुखम् =

अथशिखाबंधनमंत्रः येनदृष्टास्त्रयोलोकादानवाश्चवशीकृताः
शरणंसर्वदेवानांसमेविघ्नःप्रसीदतु वृहत्केशीविरूपाक्षीमांसशो
णितभोजना तिष्ठदेविशिखाबद्धेचामुंडेह्यपराजिते श्रीविष्णो
र्नामसंस्मृत्यशिखाबंधंकरोम्यहम् ततोपठित्वागायत्रींशिखाबंधंकरोम्य
हम् =

ॐ त्वां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामहं वृणे सुमतिं विश्वजन्याम् । यामस्य
कण्वो अदुहत्प्रपीनां सहस्रधारां पयसा महीं गाम् । इति राजन्यस्य
ॐ विश्वा रूपाणि प्रतिमुञ्चते कविः प्रासावीद्भद्रं द्विपदे चतुष्पदे । विनाकम्
अख्यत्सविता वरेण्यो ऽनु प्रयाणमुषसो विराजति । इति वैश्यस्य जितं ते इति शूद्रस्य ॥

ॐ भूम्यादिके नत्रितयेन पादं पादं च वेदत्रितयेन चास्याः
प्राणादिके नत्रितयेन पादं पादे त्रिभिर्व्याहृतमस्तोत्र मस्त्वाः ॥

ओजोसि सहोसि बलमसि भ्राजोसि
देवानां धामनामासि विश्वमसि वि
श्वायुः सर्वमसि सर्वायु रभिभूः ॐ
भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः
ॐ तपः ॐ सत्यं ॐ भूर्भुवः स्वः तत्स
वितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धि
यो यो नः प्रचोदयात् ३ पञ्चर्षयश्च
षः सर्वे समन्त्रः इति ब्राह्मणस्य
यस्त्वमेधाकामः स्यात्पालाशमेकम्
रेदण्डं नवनीतेनाभ्यज्य तस्य छाया ।
यां वाचयति दण्डे सुश्रवः सुश्रवा
असि यथा त्वं सुश्रवा अस्य एवं मां सुश्र
वः सौश्रवसं कुरु यथा त्वं सुश्रवो दे
वानां वेदस्य निधिगोपोस्य एवमहं ।
ब्राह्मणानां ब्राह्मणो वेदस्य निधिः ।

प्रथमोच्चारेण पृष्ठः पादं पादं ब्रूयात् १
द्वितीयोच्चारेणार्धमृचमर्धर्चशः २
तृतीयोच्चारेण सर्वामृचामनुब्रूयात् ३

चतुर्वर्णगायत्री लिख्यते ऋग्वेदशाखांतरे विंशति अध्याये ब्रह्मगायत्री
तत्सवितुर्व० १ यजुर्वेदशाखांतरे चमस्थाने दात्रियगायत्री तांसवितुर्व०
इति राजन्यस्य २ यजुर्वेदशाखांतरे अग्निविषमस्थानांतरे वैश्यगायत्री विश्वरू० ३
पुराणात् शूद्रगायत्री० जितंते पुंडरीकाक्ष० ३

स्मेतयागोपकदध्यापीवरं मधुरूपवत् तच्छस्तं
नवनीतं च प्राहुर्वेदविधो जनः १ नवनीतविचारः ९=

मे॰ गोपीभूयोसमिति पालाशंदण्डंब्रा
३० ह्मणायप्रयच्छति अश्वत्थंराजन्याय
नैयग्रोधंवैश्याय ऋतंचमइतिवाच
यति ऋतंचमे अनृतंचमे तन्मेउभ
यव्रतं निन्दाचमे अनिन्दाचमे तन्मे
उभयव्रतम् विद्याचमे अविद्याचमे
तन्मेउभयव्रतम् श्रद्धाचमे अश्रद्धाच
मे तन्मेउभयव्रतम् सत्यंचमेऽसत्यंच
मे तन्मेउभयव्रतम् मृतंचमे अमृतं
चमे तन्मेउभयव्रतम् हुतंचमे अहु
तंचमे तन्मेउभयव्रतम् व्रतंचमे अ
व्रतंचमे तन्मेउभयव्रतम् ॐ ऋतानि
न्दाचविद्याचश्रद्धासत्यंतथैवच मृतं
हुतंव्रतंचैवइत्यष्टावभयव्रतम् य
ज्ञाब्राह्मणस्य ब्राह्मणिव्रतं यदग्नेसेन्द्र

स्य सप्रजापतिकस्य सर्षिकस्य स
पितृकस्य समनुष्यस्य समनुष्यरा
जन्यस्य सगंधर्वाप्सरजनकस्य सस
र्पेतरजनस्कस्य सौषधिवनस्पतिक
स्य सहग्राम्येश्च पशुभिरारोपेश्च सा
काशस्य सप्रकाशस्य सानूकाशस्य
सातीकाशस्य सहयत्मनः आत्मनः
आत्मनिव्रते तन्मे सर्वव्रते इदमहम
ग्नेसमिधमभ्यादधामि अग्नेसर्वव्रतो
भवामि अधीतेहैतेषांवेदानामेकं
द्वौत्रीन्सर्वान्वायमेवंविद्वानुपनयत
इतिश्रुतिः ॐप्रतिगृह्णोमितेदण्ड
मुपस्थायचभास्करम् प्रदक्षिणंप
रीत्याग्निंचरेद्भैक्ष्यंयथाविधिः भवत्पू
र्वंचरेद्भैक्ष्यमुपनीतोद्विजोत्तमः भव

ततोऽभिवादयेद्वृद्धानसावहमितिब्रुवन् गुरुञ्चैवाप्युपासीत स्वाध्यायार्थंसमाहितः १
आहूतश्चाप्यधीयीत लब्धंचास्मै निवेदयेत् हितंचास्याचरेन्नित्यंमनोवाक्कायकर्मभिः कृत
ज्ञाद्रोहिमेधाविशुचिकल्पानसूयकाः अध्याप्याधर्मतः साधुशक्ताप्तज्ञानवित्तदाः ३
दण्डाजिनोपवीतानिमेखलाञ्चैवधारयेत् ब्राह्मणेषुचरेद्भैक्षमनिन्द्येष्वात्मवृत्तये ४
आदिमध्येतिश्लोकः = इतियाज्ञवल्क्यः

प्रतिगृह्णोमितेदमिति
उक्तलक्षणं प्राग्वमिहं दण्डं गृहीत्वा आदित्याभिमुखे
स्थित्वाग्निं प्रदक्षिणीकृत्य यथाविधि भैक्षंयाचेत् ४=
भवदिति ब्राह्मणो भवति भिक्षां देहीति भवच्छब्दपूर्वं भिक्षांयाचन्वाक्यमुच्चारयेत्
क्षत्रियो भिक्षांभवति देहीति भवन्मध्यम् वैश्यो भिक्षां देहि भवतीति भवदुत्तरम्

अभेदमभगवान्निस्त्वः वादयामीतिशंकरः द्वावेतौमिलितौयेनतेनोक्तं अभिवादनं १ अभिवादनशीलस्यनित्यंवृद्धोपसेवनः चत्वारिसंप्रवर्द्धन्तेह्यायुःप्रज्ञायशोबलम् २॥ याज्ञवल्क्यः आदिमध्यावसानेतुभवच्छब्दोपलक्षितः ब्राह्मणक्षत्रियविशांभैक्षचर्यायथाक्रमम् १८

मे० १८

अथैतद्राजन्योवैश्यस्तुभवइन्तमम्
स्तुतनलत्रयागानाभिेदयस्यांचरणं
विदुः मातरंवास्वसारंवामातुर्वाभगि
नीनिजां भिक्षेतभिक्षांप्रथमेयाचेत्।
नेनावमानयेत् स्ववर्णेरजतेवापिसा
पात्रेतस्यांनिलिपेत् समाहृत्यतुतद्भै
क्षंयावदर्थममायया निवेदयगुरवेः
स्नीयादाचम्यप्रयतःशुचिः ब्राह्मण
स्यधनेभिक्षाक्षत्रियस्यधनुर्धरम् वै
श्यस्यकृषिवाणिज्यंशूद्रेसेवास्मृता
बुधैः भोःभिक्षांदेहि स्वस्त्यस्तु अ
भिवादयेपुंविषये भवतिभिक्षां
देहि स्वस्त्यस्तु स्त्रीविषये ततःपि
तापुत्रस्ययज्ञोपवीतंयाद्दद्यः पश्चाद्य
थाशक्तिभिक्षांदेयं भोभिक्षांदेहि

भवतिभिक्षांमेदेहि तिब्राह्मणः१ भिक्षांभवति मेदेहीतिक्षत्रियः२ भिक्षांमेदेहिभवती तिवैश्यः३

सगुरुर्यः क्रियाकृत्वावेदमस्मैप्रयच्छति
उपनीयददद्वेदमाचार्य्यःसउदाहृतः १८

स्वल्पस्त्व अभिवादयेत सर्वेषांवो

धवानांउक्तनीयंअभिवादनम् त

तः ऋतुतिथिः नैवेद्यं सावित्राणि

सूत्रस्य मौंजीवेष्टननिमित्तं मेधायै

सरस्वत्यै छंदोभ्यः उपाध्यदेवताभ्यः

नमोनैवेद्यंनिवेदयामिनमः इत्य

मन्त्रे आश्राविते तावत् गुरुपूजा — गंधाक्षतादिकं पूजा गुरुलक पूजा

गुरवेआचार्याय गंधं अर्घ्यं पुष्पं धू — गंधार्घ्यपुष्पधूप

पदीप वस्त्रं वासोनमः गुरुदक्षिणा — दीपनैवेद्यदक्षि

वास दक्षिणार्थे आश्राविते आयुष्यं विप्रम् — णावासांसिपूजां कारयेत्

अभिवादनसूत्र ६ ॐ अथव्रतशीला ॐ त्रं

गुरुवक्ति । अंगीकारे ॥ ब्रह्मचारीवाचयति

ब्रह्मचारीवाढमिति प्रत्याह उपनय।

उपनयनादारभ्यवेदाध्ययनपरिसमाप्ते व्रतचरणशीलोभव — मृगचर्मधारीभव

स्यात् नप्रभृति ब्रह्मचारीस्यात् १ मार्गवा

मुंडितकेशः स्यात्

सः २ संहृतकेशः स्यात् ३ भैक्ष्याचा

कृष्णहरिण= मृग

कार्ष्णरौरववास्तानि चर्माणि

ब्रह्मचारिणः वसीरन्नानुपू

र्व्येणशाणक्षौमादिकानिच १=

अभिवादनशीलस्य नित्यंवृ

द्धोपसेविनः चत्वारितस्य व

र्धन्ते आयुर्विद्यायशोबलम्

मज्ञायां भगवान्विस्तुर्मासे तद्व्रतमदेश्वरः शाल्केव्रत्यायतः प्रोक्तः सशाल्कोतेनशास्यते १=

भिर्यस्तसारिकी सम्यक् दापयेद्वैविपतनतः भिक्षेतिभिक्षाकाथितामघातुर्मधवरानने ति भिक्षया वृत्तिं शरीरपो षणादिकं कुर्यात् १=

केशपर्यन्तं दण्डं ब्राह्मणस्य ललाटपर्यन्तं राजन्यस्य नासिकान्तं वैश्यस्य १=

सत्वचं पालाशदण्डं धारयेत्

केशललाटनासिकापर्यन्तपरिमाणक्रमेण ब्राह्मणादीनां दण्डाः कर्तव्याः = मधुमांसं ना श्रीयात्

मे॰ यवृत्तिः स्यात् सशल्कदण्डः स्यात्

सप्तमुञ्जो ३९ नाम्ना तृणवि शेषः मेखला धा र्या भव २=

सममुञ्जां मेखलां धारयेत् न मधुमां

कोरंचतत्र लवणमोषप्रारसा मृद्धिकादिवर्जी स्यात्

सं श्रश्नीयात् लावलवणावर्जी स्यात्

कर्मणा मनसा वाचा यत् नभोजनं वचनं हितं तदु दितं लोके शिष्य कर्म दिवा निशं = किंचित्क्रियामात्रमपि आचार्याज्ञया विना न कुर्यात् =

आचार्यानुकूलः स्या त् इत्यर्थः =

आचार्यस्याप्रतिकूलः स्यात् सर्वका

गुरुः प्राक् उत्थायी भवतं

र्यः स्वतन्त्रः स्यात् पूर्वोत्थायी स्यात्

गुरुः पश्चात् संवेशी भवतं

यत्तस्य वस्तु रजतादिकं पत्रं ब्रह्मचारिणमुपेयात् प्राप्नुयात् तत्स्मै आचार्याय दद्यात् =

नचन्यसंवेशी स्यात् यदेनमुपेयात्

यत्किंचित्प्राप्स्यसि तत्सर्वं गुरवे दद्यात् = बहूनां गुरूणां मध्ये स्वगुरवे द

दाचार्याय दद्यात् बहूनां येन संयुक्तः

द्यात् नान्येभ्यः प्रतिभज्य नतु सर्वेभ्यः सर्वं सर्वेभ्योवि भज्य च सर्वथा आस्याचार्यस्य

नदद्यात् नप्रविभज्य नास्यश

शय्यां ब्रह्मचारी कदाचिदपि नआविशेत् गुरोः वाहनं नारुहेत्

य्यामाविशेत् नरथमारुहेत् नसे

गुरोः वस्त्रं नसे वेतयेत् अभ्युञ्जनं गात्रो त्सादनं संभाषणादीनि सर्वाणि स्पर्शकानि

वन्नयेथाः सर्वाणिसंस्पर्शकानि

नग्नास्त्री नपश्येत्

स्त्रीभिः सह विवर्जयेत् नमुषितो

मुषितां रञ्जन नानपश्येत्

वदेत्

प्रवदेत् नविवाहार्थं जल्पेत् न

॥ स्त्रीभिर्विहारः क्रीडा तदर्थं परिहासादिकं ताभिस्सह नवदेत् १=

दन्तानांभाषणं दन्तवेधनं चांगवृद्धनम् संभाषाभोजनं गात्रं स्त्रीणां संस्पर्शकानि च॥

स्वरुच्चर्थं भक्ष्यभोज्यशोषलेह्यादीन् नेच्छेः =

नस्नानं कारयेथाः नैष्टिकस्य स्नाननाहीत्यर्थः नित्य स्नानेन तु दण्डाप्लवनं नियमः

रुच्यर्थं किञ्चनं धारयेथाः नास्ना

अथवाऽत्र — तत्समीपं गच्छेः संध्यार्थं

यदि स्नानं कारयेथाः

यात् उदकं वाभ्युपेयात् यदिस्ना

तदा दण्डवत् वाप्सु परिप्लवेथाः

या दण्डवद्वाप्सु परिप्लवेथाः मु

मुण्डः सर्वशरीरस्य शिखा लोमवर्जयेत् अथ वा जटिलः सर्वतत्रा नुन्दतकर्मणः ११

शिखारहितः

जटाधारी भव शिखाधारी भव

ण्डोभव जटिलोभव शिखीवाभ

प्रातः संध्यां तु तिष्ठ कुर्यात् उत्तराभि मुखं

व सायंप्रातः संध्यामुपासीथाः ति

सायंकाले तु पवि पूर्व कुर्यात्

सायंसंध्या पूर्वाभिमुखं तिष्ठेऽकृतः

ष्ठे पूर्वामासीतउत्तरां ॐभूर्भुवःस्वरि

प्रयोजनं ॐभूर्भुवः स्वरिति संध्याकाले तु पासीथाः =

त्युक्ता तत्सवितुरितिसावित्रीमनु

अस्तमयात्प्राक् बहिर्गच्छेः समिधमाद्री सा हरेः अ

अनलगतेभावो आसाभित्रामार्थी समियोमित्समिन्धनार्थं

भूयात् प्रागस्तमयान्निष्क्रम्यसमि

मीत्यनेनार्थं यद्वेत्तं आर्द्रासमिधाः ब्रह्मवर्चसकाम द्वारत्यर्थः

धमाहरेत् हरिणीं ब्रह्मवर्चसका

हरितवर्णाभाद्रां आहरेत्

योवेदाध्ययनतत्त्वज्ञानादिवत्तसमृद्धिलत्तणं कामयते =

सायंप्रातः संध्योपासनार्थयामाहृदिहिर्निःसरणं कर्तव्यम् =

मः इतिश्रुतिः सायंप्रातःसंध्यानि

भिक्षाकरणं यंतथा

स्सरणंकर्तव्यं भैक्ष्याचरणंकर्तव्यं

अग्निन्धनं भैक्षंच यामेयथः प्रायश्चित्तं दोहितम् असमावर्तना कुर्यात्त्वेतोपनयनो द्विजः १२

अग्नीन्धनंकर्तव्यं सायमेवाग्निमि।

एवमग्निसमिन्धनं कालद्वयेपि कर्तव्यम् चतस्रः प्रातस्तस्त्रः सायंसमिधोहोतव्याः १७

सायमेवाग्निसमिन्धनमिति केषांचिद्बेदवि दामतं तेषांपते पूर्वोक्ताचत्वारस्समिधआहु तयः १७

भयंसंसारिकीमपकृत्यपयेद्विनियतः भिक्षेति भिक्षाकथिता सूयात्तस्यंवरातनेति मितत्यमिस्महामोहदत्यर्यतिमहामदं दधतिपरमाह्लादं भित्तावैराग्यकारणम्

नित्याग्निकर्म समिधा
भिक्षायाः अकरणे दोषे दानं च कर्तव्यं अन्येषु र
ऽवः भवति वः कथयति

मे· नीथास्त्यके भैक्ष्यस्याचरणे दोषः

अग्नेः ऽसमिधादान लोपे यदि एतत्क ऽर्मं सप्तरात्रं तावत्
५० पावकस्यासमिन्धने सप्तरात्रमकृत्वैव कारये यः

तदा अवकीर्णिव्रत न मा चरेत् समस्तस्यावि शि ष्टेषु गृहेषु
तदवकीर्णिव्रतं चरेत् सप्तागारं चरेद्भै

भिक्षाचरणं ब्रह्मचर्यादित्र तत्स्वकीयं कर्मपरी तेन भिक्षान्नेन जीविका
चरन् स्वकर्म परिकीर्तयन् तेभ्यो लब्धे

भिक्षान्नेन एककालिकाः येषां न द्विकाल मित्यर्थः
न भैक्षेण वर्तयेदेककालिकम् २

त्रिकालसंध्या च कर्तव्या तथा एतत् नित्यं द्वादश मासान् तावत् कार्यं तदित्थ
उपस्पृशंस्त्रिषवणमब्देन स विशुद्ध्यति दोषभवे यः

स्नानं त्रिकालसंध्या
येनेव कृतमात्रेण अवकीर्णी इति स्मृतः ३

तदूर्ध्वं भैक्ष्याग्निकार्ये त्यक्त्वा सप्तरात्र

मनातुरः कामावकीर्ण इत्याभ्यां हु।

वाचाज्याहुतिद्वयं ४ उपस्थानं ततः

ऊर्ध्वान्समांश्च वितिब्रुवेत् ओंका

मावकीर्णोस्मि अवकीर्णोस्मि का

कामकामाय स्वाहा कामाभिद्रुग्धोस्मि अभिद्रुग्धोस्मि

स्नानं त्रिकालसंध्या
उपस्पृशंस्त्रिषवणं पितॄन्देवांश्च तर्पयेत् तपश्चरंश्चोषयेत्
शोषयेद्देहमात्मनः उपस्पृशन्निति विहितमपि त्रिषवणे
स्नानं देवर्षिपितृतर्पणविधानार्थमनूद्यते प्रातर्मध्यंदिनं सायं सवनेषु त्रिष्वपि
देवर्षिपितृतर्पणं कुर्वन् अब्दमपि पक्षमासोपवासादिकं तीव्रव्रतं तपोऽनुति
ष्ठन्यथोक्तयमेन पक्षोपवासिनः केचिन्मासोपवासिनः इति स्वशरीरं शोषयेत्

उपनीय गुरुः शिष्यमिति गुरुः शिष्यमुपनीय प्रथममेका लिङ्गे गुदे तिस्र इत्यादि
वक्ष्यमाणं शौचं स्नानाचमनाद्याचारमग्नौ सायंप्रातः समिद्धोमानुष्ठानं सम
न्त्रक सन्ध्योपासनविधिं च शिक्षयेत् ॥ १ ॥ संध्याप्रमाणम् उत्तमा हस्ततारा च
मध्यमाभ्युदिते रवौ अधमा दृष्टसूर्यश्च प्रातःसंध्या त्रिधा स्मृता ॥ १ ॥ प्रातःसन्ध्याप्रमाणं
उत्तमा दृष्टसूर्यश्च मध्यमास्तंगते रवौ अधमा दृष्टतारा च सायंसंध्या त्रिधा स्मृता ॥ २

मकामाय स्वाहा इति प्रवक्षीणि
तम् इति व्रतशिक्षा अथ शौचशि

गुरुः शिष्यं शिष्योपदेशं कारयेत् आदावुपनीय पश्चाच्छौ चं शिक्षयेत् ॥

क्षा ॥ ॐ उपनीय गुरुः शिष्यं शि

प्रथमं आचारं द्वितीयमग्निकार्यं

क्षयेच्छौचमादितः आचारमग्नि

तृतीयं सन्ध्योपासनं नित्यं नैमित्तिकादि शिक्षयेदित्यर्थः

कार्यं च सन्ध्योपासनमेव च ॥ १ ॥

विप्रो नाम वृक्षः शौचाचारं मूलं वेदाध्ययनादि अस्य शाखाः

विप्रो वृक्षः शौचमेतस्य मूलं वेदाः

धर्म कर्मादयः अस्य पत्राणि तस्मान्मूलं शौचाचारं

शाखा धर्मकर्माणि पत्रम् तस्मा

यत्नेन अतन्द्रितः कारयेत् यदि वृक्षस्य मूले छिन्ने सति तदा वृक्षः

न्मूलं यत्नतः पालनीयं छिन्ने मूले

न च शाखादयः तत्रादौ ग्रामे गृहे यत्र शालान्तः द क्षिणां दिशं

नैव वृक्षो न शाखा प्रतिश्रयाद्दक्षि

पश्चिमां दिशं वा गच्छेत् यावन्मात्रं शरस्य लेपगतिः तावन्मात्रं गच्छेत्

णपश्चिमेन दिशं गत्वा लेपमात्रेश

तत्र मलमूत्रादिकं स्वजनेन कारयेत् स्वशिरः अवगुण्ठ्य स्वशिरः ह स्तेन न च स्पृशेदित्यर्थः ॥

रस्य कृत्वा पुरीषं च शिरोवगुण्ठ्य

अकारं चाप्युकारं च मकारं च
प्रजापतिः वेदत्रयान्निरदुहत्
भूर्भुवः स्वरितीति च = त्रिभ्य एव तु वेदेभ्यः पादं पादमदूदुहत् तदित्यृचोऽ
स्याः सावित्र्याः परमेष्ठी प्रजापतिः एतदक्षरमेतां च जपन्व्याहृतिपूर्विकाम्
संध्ययोर्वेदविद्विप्रो वेदपुण्येन युज्यते =

स्वशिरं दन्तेन कदाचिदपि न स्पृशेत्

मूत्रसमये दक्षिणकर्णे उपवीतं धारयेत्

मे· न संस्पृशेज्जानुशिरः करेण मूत्रे तु द

५१ मलत्यागे
क्षिणकर्णे पुरीषे वामकर्णके धा

उपवीतं उ
रयेद्ब्रह्मसूत्रं तु मैथुने तूपवीतवत्

पृष्ठे तृणैर्वा काष्ठ गोपनं च दरिद्र अनेकजीवजंतु रक्षार्थमित्यर्थः

रसरहितैः तृणैः काष्ठादिभिर्वा

पृष्ठे स्तृणैर्वा काष्ठैर्वा पर्णैर्पत्रदलै।

यत्स्थानं मलमूत्रकृतवर्जनयोग्यं तत् पृष्ठे तृणैः इत्यादिभिर्गोपयेयात्

र्वा सुसंस्कृते प्रदेशे वाप्यन्तर्धाय व

वेष्टयित्वा

एवं वेष्टयित्वा
सुंधराम् मूत्रोच्चारसमुत्सर्गं दिवाकु

उ
र्यादुदङ्मुखः दक्षिणाभिमुखो रात्रौ

संध्ययोश्च यथा दिवा प्रत्यङ्मुखस्तु पू

काले काले
र्वाह्णे च पराह्णे पराङ्मुखः उदङ्मुखस्तु

पर्क
मध्याह्ने निशायां दक्षिणामुखः पका

लिंगे मृत्तिकां वामकरे मृत्तिकात्रयम्
लिङ्गे मृदं दद्याद्वामहस्ते तु मृत्त्रयम्

तथा च यमः प्रतिमायत्नसाविद्रीदृश्ये वर्णाश्रितं यत्र ब्राह्मणस्य विशेषेण त
था राजन्यवैश्ययोः प्रायश्चित्तं भवेद्दोषो वा यवदनांवरं विवस्वतं तथा स्त्री
मागोमोधर्मोधनं च वित्तं सोमित्रं च पतं कृत्वा स्नात्वा ... यो नस्यमाहितः
इति विधं मोजयेदन्नं ब्राह्मणान्सप्तपंचवा ॥

ममममः

अथ मृत्परिमाणं प्रथमा प्रसृतिर्ज्ञेया द्वितीया तु तदर्धिका तृतीया प्रसृतिर्ज्ञेया त्रिभागकरपूरिणी १

पलद्वयं प्रसृतिरित्यर्थः॥

द्वयोः करयोः द्वे मृत्तिकाकुर्यात्   एतन्मूत्रशौचे

उभयोर्हस्तयोःद्वेतु मूत्रशौचेप्रचक्षते

दीर्घकाष्ठेशिलापृष्ठे
नौकायांदेवमन्दरे
काष्ठेचकम्बलेचैव
स्पर्शदोषोनविद्यते॥

एकं शिश्ने, लिंगे   गुदस्थाने ३ तिस्रः   वामहस्तेदश

एकालिंगेगुदेतिस्रस्तथावामकरेदश १०

द्वौनौहस्तयोमेसप्त

उभयोःसप्तदातव्यामृदःशुद्धिमभीप्सता

ब्राह्मणस्यश्वेतमृत्तिकावक्तव्यः   क्षत्रियस्यरक्तमृत्तिकावक्तव्यः

ता विप्रेगौरमृदःशौचेलोहिताक्षत्रियेतथा

वैश्यस्यपीतमृत्तिकावक्तव्याः   शूद्रस्यकृष्णाचकृष्णमृत्तिका वक्तव्याः

वच हरिद्ववर्णावैश्येतुकृष्णाशूद्रेषु

द्वयोस्तु नाहरेन्मृत्तिकांवप्रान्ना।

चूहेदीकडीलोई

कूलात्सैकतात्तथा नांखुकृष्टान्नवा

कीडियोंकीनिकाली लोई   कूडेकीमटी   कीचडकीमिटी   रास्तेकी

ल्मीकात्पांसुलान्नचकर्दमात् नमा

उ कलरकीमिटी   उ जूठीकिसीकीमिटीरखीलोई

र्गान्नोषराच्चैवशौचोच्छिष्टेपरस्यतु

एतच्छौचंगृहस्थानांद्विगुणंब्रह्मचा

रिणां त्रिगुणंतुवनस्थानांयतीनांतु

चतुर्गुणं दिवासंध्यासुकर्णस्थब्रह्म

आषोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते
आद्वाविंशात्क्षत्रबन्धोराचतुर्विंशतेर्विशः
अत ऊर्ध्वं त्रयोप्येते यथाकालमसंस्कृताः
सावित्रीपतिता व्रात्या भवन्त्यार्यविगर्हिताः॥

विवाहोत्सवयज्ञेषु संग्रामे
जलसंप्लवे पलायने तथा
रण्ये स्पर्शदोषो न विद्यते॥

दक्षिणंतुकरंकृत्वा गोक
र्णाकृतिवत्पुनः त्रिःपिबे
द्वीक्षितं तोयमास्यद्विःपरि
मार्जयेत्॥

छिकमें थुकमें उबासीमें स्वधर्माचाररहितानां
च्युते निष्ठीवने जृम्भे दन्तोच्छिष्टे तथा नृपे पतितानां च संभाषे
दक्षिणं श्रवणं स्पृशेत् अग्निरापश्च वेदाश्चंद्रादित्यौ तथानि
लः सर्वे चैते तु तिष्ठन्ति कर्णे विप्रस्य दक्षिणे =

मे·
५२

सत्रउदङ्मुखः कुर्यान्मूत्रपुरीषे तु रात्रौ

दिनमें मूत्रशौचाचार रात्रीमें आदा

चेद्दक्षिणामुखः दिवाशौचस्य रात्र्यर्धं

मार्ग में चौथा हिस्सा आचार करना आतुर रोगी को जैसी शक्ति होवे वैसा करे

पथि पादो विधीयते आर्तः कुर्याद्यथा

स्वस्थचित्तवाले को जैसा कहा वैसा करे

शक्तिः स्वस्थः कुर्याद्यथोचितं अन्नोद

के ष्टरण्येषु चौरव्याघ्राकुलेषु च कृत्वा

मूत्रपुरीषं च द्रव्यहस्तः कथं भवेत् ॥

अनन्यमनः

भूमौ निक्षिप्य तद्द्रव्यं कृत्वा शौचसमा

कृतयथोक्तशौचस्त्रिराचान्तइन्द्रियच्छिद्राणि शीर्षण्यानि च स्पृशेत्

हितः कृत्वा मूत्रपुरीषं च त्वोन्याचान्त

वेदमध्ययमानश्च अन्नमश्नंश्च सर्वदा

उपस्पृशेत् इति शौचशिक्षा ॥ ६ ॥

ततः सन्ध्योपासनं कृत्वा ॐ प्रणवस्य

ऋषिर्ब्रह्मा ~ नमो देवेभ्यः तावत्स

र्वसंध्योपासनं ब्रह्मचार्यस्य कारयेत्

एतच्छौचं गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् त्रिगुणं स्याद्वनस्थानां यतीनां तु
गायत्र्यास्तु शिरः प्रोक्तमापो ज्योती रसोऽमृतम् चतुर्गुणम्
सकृदावर्तयेद्विप्रः संसारादाशु मुच्यते १= ब्रह्माशिरः अग्निर्मुखं
विष्णुर्हृदयं रुद्रस्तेजः ॐकारो हृदयं भूकारः शिरः वकारः कवचं
स्वकारो ऽस्त्रम् एतत्पञ्चाङ्गिकां देवीतिरूपसन्ध्यामुपासीत ॐ भूर्भुवः स्वः इ

ततो जलाद्विनिःसृत्य (नि कुलकर्षे) शुचिवस्त्रो व्रती नरः आजानुविरण्संस्पृश्य दायुर्लक्ष्मीच हीयते

कुर्याद्द्वादशगण्डूषान्पुरीषोत्सर्जने द्विजः मूत्रे च तु चतुर्गण्डूषा भोजनान्ते तु षोडश भक्ष्यभोज्यावसाने तु गण्डूषाष्टौ विधीयते पुरतः सर्वदेवाश्च पृष्ठतो ऋषयः सदा दक्षिणे पितरः सर्वे वामे गण्डूषमाचरेत् =

पकाको ष्टखरोलूकशूकरग्राम पक्षिणः दीपं शूर्पं तथा शय्या पादत्राणं च मार्जनी स्नानान्ते यः स्पृशेदेतान् पुनः स्नानेन शुध्यति =

२ हे अग्ने असि त्वं विभूः विशेषेण सर्वकार्याणां भवसीति विभूः विशिष्टकार्यरूपत्वमित्यर्थः यद्वा विभवसि प्रभव
सीति विभूः प्रभुः दुरत्तनभवति सर्वविधीनां छंदसि विकल्पनात् प्रवाहणः प्रकर्षेण वाहयसि प्रापयसि
इष्टादृष्टपुरुषार्थानिति प्रवाहनः वह्निर्वोढा हविषां स्वयं हविषां मोक्तेत्यर्थः हव्यं वाहयसि देवेभ्यः प्रापय
सि हव्यवाहनः श्वात्रः आशु समंतात् भ्राजते तिश्वात्रः छांदसो वर्णलोपः प्रचेताः प्रकृष्टचित्तः तत सर्वत्र
वर्णिकैः वेद इति धननाम विश्ववेदाः सर्वधनः अथवा वेत्तीति वेदाः विश्वस्य सर्वस्य विदितत्वात् सर्वज्ञ इत्यर्थः
उशक् वशकान्तौ कांतिमानित्यर्थः कविः क्रांतदर्शनः अंहः इति पापनाम अंहसः अरिः अंहारिः पापस्य नाशकः

अग्निं परिषिच्य २ विभूरसीत्युप।
स्थाने विभूरसि प्रवाहणो वह्निर
सि हव्यवाहनः श्वात्रोसि प्रचेताः त
थोसि विश्ववेदा उशगसि कविरंहा
रिरसि बंभारिरवस्युरसि दुवस्वाञ्छु
न्ध्युरसि मार्जालीयः सम्राडसि कृ
शानुः परिषद्योसि पवमानो नभोसि

प्रतनोतिकर्माणि प्रतक्वा

प्रतक्वामृष्टोसि हव्यसूदनः ऋ
तधामासि स्वर्ज्योतिः समुद्रोसि
विश्वव्यचा अजोस्येकपादहिरसि
बुध्न्यः कव्योसि कव्यवाहनो रौद्रे
णानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि मा
ग्ने नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ततः
उपविश्य पयोसि समिधादाने ॐ
पयोसि समिधमभ्यादधाति ॐ पयो

वर्णलोपश्च प्रत्ययो छांदसो
बिभर्तीति बंभारिः धारकः
पोषकश्च जगतां अवतीति
अवस्युः रक्षकः अवइत्यनुना
सस्य पठ्यते अनभिहतीति
अवस्कः स्व आत्मनः क्युङ्
क्यपूर्छंदसीत्युप्रत्ययः त्व
मात्मनोऽन्नमिच्छसि अतः
अतः समिदायन्ने तेदाश्वा
मीत्यर्थः दुव इति हविर्नाम
दुवस्वान् शुंध्युः शोभनः
पवित्रीकारकः अत एव
मार्जालीयः मृजेरालीयश्च
प्रत्ययः मार्जनेन कास्यादि
नात्राणां शोधकः सम्यक्
राजतेति सम्राट् कर्षति ह
वींषीति कृशानुः यजमाना
दिसमूहात्मिकायां पर्षदि
साधुः पार्षदः आत्तवनीयः
आत्तवनीयः अवश्यमात्तव्यः
तेनावश्यके ण्यत् नभ इव स
र्वोपकारित्वात् अथवा अवि
द्यमानभाति सम्यगिति नभः
प्रतनोति कर्माणीति प्रतक्वा
असंमृष्टः स्वभावशुद्धत्वात्
न पात्रादिवत् संमार्जनमर्ह
सीत्यर्थः ऋतस्य यज्ञस्य धाम
स्थानं स्वर्ज्योतिः स्वर्गस्य प्रका
शकः प्रापकः अस्यानुवाक
स्यात्राहवनीयोपस्थाने विनि
युक्तत्वादाहवनीयमेदोपचा
रेणालौकिकाग्निरपि स्तूयते
चित्वा आधाः दक्षिणाग्निः हवीं
षि इति समुद्रः विश्वव्यचाः विश्व
संभवः न जायते इत्यजः अ
धिष्ठातृदेवतारूपेण संपा
दयतीत्येकपादः एकपद
पादः प्राणिदेहे राधारात्मको
यस्य गार्हपत्यो वा यस्य एकपात्
न जहाति कर्मसाधनत्वात् अ
हिरित्युक्तिः बुध्ने मूर्लोके अंत
रिक्षे वा भवो बुध्न्यः यद्वा अ
तिष्यमानस्य हविषो बुध्नो अ
धोभागे भवो बुध्न्यः यस्मात्त्वं
कवये क्रांतदर्शनाय यज
मानाय हितस्तस्मात् कविश्च
हव्याच्यः तस्मात्कव्यं हवि
र्वहतीति हव्यवाहनः रौद्रेण घोरे
ण रुद्रसंबंधिना अनीकेन समूहेन
सेनारूपेण मां हे अग्ने मा हिंसीः किं
तर्हि तेन मां पाहि गोपाय पिपृहि
संतर्पय यतदर्थं तेन तुभ्यं नमोस्तु
नमस्कारो भवतु ॥२

अर्क पलाश पुठकंडा पिप्पल
अर्कः पलाशः खदिरो अपामार्गोथ पिप्पलः
उडुंबरः शमी दूर्वा कुशाश्च समिधः क्रमात् =
गुल्हर जंडी

इदमहमिति आहार्षं आहरामि प्रदिपाम्यग्नौ समिदमिमां कीदृशेऽग्नौ बृहति महति महाप्रभावे जातवेदसि जातप्रज्ञाने संपन्नधनेवा समित्प्रदेपेणतुष्टोऽग्निः मह्य श्रद्धां वेदपाठ तदर्थानुष्ठानानुष्ठादिविषयां मेधां चायु दीर्घं प्रयच्छतु ४=

प्रदिपामि २=

मे०
४३

सेधिषीमहि इतिप्रथमा समिधसि
समिधिषीमहि इतिद्वितीया इदम
हमग्नौ समिधमभ्याद्धाम्यग्नेसर्वत्र
=४
तोभवामि इतितृतीया इदमहमग्नौ
आहरामि महति महाप्रभा वे
समिधमाहार्षंबृहतेजातवेदसे सम
श्रद्धांचमेधांचदीर्घंचायुर्जातवेदाः
प्रयच्छति इतिचतुर्थी तेजोसि ते
जोमयिदेह्यात्मानं शोधयेणोपतिष्ठ
ति आपोअद्येति उपस्थाने आपोअ
द्यान्वचारिषंरसेनसमगन्महि पय
स्वानग्नआगमंतमासंसृजवर्चसा सं
माग्नेवर्चसासृजप्रजयाचधनेनच
विद्युर्मेअस्यदेवा इंद्रोविद्यात्सहऋषिभिः
ततःप्रातःप्रागुदयात्द्वादशाचत्वारिं
शातिषड्विंशतमष्टचत्वारिंशतेवाव

अथबौधायनः सप्तसप्ततामेवाहरहरहोरात्रिसंधिषूपतिष्ठमानो
ब्रह्मपुत्रोब्राह्मणः शास्त्रमनुवर्तमानोब्रह्मलोकमभिजयति यएवंवेद १
येध्यायंतिचिदात्मानं सततंजप्यपूर्वकं सोत्त्ववःश्रेयसेनित्यजगदादिरजोव्ययः २

आपोअद्येत्यादिनाऽग्निमुपतिष्ठते हे अग्ने अहमपमुदकं अनुचारिषं आग्नो स्मि उदकस्नानोहमित्यर्थः अतस्तामसामयां रसेनादृसंगता संवृद्धः तदाराधने योग्यः संपन्नः किंच पयस्वानेव आहृतागम आगतः मातःसंवर्धिना तीरेणयुक्तः वालोविकारहीनइत्यर्थः अथवा पयस्वान् जलयुक्तः आर्द्रगात्रइत्यर्थः तमेवभूतंमां वर्चसा तेजसा विद्यातिशयलक्षणेन संसृज अस्मव्रतपरस्यमे मम

कृतयुगेऽष्टचत्वारिंशतं ब्रह्मचर्यं त्रेतायुगे षट्त्रिंशात्
द्वापरयुगे चतुर्विंशात् कलियुगे द्वादशवर्षं यत्रैववर्णिकः

कृशश्चशुश्रूषादिपरिश्र
मात् १=

मलिनजातः अस्नानत्वबलस्य
भैक्ष्यभोजनात् १=

मलिनजातः ऽअबलः कृशश्च शुश्रूषादि
परिश्रमात्

र्णाणि योब्रह्मचर्यंचरतिमलज्जवब
लकृशः सर्वंसविंदतेस्नातोवा यत्किं
चित्मनसेच्छति एतेनैवधर्मेणासा।
धीते इत्यग्नीन्धनम् इतिउपायने
दशमे १० अथत्रैविद्यकं अग्निपा
तिस· ९ आदेशेपंच उत्तरतः नास्ति
निर्वपनं इध्मापयो· आत्मनो· छं
दोभ्यः त्रैविद्यकाय अग्नयेवै· इदमा·
ग्नभुत्वय· आज्यभागांते त्रैविद्यक
माचार्यस्यविधियोंवेदमधीते पुर
स्तात्स्वोपरिष्टाच्च अहोमुभिःसमि।
धोऽभ्यादध्यादुक्तंब्रतोपायनविमो।
चनम् यद्यस्यविहितंचर्मयत्सूत्रंया
चमेखला योदंडोयश्चवसनंतत्तद
ग्धाद्गृतेष्वपि वसनंमेखलाचर्मदंडं

अग्निविस
च्च ३ ४

तिसृणुवियासवे
दत्रयात्मिका संभ
वेनक्रूरणप्रयोजनं
वाव्रतं त्रैविद्यकम्=

वसनमेखलाजिनदण्डमन्त्रावर्तयेत् २=

समिधमेवच व्रतालंबेप्रधानेच
कुर्यात्सर्वव्रतेष्वपि वसनं रेवती।
स्त्वा॰ स्वाध्योमनसादेव॰ तावत्
मेखला इयंदुरुक्ता मौञ्जी त्रिवृता
तावत् चर्म मित्रस्यचक्षुः येणोये
चर्मतावत् दंडे सुश्रवासुश्रवाम्॰
गोपोभूयासंतावत् इत्येवंव्रताले
वेकृत्वा समिधादाने यद्देवादेव॰ १
यदिदिवा॰ २ यदिजाग्रत् ३ उपस्था
ने अग्नेव्रतपते व्रतमालभेतत्तेप्र
ब्रवीमितच्छकेयंतेनर्ध्यासं वायोव्र
तपते॰ सूर्यव्रतपतेव्रत॰ ततःयेके
तेजोसि चज्मेत्याज्यप्रधाने येकेचज्मा १ छ
दोभ्यःस्वाहा २ त्रैविध्यकायस्वाहा ३
पश्चादग्नेर्दर्भेषूपासीनंकृतपादोप

मनुः दूरादाहृत्य समिधस्सन्निदध्या
द्विहायसि सायम्प्रातश्च जुहुयात्ताभि
रग्निरतन्द्रितः १८६

संग्रहणं गुरुःप्रणवं अधीहिभो ।
सावित्रीं त्रिर्जपपूर्वं त्रैविद्यकव्रतमे
त्रान्मे भवाननुब्रवीतु ॐ भूर्भुवःस्वः
तत्सवितु· २ इषत्वेर्जेतिब्राह्मणः
इषत्वेर्जेत्वावायवस्थोपायवस्थदेवो
वस्सवितांप्रार्पयतु श्रेष्ठतमायकर्म
णे आप्याइद्मघ्न्यादेवभागंप्रजावतीरण
मेवअयक्ष्मांमावस्थेनईशातमाघशं
सोपरिवोरुद्रस्यहेतिर्वृणक्तुध्रुवाअ
स्मिन्गोपतौस्यातबह्वीर्यजमानस्यप
शून्पाहियजमानस्यपशुपाअसि देव
स्यत्वासवितुःप्रसविश्विनोर्बाहुभ्यां पू
ष्णोहस्ताभ्यां माददेगोषदसिप्रत्युष्टं
रक्षःअनुष्टारातिः प्रेयमगाद्धिषणा
बर्हिरच्छमनुनाकृतास्वधयावितष्टा

मे. उर्वन्तरिक्षंवीहीन्द्रस्यपरिषूतमस्य।
४५ माधोमोपरिपप्तस्त्वरुह्यासमामेष्ठेन्ना
न्तिमारिषत् देववर्हिःशतवल्शंवि
रोह सहस्रवल्शाविवयंरुहेम आ
दित्यारास्नासीन्द्राण्यासन्नद्धं पू।
षाते ग्रन्थिंग्रथ्नातुसमेमस्थादिन्द्र
स्यत्वाबाहुभ्यामुद्यच्छे बृहस्पतेस्त्वा
मूर्ध्नाहरामि देवङ्गमामसि तदाह
रन्तिक्रावयाऊरस्तादेवेभ्योजुष्टं।
मिहवर्हिरासदे वसोःपवित्रमसि।
शतधारंवसूनां पवित्रमसि सह।
स्रधारम् अयक्ष्मावःप्रजयासंसृ
जामिरायस्पोषेणबहुलाभवन्ति
मधुमद्घृतावत्पिन्वमानाजीवाजीवं।
तीरुपवःसदेम मातरिश्वनोघ

मौसि द्यौरसि पृथिव्यासि विश्वधाया
परेण धाम्नाहुतासि माहासविश्वा
यु स्सा विश्वव्यचासा विश्वधायाहुतः
स्तोको हुतो द्रप्सोग्नये बृहते नाकाय
स्वाहा द्यावापृथिवीभ्योसमस्पृशपथ्व
स्तावरी ऊर्मिणामधुमत्तमः मन्द्रा
धनस्यसातयः इन्द्रस्यत्वा भागंसोमे
नातनस्मि दस्तमसि विस्मवे विस्रो
ह्वव्येवदस्वाँपोनायतइत्यन्तं श्रमु।
कः यजुर्वेदभवान् अग्निमीळेपुरो
हितसूक्तम् ॐ अग्निमीळेपुरोहितं
यज्ञस्यदेवमृत्विजम् होतारं रत्नधा
तमम् १ अग्निः पूर्वेभिरृषिभिरीड्योन
तनैरुत सदेवां एहवक्षति २ अग्निना
रयिमश्नवंपोषामिवदिवे यशासंवीरवत्त
मम् ३ अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभू

मे- रसिसइद्देवेषुगच्छति ४ अग्निर्होता
४६ कविक्रतुःसत्यश्चित्रश्रवस्तमः देवो
देवेभिरागमत् ५ यदङ्गदाशुषेत्वम
ग्नेभद्रङ्करिष्यसि तवेत्तत्सत्यमङ्गिरः ६
उपत्वाग्नेदिवे दिवेदोषावस्तर्धियावयं
नमोभरन्तएमसि ७ राजन्तमध्वराणां
गोपामृतस्यदीदिविम् वर्धमानंस्वेदमे ८
सनःपितेवसूनवेग्नेसूपायनोभव स
चस्वानःस्वस्तये ९ वायवायाहिदर्श
तेमेसोमाअरङ्कृताः तेषांपाहिश्रुधी
हवम् १० वायउक्थेभिर्जरन्ते त्वाम
च्छाजरितारः सुतसोमाअहर्विदः ११
वायोतवप्रपृञ्चतीधेनाजिगातिदा
शुषे उरूचीसोमपीतये १२ इन्द्रवायू
इमेसुताउपप्रयोभिरागतम् इन्दवो
वामुशन्तिहि १३ वायविन्द्रश्चचेत

थास्सुतानांवाजिनीवसू तावाया
तमुपद्रवत् ५ वायविन्द्रश्चसुन्वतआ
यातमुपनिष्कृतम् मक्षित्थाधियान
रा ६ मित्रंहुवेपूतदक्षंवरुणंचरिशा
दसम् धियंघृताचींसाधन्ता ७ ऋते
नमित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा
क्रतुंबृहन्तमाशाथे ८ कवीनोमित्रा
वरुणातुविजाताउरुक्षया दक्ष
न्दधातेअपसम् ९ अश्विनायज्वरीरिषो
द्रवत्पाणीशुभस्पतीपुरुभुजाचन
स्यतम् १ अश्विनापुरुदंससानराश
वीरयाधियाधिष्ण्यावनतङ्गिरः २ द
स्रायुवाकवःसुतानासत्यावृक्तबर्हि
षः आयातंरुद्रवर्तनी ३ इन्द्रया
हिचित्रभानोसुताइमेत्वायवः अ।

मे. ण्वीभिस्तनापूतासः [२२] इन्द्रायाहि
४० धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः उपब्र
ह्माणिवाघतः [२३] इन्द्रायाहितूतुजान
उपब्रह्माणिहरिवः सुतेदधिष्वन
श्चनः [२४] ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वेदेवा
सआगतदाश्वांसोदाशुषः सुतम् [२५] वि
श्वेदेवासोअप्तुरः सुतमागन्ततूर्णयः
उस्राइवस्वसराणि [२६] विश्वेदेवासोअ
स्रिधएहिमायासोअद्रुहः मेधंजुष
न्तवह्नयः [२७] पावकानः सरस्वती वा
जेभिर्वाजिनीवती यज्ञंवष्टुधिया
वसुः [२८] चोदयित्रीसूनृतानांचेतन्ती
सुमतीनाम् यज्ञंदधेसरस्वती [२९] महो
अर्णःसरस्वती प्रचेतयतिकेतुना
धियोविश्वाविराजति [३०] अमन्तकः सखे

दभवान् अग्नआयाहिइतिसामवे
ऋचा अग्नआयाहिवीतयेगृणानो
हव्यदातयेनिहोतासत्सिबर्हिषि
अमुकः सामवेदभवान् नमोब्रह्म
णे ततःऋत्वतिथिः सावित्राणि·
हुतस्यमौं· त्रैविद्यकव्रतदे· नमोत्रै
विद्ये· इडामग्ने· आश्राविते आयुषे
अग्निंविमुच्य ३ इतित्रैविद्यकम् ॥
अथउपाकरणम् अग्निपरिसमू·१
चात्तक्रोष्टैस्तैः ॐश्रावण्यांप्रोष्ठ
पद्यांवाप्युपाकृत्ययथाविधिः युक्त
श्छंदांस्यधीयीतमासान्विप्रोर्धपंच
मान् उपाकर्मणिचोत्सर्गेयथा।
कालंसमेत्यच ऋषीन्दर्भमयान्कृ
त्वापूजयेत्तर्पयेत्ततः सर्वापरानुद

उपाकरणं स्वीक
रणंमननात्संकल्प
नम् ॥

मे·
४८

दग्नेयौ प्राग्नेयौ दक्षिणोत्तरौ चात्वक्षो
ष्ठैरुत्तरात्तेयः पित्रैर्दक्षिणपश्चिमौ उ
त्तरतः पाणीप्रक्षाल्य इध्मापयोसि
सम्याद्य आत्मनो· आत्मनःमो· छं
दोभ्यः उपाकरणयागदे· अग्नयेवै·
इदमाज्यमर्प्य· ये:कश्चिद्दर्भाग्रैः स्क
वेसमस्ज्य दर्भाग्रैस्त्रुवतर्भिः ४ परि
स्तीर्णोहोमः अत्रोपाकर्मणिब्रते
गौतमोक्ताविकाहोमवस्त्रयोगः
वर्षासश्रवणेनाध्यायानुपाकरो
ति सत्त्वहोति ॐ अग्नानामासीत्व
ष्ठो स्कवेणाज्याहुतीःजुहुयात् ॐ
अग्नानामासितस्यास्तेजोष्ठीयगामे
यमहमिहिपियुष्मारि मेधामस्तस्य
जगमग्नस्कंदसूर्यवाजिनिस्वाहा १

रुक्तिर्नामासि २ युक्तिर्नामासि ३
योगोनामासि ४ युञ्जेस्वाहा ५ उ
र्जेस्वाहा ६ युञ्जेस्वाहा ७ यो।
गायस्वाहा ८ अन्तेवासिनंयोगमि
च्छन् पवित्रैर्निवार्य ततोदधिक्रा
व्णो इतित्रिःदधिभक्ष्ययित्वा पश्चा
दुपविशेद्दर्भेषुकृतपादोपसंग्रहणं गुरु
र्दक्षिणं वामहस्तौ प्राञ्जलिपापयति ओं
अधीहिभोः सावित्रीत्रिजपपूर्वा उ
पाकरणव्रतमन्त्रान्भवाननुब्रवीतु
ओं भूर्भुवः स्वः तत्सवितु ३ इषेत्वोर्जे
त्वा ब्राह्मणः इषेत्वोर्जेत्वा प्रजायत इ
त्येते अग्नआयाहि कस्त्वायुनक्तीति
योगाणामार्षम् ओं कस्त्वायुनक्ति
सत्वायुनक्ति विश्वस्त्वायुनक्ति अ

मे· स्पयन्तस्र्वेमलेमन्नत्वा अमृषैका
४९ मायायुषेत्वा प्राणायत्वा व्यानाय
त्वा अपानायत्वा चक्षुषेत्वा रायत्वा
राधसेत्वा पोषायत्वा घोषायत्वा
रादघोषायत्वा प्रस्तुत्यैत्वा नमोव्र
ह्मणेशिरस्वाह ततः विंशतिऋषि
पूजने संवत्सरजा· अश्विनौजीवा
दानं अश्विनौप्रा· गायत्र्यैनमः इ
त्यचतावत अग्नेः वायोः सूर्यस्य
ब्रह्मणः इन्द्रस्य प्रजापतेः भवस्य
शार्वस्य ईशानस्य ईश्वरस्य विष्णोः
यजुर्वेदस्य बृहस्पतेः छंदसां ऋषीणां वेदा
नां ब्रह्मणानां सोमानां सोमपानां
आचार्याणां विंशतिऋषीणां आ
त्मनोः स्नानस्यमौ· विंशतिऋषि

पूजनमर्चाम्॥ यवान्विकीर्य अ
गस्त्यादीनां विंशतिऋषीणां इदमा
सनं नमः अगस्त्यादिभ्यः विंशतिऋषिभ्यः
वः पूजयामि ॐ पूजय [illegible]
[illegible] अग्निं वायुं सूर्यं ब्रह्माणं इ
न्द्रं प्रजापतिं भवं शर्वं ईशानं ई
श्वरं विष्णुं बृहस्पतिं यजुर्वेदं छ
न्दांसि ऋषीन् वेदान् ब्राह्मणान्
सोमान् सोमपान् आचार्यान् विं
शतिऋषीन् आवाहयिष्यामि ॐ
आवाहय ॐ पाद्यार्घ्यं उदकं नमः श
न्नोदेवी लाजाश्च अगस्त्यादिभ्यः विंश
तिऋषिभ्यः पाद्यं नमः पाद्यशेषं
पुनः शन्नोदेवी आपः क्षीरं अगस्त्या
दयः विंशतिऋषयः इदं वोऽर्घ्यं न

मे० मः अग्न्यादिभ्यः विंशतिऋषिभ्यः
५० समालभनं गंधोनमः अग्न्यादिभ्यः
विंशतिऋषिभ्यः अर्घोनमः पुष्पेन
मः धूपोनमः दीपोनमः वस्त्र वा
सोनमः अर्घ्यदानाय० दक्षिणायै०
अग्न्यादिभ्यो विंशतिऋषिभ्यः नैवेद्यं
अग्निं विसृज्य २ इति उपाकरणं द्वाद
श १२ अथ चातुर्होतृके अग्निं परि
स्तीर्य १ आदौ पञ्च १५ उत्तरतः
सावित्राणि० चातुर्होतृभ्यः छंदो
भ्यः चातुर्होतृकाय जुष्टानि० प्रवेशो०
आत्मनो० आत्मनःभो० चातुर्होतृभ्यः
छंदोभ्यः चातुर्होतृकाय अयथैवे०
इदमाज्यं० अभ्युलप० आज्यभागांते
अथातः चातुर्होतृके ब्रह्मचारिकले

नत्रतमुपैति संवत्सरमष्टौमासान्
चतुरोमासान्वा शुक्लपक्षस्यपुण्ये
ह्नेपर्वणिवा यथोक्तमुपसमाधायग्र
जयप्रभृतिभिर्हुत्वा ब्रह्मचारिणो
वसनादीननुमन्त्रयते रेवतीस्त्वा० इ
त्यनुरूक्का मित्रस्यचक्षुः सुश्रवाः
सुश्रव० ततोपूर्वेणाग्निं दर्भस्तम्भंनिहृत्य
षट्पंचाशतादर्भाङ्कुरैर्ब्रह्मणाप्रकृतिं
दर्भस्तम्भेनिहृत्यसंस्थाप्य ततोब्रह्म
पूजा संवत्सरजा० अग्निर्नो० गाय
त्रेणनमः २ चतुर्मुखायविद्महे क
मण्डलधरायधीमहि तन्नोब्रह्माप्र
चोदयात् २ अथतावत् पृथिव्याः
अग्नेः ऋग्वेदस्य ब्रह्मणः छन्दसां ।
अन्तरिक्षस्य वायोः यजुर्वेदस्य ब्रह्मणः

पंचाशद्भिर्भवेद्ब्रह्मा तदर्द्धेन तु विष्टरः दक्षिणावर्तकोब्रह्मा वामावर्तस्तुविष्टरः १
ऊर्द्ध्वकेशो भवेद्ब्रह्मा लंबकेशस्तुविष्टरः अधःकेशाश्चोपयामाश्छिन्नकेशाः पवि
त्रकः उत्तरे वसते लक्ष्मीर्दक्षिणे वसते हरिः सर्वेदेवाउत्तरेच ब्रह्मा वेदक्षिणे स्थितः १
रानस्नायमन्त्रमाश्चसर्वेयज्ञविघ्नकाः तस्मात्तद्रक्षणार्थाय ब्रह्मा वेदक्षिणे स्थितः २

दिशां चन्द्रमसः अथर्ववेदस्य ब्रह्मणः छन्दसां २

मे. छन्दसां दिवः सूर्यस्य सामवेदस्य
५९ ब्रह्मणः छंदसां चतुर्मुखस्य ब्रह्मणः
आत्मनो· सुतस्य मौंजीवं· चतुर्मुखब्र
ह्मापूजनमर्चामहे करिष्ये ॐ ऊरुष च
तुर्मुखस्य ब्रह्मणः इत्यादि इदमासनं·
चतुर्मुखाय ब्रह्मणे नोपूजयामि ॐ
पूजय चतुर्मुखं ब्रह्माणं आवाहयि
ष्यामि ॐ आवाहय आवाहनं ॐ च।
तुर्मुखं दंसयुगे वसन्तं रक्ताङ्ग·वासो
पहविभुजाब्जम् कमण्डलं दण्डमा।
क्षालमालां वै दैत्यनुभिस्ततं प्रणौ
मि १ ॐ ऋग्वेदो मूर्तिमांस्तस्मिन्निन्द्र
नीलसमद्युतिः दिव्यगन्धविलिप्ता
गो दिव्याभरणभूषितः संस्थितः पूर्व
तस्तस्य दीप्यमानस्य तेजसा पू० उत्तरे

ण यजुर्वेदः शुद्धस्फटिकसन्निभः दि
व्यकुण्डलधारी च महाकायो महाभु
जः ३० २ स्थितः पश्चिमदिग्भागे सा
मवेदः सनातनः रक्ताम्बरधरः श्रीमा
न्पद्मरागसमप्रभः स्रग्दामकरकश्चि
त्रमालाभरणभूषितः प० ३ अथर्वो
ऽञ्जनवर्णाभः स्थितो दक्षिणतस्तथा
पिङ्गाक्षो लोहितग्रीवो हरिकेशो महा
तनुः आवाहयाम्यहं देवं ब्रह्माणं कम
लासनं हंसयानं विमानस्थं कमण्डलु
वरस्त्रकम् रक्तवर्णं ब्रह्मा देवानाम् द० ४
भगवन्नुर० प्राणायामे पाद्यार्घ्य उदके०
शन्नो देवी लाजाश्च० चतस्रः मुखाय वल्क
ल पाद्यं नमः पुनः शन्नो देवी आपः
क्षीरं चतस्रः स्वस्त्र स्नान् इदं वोऽर्घ्यं नमः

मे० चतुर्मुखायब्रह्मणे समालभनंगंधोन
५२ मः एवं चतुर्मुखायब्रह्मणे अर्घोनमः
पुष्पंनमः धूपोनमः दीपंनमः वासो
नमः अर्घ्यदानाद्यर्चनविधिः सर्वाप
रिपूर्णोस्तु चतुर्मुखायब्रह्मणे दक्षि
णार्थे सादिव्राणि चतुर्मुखायब्रह्मणे
नमोनैवेद्यंनिवेदयामिनमः इतिचतु
र्मुखब्रह्मपूजने अथसमिधादानम्
ततोहिरण्यवर्णाइतिचतसृभिः समि
धोभ्यादध्यात् हिरण्यवर्णाशुचः यासुर्जा
गर्भं १ यासांदेवा दि० २ यासांराजाव ३ शि
वेनमा० ४ पाणीप्रक्षाल्य अग्नेव्रतप
तेइतिव्रतमालभ्य अग्नेव्रतपतेव्रतमा
लभे तन्नेप्रब्रवीमितच्छकेयंतेनर्ध्यासं
वायोव्रतपते० सूर्यव्रतपते ब्रह्मणाव्र

नयनयः व्रतमालभेतद्वः प्रब्रवीमि।
तच्छकेयं तेनर्ध्यासं अथव्रतहोमः
स्थालीपाकेन प्रधानानि ततः चतुर्गृ
हीतैश्चात्वर्होतृभिः आज्येन तेजस्का
मो पायकेन पशुकामोऽन्नाद्येन वी
र्यकामो पयसि स्थालीपाकं श्रपयि
त्वा ब्रह्मवर्चस्कामो मनसैकैकं हुत्वाऽ
नुमन्त्रयते ॐ चित्तिस्रुगिति समस्तप्रधा
नाहुतीर्जुहुयात् ॐ चित्तिः स्रुक्चित्त
माज्यं वाग्वेदिराधीतं बर्हिः केतो अ
ग्निर्विज्ञातमग्निं वाचस्पतिर्होता मन उ
पवक्ता प्राणो हविः सामाध्वर्युरिन्द्राग
छ स्वाहा १ मनसा १ ॐ पृथिवी होता
द्यौरध्वर्युस्त्वष्टाग्निर्मित्र उपवक्ता वाच
स्पतेर्वाचो वीर्येण संभृततमेनायक्ष्यसे

मनसेति स
मस्तप्रधानाहुतिषु॥

यदुक्तं मनसेति तदुक्तं वसिष्ठेन यत्र सोमकला ग्रस्ता तरुणं सूर्येण षोडशी सत्वा हि तन्नस्ति
मात्रेण तत्र वह्निप्रदोभवेदिति एतदेव कार्यं न तु मनसा तरणं विकल्परूपाणां सङ्कल्पनम्
तदुक्तं वितानबहारके महाशून्यालये वह्नौ भूतादिविषयादिकम् हुतेन मनसा सार्धं सुहो
मश्चेतनास्रुचा अन्यत्रापि अहन्तेदन्तयोरैक्यमुन्मनास्रुचि कल्पितम् मथनोद्रेकसंभूतवा
स्तुरूपं महाहविः हुत्वा हुत्वा स्वयं चैव सहजानन्दविग्रह इति॥

मे॰ यज्ञपतये वार्यमारखस्करोवाचस्पतिः
५३ सोमंपिवतज्जनदिन्द्रमिन्द्रियायस्वा
हा सोमःसोमस्यपुरोगः शुक्रःशुक्र
स्यपुरोगः श्रातास्तइन्द्रसोमवातापेह
वनश्रुतःस्वाहा २ मनसा २ अग्निर्होता
श्विनाध्वर्यूरुद्रोग्निर्बृहस्पतिरुपवक्ता
वाचस्पतिर्हविर्येनामन्वाचस्पतिःसो
ममपादस्मास्वनृम्णान्यात्स्वाहा सोमः
सोमस्य॰ ३ मनसा ३ ॐवाग्घोतावा
तोध्वर्युर्दीक्षापत्न्यापोभिगरो मनो
हविस्तपसेञ्जहोमि वाचस्पते छिद्र
यावाचा छिद्रयाज्जकादिविदेवामृथ
होतामेरयस्वस्वाहा ४ मनसा ४ म
हाहविर्होतासत्यहविरध्वर्युरचितपा
जाश्चाग्निरचितमनाउपवक्तानाधृष्यश्चा

प्रतिगृह्यस्वाभिगराग्रयायस्वउद्गाता
वाचस्पतेविधेनामन्विधेमतेनाम वि
धेत्वमस्माकंनाममादेवानांतंतद्द्वैदि
मामनुष्याणांस्वाहा ५ मनसा ५ छु
न्दोभ्यःस्वाहा ६ मनसा ६ चातुर्होत
कायस्वाहा ७ मनसा ७ यद्देदव्रतेन
दव्रते पंचविकारानेत्तुक्रमिष्यामः
ततोब्रह्मचारीवाढमितिप्रत्याह ब्रा
ह्मचार्यसि अपोशानकर्मकुरु दिवा
मासुषुप्सीः वाचंयच्छ नचत्तुभिःसह्
सीथाः नचतुर्णांसमदंतेभुंजीथाः न
चतुर्भिःसहभुंजीथाः एकतमोवाभुं
जीथाः पश्चादग्नेदर्भेषु कृतपादोपसं
ग्रहणंगुरुः प्रणवंव्याहृतीश्चाध्यापय
ति अधीहिभोः सावित्रींत्रिर्जपपूर्वोचा

ब्रह्महामद्यपस्वर्णस्तेयीचगुरुतल्पगः
चत्वारःकथितःदेविमहापातकिनोनराः ९=

काककुक्कुटमार्जारसारमेयस्तथैवच
दर्शनाद्दूषयेद्वतेतस्मिन्नमहत्स्थितेः=

मे॰ तद्धौत्रकव्रतमेव्यान्मेभवाननुब्रवीत
५४ ॐभूर्भुवःस्वः तत्सवितुः ३ चित्तिस्रु
गनुवाकंपठित्वा चित्तिस्रु॰१पृथिवी॰२
अग्निर्होता३ वाग्घोता४महाहवि॰ ५
नमोब्रह्मणेइतिपठेत ततःश्रुताति।
थिः सावित्राणि आत्मनःमौंजीवंधन॰
चातुर्होत॰ नमोनैवेद्येति॰ इडामग्ने॰ आ
आवित आयुष्टे अग्निर्विमुच्य ३ इति
चातुर्होत्रकम् अथाऽपवर्गेचातुर्होत
कम् अग्निंपरिस्तम्॰ ९ उत्तरतः सावि
त्राणि छंदोभ्यः अपवर्गेचातुर्होत्रका
य जुहोति॰ पर्वणो॰ इध्माय॰ आत्मनो॰
छन्दोभ्यः अपवर्गेचातुर्हो॰ अग्नयेवै॰
इदमाज्यं॰ अभ्युत्पवित्रे॰ आज्यभागाते
वसनादीनवमन्त्रयते रेवतीस्त्वा॰ इंधे

उरुक्रा· मित्रस्यचक्षु· सम्भ्रवाः सम्भ्र·
पूर्वव्यचित्तिस्कारीति सम्प्रधानाहु।
तीर्जुहुयात् ॐ चित्तिस्स्रुक्· १ मनसा १
पृथिवी· २ मनसा २ अग्निर्होता ३
मनसा ३ वाग्घोता ४ मनसा ४ महा
हवि· ५ मनसा ५ छंदोभ्यः स्वाहा ६ ८
मनसा ६ अपवर्गेचान्तर्होतृकाय स्वाहा
पुनः चित्तिस्स्रुक् इति अनुवाकंपठित्वा
नमोब्रह्मणे प्रधानांतरसमिधादाने
हिरण्यवर्णा· १ यासांदेवा· २ यासांरा
जा· ३ शिवेनमा· ४ उपस्थाने अग्नेव्र
तपतेव्रतमचारिषंतदशकं तन्मेऽभूम
स्तन्मोगोपाय १ वायोव्रतपतेव्रतमचा
रिषंतदशकंतन्मेऽभूमस्तन्मोगोपाय २
सूर्योव्रतपतेव्रतमचारिषंतदशकंत।
न्मेऽभूमस्तन्मोगोपाय ३ ब्रह्मणाव्रत

८ ८

ॐ पूर्वेद्युःकर्मणि श्लोकः आदौ शान्तिचतुष्टयम् षट् प्रवर्गेऽपवर्गे षट्
अकृतान्यष्टौ प्रकीर्तिताः तस्यापवर्गे चैव दश चाष्टौ उपनिषद्व्रते तस्यां
पवर्गे चैव दश पञ्च शान्तयः समुदाहृताः ॥

मे॰ ५५

पतयोव्रतमचारिषंतदशकंतन्मेऽराधम
स्तन्नोगोपाय ततःकृतनिधिः सा।
विद्याणि आत्मनःसौ॰ अपवर्गेचात्त॰
नमोनैवेद्येति॰ इडामग्ने॰ आश्वाविते
आयुषे अग्निविमुच्य २ नात्रपरिस्तरणे
इतिअपवर्गेचात्तहोतृकर्म ॥ १४ ॥
अथप्रवर्ग्यव्रते आदौपूर्वेद्युःकर्म ॥
अग्निंपरिसमूह्य पर्युक्ष्य ६ प्रक्षियेत
द्रप्स ॐनमोनमोवाचे नमोवाचस्पत
ये यावागुदिता याचानुदिता तस्यैवा
चेनमः नमऋषिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मंत्र
विद्भ्यो मामामृषयो मन्त्रकृतो मन्त्रा
विदः प्राहुर्दैवी वाचमुद्यासं शिवा
मजस्रं जुष्टंदेवेभ्यः स्वधावतीपितृ।
भ्यः शुश्रूषेण्यामनुष्येभ्यः तस्मादेवा
अवंतु शोभायैपितरोऽनुमदन्तु स्वध

आदौपूर्वेद्युःकर्म
अग्निंपरिसमूह्य
पर्युक्ष्य ६ ॐपर्यु
क्ष्याग्निजपेत्पूर्वी
मुपस्थायादिवे
ष्टनम् उत्तराग्नी
न्यनपूर्वामिधेय
मोत्तरान्तिकम्
आज्यभागान्तके
हुत्वावसनायतु
मन्त्रणम् =

त्वाअह्दमतिभ्यो सुवर्चामखेन स
श्लक्ष्णीभ्यो भूयासं ॐ भूर्भुवः स्वः
प्राच्यात्वादिशाअग्निनादेवतया गाय
त्रेणछंदसावसंतमृतुंप्रविशामि द
क्षिणयात्वादिशा इंद्रेणदेवतया त्रै
ष्टुभेनछंदसा ग्रीष्ममृतुंप्रविशामि
प्रतीच्यात्वादिशासवित्रादेवतयाजा
गतेनछन्दसावर्षामृतुंप्रविशामि उ
दीच्यात्वादिशामित्रावरुणाभ्योदेवत
याऽनुष्टुभेनछंदसाशरदमृतुंप्रविशा
मि ऊर्ध्वयात्वादिशाबृहस्पतिनादेवत
यापांक्तेनछंदसा हेमन्तमृतुंप्रविशा
मि अनयात्वादिशाप्रजापतिनादेव
तयानाभेनछन्दसाशिशिरमृतुंप्रवि
शामि गायत्रंछंदःप्रविशामि त्रिष्टु
भंछन्दःप्रविशामि जगतींछंदःप्रवि

मे॰ शामि अनुष्टुभंछन्दः प्रविशामि पं
५९ क्तिंछन्दः प्रविशामि अतिछंदसोछंदः
प्रविशामि छंदांसि प्रविशामि तानि
नः पारयंतु तानि नोऽवन्तु तानि सम्य
क्षन्तु यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः आ
पो अस्मान्प्रविशन्तु आपो अस्मासु
जाग्रतु आयुर्विश्वायुर्विश्वमायुर्व्यश्न वै
सर्वमायुर्व्यश्न वै दिवो गन्धर्वो भुवनस्य यस्पति रेक
व्योमनसाविव्यीड्यः तं त्वा यामि ब्रह्म
णा देव दैव्यं नमस्ते अस्तु दिवि ते स
धस्थम् दिवि स्पृष्टो यजतः सूर्यत्वग्
वयातो हरसो दिव्यस्य एको व्योमन्नुष्यः
सुशेवः मृडद्गन्धर्वो भुवनस्य यस्य
ति रनवद्याभिः समजग्माभि रप्सरा
स्वपि गंधर्व आसीत् समुद्र आसां स
दनं व आहु स्ततः सद्य आसु परा च च

रेति अभियोदिक्षर्नलत्रियेयाः वि।
श्वावसुगंधर्वै सम्पृथ्नेताभ्यो नमोऽस्तु
स्तु तानोमृडयन्तु तानःशर्मयच्छन्तु
तायंद्विष्मो यश्चनोद्वेष्टि तमासांज।
म्भेदधामः आहुत्तेभगाचक्षुषी ताभ्यां
विंपश्यमामभिः यदेतत्सारगमधु तेन
रूपमनज्मिते तेनरूपमनग्धिमे देवस्य
त्वासवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
हस्ताभ्यां देवानोक्रतुभिः देवाऽभ्यञ्ज
नै ऽभ्यञ्जेभगवन्नामासि तस्यच ऋ
चश्च यजूंषिच सामानिच वागग्नाऽ
न्यश्चक्षुः सूर्योऽन्तदया अस्यङ्गवाक्ष
योसि पैडोसि चक्षुरसि श्रोत्रमसि पुर
न्धिर्नामवागसि येनशतक्रतुर्भागाम
पञ्चकै तेनत्वोपह्वयेभग तद्धानतास

मे॰
५२

नयेदंसउग्रमाविक्ष्णोमितन्यतुर्मेधु
ष्टिं दधृङ्ङ्-हृयन्नूमध्याःछ्यवीणो वाम
स्यस्यश्रीर्ष्णामृमतिमवोचत् अग्निरीष्ठे
वसव्यस्याः ग्निर्महासोभगस्य तान्यस्म
भ्यंरासति इतिप्रावर्गपंकीसूर्वाप्रोतिः
उद्वयन्तमित्यादित्यमुपस्थापयति उ
द्वयन्तमसस्परिज्योतिष्पश्यन्तउत्तरं दे
वन्देवत्रासूर्यमगन्मज्योतिरुत्तमम् ॥

उष्णीषं तु शिरोवेष्टे किरीटलक्षणं तरेतिविश्वः

तीनफेर लपेट कर्के

उष्णीषंत्रिरावर्तंवेष्टयित्वा सुकिरीट
स्य आयुर्दाआयुर्मेदेहि आयुषेनः
पुनर्देहि प्राणदाप्राणंमेदेहि आयु
षेनःपुनर्देहि व्यानदाव्यानंमेदेहि आ
युषेनःपुनर्देहि अपानदाअपानंमेदेहि
आयुषेनःपुनर्देहि चक्षुर्दाचक्षुर्मेदेहि
आयुषेनःपुनर्देहि श्रोत्रदाश्रोत्रंमेदेहि

आयुष्मेनः पुनर्देहि वर्चोदावर्चोमेदे
हि आयुष्मेनः पुनर्देहि एतानिसमथ
ज्जूषि समानामपि आयुष्मेनः पुनर्दे।
हि इतिसाधारणोनुषंगः ॥ नमोरु
द्राय दिविषदे यस्य वर्षमिषवस्तस्मै
नमस्तेनमः समरेस्समामामाहिंसीः
नमोरुद्रायांऽतरिक्षषदे यस्य वातमि
षवस्तस्मैनमस्तेनमः समरेस्समामा
हिंसीः नमोरुद्रायपृथिवीषदेय।
स्यान्नमिषवः तस्मैनमस्तेनमः स
मरेस्समामाहिंसीः ब्रह्मणउपस्तरण
मसिब्रह्मणेत्वोपस्तृणामि इडायैवा
स्वसि वास्तुमद्वास्तुमान्भूयासम
वास्तुस्सम्भूयाद्योस्मान्द्वेष्टियंचवयं
द्विष्मः प्रतिष्ठासिप्रतिष्ठामेभूयाद

मे॰ प्रतिष्ठास्स्तभूयाद्योस्मान्द्वेष्टियंचव
५८ यंद्विष्मः आवातवाहिभेषजंविवात
वाहियद्रपः त्वंहिविश्वभेषजोदेवानां
दूतईयसे यददोवाततेगृहे मृतस्य।
निधिर्हितः ततोनोदेहिजीवसे त
तोनोअभयंकृधि द्युभिरक्तुभिःपरि
पातमस्मानरिष्टेभिरश्विनासौभगेभिः
तन्नोमित्रोवरुणोमामहंतामदितिसि
न्धुःपृथिवीमुतद्यौः पृथिवीशांति
रंतरिक्षंशांतिः द्यौःशांतिः दिशःशा
न्ति आपःशांति रोषधयःशांति वन
स्पतयःशांतिः तयाहंशांत्या सर्वशां
त्या मह्यंद्विपदे चतुष्पदे शांतिंकरो।
मि शांतिर्नोअस्तु शांतिरसि शांतिः
शांतिः शांतिः यावागुदिता याचा

नुदिता शिवानःशंतमाभव सुमृडी कासरस्वती मातेव्योमसंदृशो मित्रस्य त्वाचक्षुषाप्रेक्षे मित्रस्यत्वाचक्षुषान्वी क्षे सूर्यस्यत्वाचक्षुषाप्रेक्षे सूर्यस्यत्वा चक्षुषान्वीक्षे अभिवीक्ष्य मित्रस्यचर्ष णीधृतःश्रवोदेवस्यसानसि द्युम्नंचि त्रश्रवस्तमं मित्रस्यचर्षणीधृतः श्रवो देवस्यसानसि सत्यंचित्रश्रवस्तमं आ पोहिष्ठामयोभुवस्तानऊर्जेदधातुनः महेरणायचक्षसेयोवःशिवतमोरसः तस्यभाजयतेहनःउशतीरिवमातरः तस्मादरंगमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ आपोजनयथाचनः आपःपृणीतभे षजंवरूथंतन्वोमम ज्योक्चसूर्यंदृशे शन्नोदेवीरभिष्टय आपोभवंतुपीत

मे॰
५९

येशंयोरभिस्रवंतुनः॥ शन्नोमित्रः॥
शंवरुणःशन्नोभवत्वर्यमा शन्नइंद्रो
बृहस्पतिःशन्नोविष्णुरुरुक्रमः श
न्नोमित्रःशंवरुणः शन्नोअस्त्वर्यमा
शन्नइन्द्रश्चाग्निश्चशन्नोविष्णुरुरुक्रमः
त्यमूषुवाजिनंदेवजूतं सहोवानंतरु
तारंरथानां अरिष्टनेमिंपृतनाजमाशुं
स्वस्तयेतार्क्ष्यमिवाहुवेम कयानश्चि
त्रआभुव दूतीसदावृधःसखा कया
शचिष्ठयावृता कस्त्वासत्योमदानां
मंहिष्ठोमत्सदंदसः दृढ्ळाचिदारुजे
वसु अभीषुणःसखीनामविताजरि
तॄणाम् शतंभवास्यूतिभिः सुकिंशु
कंद्रस्य यउज्राम्नुरस्तान्महतोअर्णवा
द्विभाजमानःसरिरस्यमध्ये सम्राम्

बभ्रो रोहिताश्वः सूर्यो विपश्चिन्मा।
नमाप्तुनात यच्चक्षावादिष्मतन्मा
माहिंसीत्सूर्याय विभ्राजाय वै नमो
नमः ॥ इति प्रावर्ग्य उत्तराशान्तिः ॥
अग्निंपरिषिंचामि ३ विभूरसीत्युप
स्थापयति ॐ विभूरसि प्रवाहणो व
ह्निरसि हव्यवाहनो
श्वात्रो॑ऽसि प्रचेताः तुथो॑ऽसि वि
श्ववेदा उशिगसि कविरंघारिरसि ब
म्भारिरवस्युरसि दुवस्वाञ्छुन्ध्यूरसि मा
र्जालीयस्सम्राडसि कृशानुः परिष॥
द्यो॑ऽसि पवमानो नभो॑ऽसि प्रतक्वा मृष्टो॑।
ऽसि हव्यसूदन ऋतधामासि स्व
र्ज्योतिः समुद्रो॑ऽसि विश्वव्यचा अजो
स्येकपादहिरसि बुध्न्यः कव्योसिक

हव्यंवाहयसि देवेभ्यः
प्रापयसि हव्यवाहनः=
श्वाऽशुसमंतात्भ्राज
तेति श्वात्रः =
विभर्त्तीति बेभारिः
धारकः पोषकश्च जगतः
अवतीति अवस्यू
रक्षकः
मार्जनेन कांस्पादिना
त्राणंशोधकः

मे॰ व्यवाहनो रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि माहिं॰
९० नमस्तेऽस्तु मा मा हिंसीः एधोऽसीति
समिधादानं ॐ एधोऽसि एधिषीमहि
इति प्रथमा समिदसि समेधिषीम
हि इति द्वितीया इदमहमग्नौ समिध
मभ्यादधामि अग्नेः सर्वव्रतो भवामि
इति तृतीया इदमहमग्नौ समिधमा
दार्ष बृहते जातवेदसे स मे श्रद्धां च मेधां
च दीर्घं चायुर्जातवेदाः प्रयच्छति इति च
तुर्थी ४ तेजोऽसि त्वयि मे नु मन्त्रयते
तेजोऽसि तेजो मयि देहीत्यात्मानं हृद
य देशे षोडशेणोपतिष्ठति विद्वद्व्यस्या
गिरसस्य आपो अद्यानुचारिरसेन स
मगन्महि पयस्वानग्न आगमं तं मा
संसृज वर्चसा स मा अग्ने वर्चसा सृज प्र

जयाचधनेनच विक्रमेंत्रमदेवा इं
द्रोविद्यात्मचर्षिभिः ततःउपविश्य
ततःप्रातःप्रायुदयाद्द्वादशचतुर्वि
शतिं षट्त्रिंशत मष्टचत्वारिंशतेवा
वर्षाणि योब्रह्मचर्यंचरति मलज्ज
वल्लाकृशः सर्वंसविन्दतेस्तान्वाय
किंचिन्मनसेच्छति एतेनैवधर्मेण।
साध्वधीते इत्यग्नीन्धनमन्त्रः ॐन
मोवाचे॰ उत्सीर्षनिवार्य इयंकन्या (बुद्धिःप्राशिः)
(धर्मःप्राशिः) अयंवत्सः (तेजःप्राशिः) अयंआदित्यः इदन्नीलोदन (लक्ष्मीःप्राशिः)
प्रक्रियंतद्दस आयुर्या॰ पठेत् अ
ग्निविमुच्य २ इतिपूर्वंधकर्म ॥
अथप्रवर्गव्रतमारभ्य अग्निपरिस
मूह्य॰ ९ उत्तरतः अग्नेःप्रतीताप्य
ॐनमोवाचे॰ सावित्राणि ब्रह्मणो

मे॰ प्रजापतये घर्माय सम्राजे सूर्याय।
९१ विभ्राजे देवेभ्योघर्मपेभ्यः पितृभ्यो
घर्मपेभ्यः छंदोभ्यः प्रवर्ग्यव्रताय त्वा
जुष्टं निर्वपामि आयुर्धा स्रुचोदकम्॰
नमोवाचे॰ सावित्राणि ब्रह्मणे प्रजा
पतये घर्मायसम्राजे सूर्यायविभ्राजे
देवेभ्योघर्मपेभ्यः पितृभ्योघर्मपेभ्यः
छन्दोभ्यः प्रवर्ग्यव्रताय त्वाजुष्टंप्रोक्षामि
आयुर्धाऽऽयुर्मेदेहि प्राणाणिच॰ आ
त्मनो॰ आत्मनःमो॰ प्रवर्ग्यव्रतयागाटे
वताभ्यः अग्नयेत्वे॰ इदमाज्यं॰ अभ्युत्य॰
आज्यभागांते वसनादीनतुमेव्रयने
रेवतीस्त्वा॰ इयन्तुतक्ता॰ मित्रस्यचत्व॰
सश्रवःस्व॰ नमोवाचे पृथिवीसमि।
तामितितिसृः पृथिवीसमितो अग्नि

स्समिंधे तामहंस्समिन्धे सामास्समि
द्धा स्समिद्धा तेजसा वर्चसा यशसा
ब्रह्मवर्चसेनसमिंध्यात्. अंतरिक्षेस।
मिद्धो वायुस्समिन्धे तामहंस्समिन्धे
सामास्समिद्धास्समिद्धा तेजसा वर्च
सा यशसा ब्रह्मवर्चसेनसमिन्ध्यात्
द्यौस्समिद्धो सूर्यस्समिंधे तामहंस्समिं
धे सामासमिद्धास्समिद्धा तेजसा
वर्चसा यशसा ब्रह्मवर्चसेनसमिन्ध्या
त्. पाणीप्रक्षाल्य अग्नेव्रतपते॰उप।
स्थाने अग्नेव्रतपते सम्राडसि व्रत
पाअसि व्रतव्रतसि व्रतपतिरसि व्र
तमालभेतन्तेप्रब्रवीमितच्छकेयंतेन
र्ध्यासं वायोव्रतपतेसम्राः॰ सूर्यव्रत
पतेसम्राः॰ उडन्त्यमितिदशार्चेनप्रा

मे·
८२

थमेनमनीकानुवाकेनक्रवेणप्रत्व
भाज्यंजुहुयात् ॐउद्गुत्यंजातवेदसंदे
वंवहन्तिकेतवः दृशेविश्वायसूर्यं।
स्वाहा १ इममूषुत्वमस्माकंसनिंगाय
त्रंनवीयांसं अग्नेदेवेषुप्रवोचः २ स
मिद्ध्नोमनसानेषिगोभिःसंसूरिभिः
हरिवस्स्वस्त्या समब्रह्मणादेवकृतं
यदस्तिसंदेवानोसुमत्यायज्ञियानाम् ३
संवर्चसापयसासंतनूभिरगन्महिम
नसासंशिवेन त्वष्टासदत्रोविदधातु
रायोनुनोमार्ष्टुतन्वोयद्विलिष्टम् ४
अवविश्र्हूपसामयमस्तदनेकानिप्रथ
मोजातवेदाः अनुसूर्यस्यपुरुत्राचर।
श्मीननुयावापृथिवीआततंन ५
यावांकाशामधुमत्याऽश्विनोसूनृता

वती नयायज्ञेमिमिक्षतां ६ धाता
दधातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः
स नः पूर्णेन वावनत् ७ धाता प्रजा।
नामुत राय ईशे धातेदं विश्वं भुव
नं जजान सं दाशुषे किरति भूरि वा।
सं व यच्छामपतयो रयीणाम् ८ उ
यस्त्रिंशातं तवो यान्वितन्वतस्मं यस्ते
स्वधयाये ददन्ते तेषां छिद्रं प्रतिद
धमो यदत्र स्वाहा यंछान्तमप्येतु देवा
नु स्वाहा ९ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा
निदधे पदम् समूढमस्य पांसुरे १०
उक्तं स्थालीपाकस्य व्रतहोमः ओं ब्र
ह्मणे स्वाहा प्रजापतये स्वाहा चर्मा
य सम्राजे स्वाहा ओं सूर्याय विभ्राजे
स्वाहा ओं देवेभ्यो चर्मयेभ्यः स्वाहा ओं

मे॰ पितृभ्योऽघमर्षेभ्यः स्वाहा ॐ छंदो
९२ भ्यः स्वाहा प्रवर्ग्यव्रताय स्वाहा प
श्चादग्नेर्दर्भेषु आसीनकृतपादोपसंग्र
हणं अथीहिभोः सावित्रीं त्रिर्जपपश्चा
त्प्रवर्ग्यव्रतमन्त्रान्मेभवाननुब्रवीतु
ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्व॰ ३ शुक्रि
येस्तद्रूपा ॐ युञ्जतेमानश्त्यनुवाके
ॐ युञ्जतेमानउतयुञ्जते धियोविप्रा
विप्रस्य बृहतोविपश्चितः विहोत्रादधे
वायुनाविधेक इन्महीदेवस्य स
वितुःपरिष्टुतिः देवस्यत्वासवितुः प्र
सवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णोहस्ताभ्यां
माददेनारीस्यं उत्तिष्ठब्रह्मणस्पते दे
वयंतस्त्वेमहे उपप्रयंतुमरुतः सुदा
नवइन्द्र प्राशूर्भवासाचा पेतुब्रह्मण

स्पते प्रदेव्येतु सूनृता अच्छावीरन्नु
र्यंपंक्तिराधसन्देवा यज्ञन्नयन्तुनः
देवीर्द्यावापृथिवी देवयजनेन मी
मंसाथामृतस्यर्ध्यासमद्य मख
स्यशिरोमखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे
इयत्यग्रआसी हृतस्यर्ध्यासमद्य म
खस्य· देवीर्वम्रियोस्यभूतस्य प्रथ
मजाऋतस्यर्ध्यासमद्य मखस्य· इ
न्द्रस्यौजोस्यृतस्यर्ध्यासमद्य मखस्य
प्रजापतेस्तनूरस्यृतस्यर्ध्यासमद्य
मखस्य· मधुनामधुनाकरोतु य
ज्ञस्यपदेस्थः गायत्रोसि त्रैष्टुभोसि
जागतोसि मखोसि मखस्यरास्ना।
सि सूर्यस्यहरसाश्राय विश्मोनिष्ठ
दसि प्राजापत्यंदेवानान्त्वापत्नी।

मे·
९५

वृसोग्रस्थस्य निष्पदायूपयंत्व अ
र्चिषेत्वा शोचिषेत्वा हरसेत्वा मि
त्रस्यचर्षणीधृता श्रवोदेवस्यसानसि
द्युम्नंचित्रश्रवस्तमम् देवस्त्वासवि
तुर्हस्तयातस्वपाणिः स्वंगुरिः स्ववा
हुः कृतशाक्या अव्यच्छमानापृथिव्या
माशादिशाआपृणाउत्तिष्ठबृहतीभ
वोर्ध्वस्तिष्ठध्रुवस्त्व इदमहममुमा
मुष्यायणममुष्यापुत्रं तेजसाब्रह्म
वर्चसेसमर्धयामि इदमहममुमा
मुष्यायणममुष्यापुत्रं तेजसाब्रह्मव
र्चसेनव्यर्धयामि इदमहममुमामु
ष्यायणममुष्यापुत्रं ओजसावीर्येण
समर्धयामि इदमहममुमामुष्या
यणममुष्यापुत्रं ओजसावीर्येणव्य

र्धयामि इदमहममुमामुष्यायणमा
मुष्याःपुत्रं ऊर्जापशुभिस्समर्धयामि
इदमहममुमामुष्यायणममुष्याःपु
त्रं ऊर्ध्वापशुभिर्व्यर्धयामि इदमहम
मुमामुष्यायणममुष्याःपुत्रं तेजसा
ब्रह्मवर्चसेन ओजसावीर्येण प्रजया
पशुभिरन्नाद्येनसमर्धयामि अग्ने
वेत्वा साधवेत्वा सुक्षितेत्वा सूर्याय
त्वाचक्षुषान्वीक्षे प्राणस्त्वावाक् प्रा
णस्त्वौक् प्राणस्त्वापयः प्राणस्त्वा
त्वारसः प्राणस्त्वाहविः प्राणस्त्वा
सोमः प्राणस्त्वायज्ञः प्राणस्त्वाब्र
ह्मा प्राणस्त्वाप्रजापतिः यद्देदव्र
एवमस्तु
तेतद्व्रतम् ब्रह्मचारीवाढ
मितिप्रत्याह ब्रह्मचार्यसिपश्चवि।

कोयजमानः कापत्नी किंवैश्वानरः कावेदि कास्रुचः काआज्यस्थाली कोआज्यभागो का कलशः कापशुः कादर्भः केसेवकः ॥ आत्मायजमानः बुद्धिः पत्नी वेदामहद्द्विजः प्राणोब्रह्म सूत्रं अपानेप्रतिपदिस्नानं व्यानोहोता समानोमैत्रा उदानोवरुणः ज्वाला अहङ्कारः बिंदुशरीरं स्रुवंदक्षिणहस्तं कलशंवामहस्तं आज्यस्थालीश्रोत्रं आज्यभागोजीवा प्रयाज्वाजिह्वः दंतोष्ठौ सेवकाः तालुअनुवाकः केशादर्भः स्मृतिदया क्षांतिरहिंसा कामःपशुः बुद्धीन्द्रियाणि कर्मपात्राणि वा यज्ञपात्राणि कर्मेन्द्रियाणि हवींषि त्यागो दक्षिणा कालाविसर्जनं इत्यात्मयज्ञः १=

मे॰

६५

कारानवक्रमिष्यामः ब्रह्मचार्यसि अपोशानंकर्मंकुरु दिवामास्वप्सीः वाचंयच्छ ॐमामलह्वासस्तोह्वालीः मासंभाषयेथाः मामलह्वासस्तोमभव रजस्वला सूतिका श्वपाकाः शुचयो मावसायनइति नश्मशानंगच्छेः न शवशरीरंयस्पृशेः अनातुरेणशवशरी रंदृष्ट्वा त्रिरात्रमुपवसे नमधुमांसेआ ऽपालभ्यवाशरीरंपुनर्व्रतमालभेथाः यानिहविर्भूषणानि तानिभोजनभूष णानि नोच्छिष्टंभुंजीथाः नोच्छिष्टम न्यस्मैदद्याः मातुरहंभुंजीथा व्याधि तविषयेमेतत् येनेच्छन्नेनचिकित्से त् कामेतुरुच्छिष्टमश्नीयात् इति। ह्याचार्यः ननक्तंभुंजीथाः उपवास

(interlinear glosses: रजोवती स्त्री · प्रसूतिका स्त्री · चाण्डाली)

रात्रौ यदातुप्राङ्मुखीछाया पुरुषः द्विगुणोभवेत् तदानक्तंविजानीयात् नक्तंनिशिभोजनं

आद्रा अस्थितमंस्नायुवद्धंमांसासिक्तजलेपनम् चर्मावनद्धंदुर्गंधं पूर्णंमूत्रपुरीषयोः अस्थिसंकुलत्वात् श्मशानंशरीरम्=

ब्रह्मचार्यसि अपोशानंकर्मंकुरु इति ब्रह्मणोविहितं चर्या योजनाति सकृदपि सलोकेब्रह्मचारी ति कथितोमन्त्रपारगैः= अपोशानं कर्म इति येनवाप्यंतरंस यो याति नित्यप वित्रता अपोशानं तद्विज्ञेयं सर्वपापहरंपरं ब्रह्मणो विहितं कर्म कर्तव्यं तु समाहिताः कर्मणा तत्र तिर्याति सर्वसिद्धामहर्षयः

दिवामास्वप्सीः इति दिवास्वापंमैथुनं च सर्वथाप्यपुंहरौ स्मृतौ तस्मात्सर्वेषु कार्येषु वर्जयेत्तौप्रयत्नतः= ऽ

वाचंयच्छेति कथितमसत्यमसत्यभाषणम् तस्मात्कार्यवाक्यमनंयुक्तं हि ब्रह्मचारिणः=

नोच्छिष्टं कस्यचिद्दद्यान्नाद्याच्चैव तथान्तरा न चैवात्यशनं कुर्यान्न चोच्छिष्टः क्वचिद्व्रजेत् ५=

दिवारात्रौ … [illegible]

द्वौहस्तौद्वौचपादौच मुखंचैवतुपंचमम्
भाजनंचतथाभूमिस्तस्माद्रोभोजनंचरेत्

अग्निपक्वालेपेवभुंजीथाः

मृण्मयमायसेपात्रेमलाबुंप्रस्तरंतथा
जडीकरणमितिसुक्तंपात्रंतत्रविशारदैः ॥
इत्यतएवमृण्मयादिपात्रनिषेधः ॥

नेतिकेषांचिन्मतम्

वाभुंजीथाः नमृण्मयेभुंजीथाः न
प्रतिसंदध्यादित्येके स्थानासनेपर्वा
तेष्टुपवासः वाक्यमनेच किंचिदप
यतेदृष्ट्वा प्राणायामैःसशुध्यति सं
दर्शनेत्रयःकार्या सव्यालत्वतसम
च समासाद्यतद्द्वादश सर्वत्रज्योति
र्दर्शने उदकोपस्पर्शने सूर्याचंद्रम
सोगोरग्निब्राह्मणाः इत्येतानि पंच
ज्योतींषि तेषामेकेनापिशुध्यति अ
वर्द्धमनो दरिद्रंचक्षुः सूर्योज्योति
षोश्रेष्ठोदीक्षेमामाहिंसीः सूर्यदिवाः
ग्निरात्रौ रेतसिस्कन्ने पुनर्मामैत्विंद्रि
यमितिजपेत् पुनर्मामैत्विंद्रियंपुन
रायुःपुनर्भगः पुनर्ब्राह्मणमैतुमापु
नर्द्रविणमैतुमा यन्मेघरेताःपृथिवी

मे· मस्कन्नदोषधीरघमस्रघद्पः नदृहेषु
९९ नगादधे यन्मेरेतःप्रसिच्यते यन्मआजा
यतेपुनः यद्वामेप्रतितिष्ठतितेनमाम
मृतेऊरू तेनसुप्रजसेऊरू नमोब्रह्मणे २
आयुर्धाऽग्नु· ततःस्वतितिथिः सावि
त्राणि आत्मनःमौं· प्रवर्ग्यव्रताय नमो
नैवेद्यं· इडामग्ने· आश्राविते आयुर्वे
अग्निंविमुच्य ३ नास्तिपरिस्तरणम्
इतिप्रवर्ग्यव्रतं ॥ अथाऽपवर्ग्येप्रवर्ग्यव्र
ते पुनःस्वैष्टकर्म ॐअग्निंपरिसमू
ह्य पर्युक्ष्य ६ नमोवाचे· उद्वयन्तमि
त्यादित्यमुपस्थाय उष्णीषंत्रिरावर्तेवे
ष्टयित्वा आयुर्धाऽग्नु· अग्निंपरिषि
च्य ३ विभ्राडसीत्यग्निमुपस्थाय पयो
सीतिसमिधादाने पयोसिरसमिध

सि० २ इदमहमग्नौ ३ तेजोसि ते
जोम० आपोअद्येत्यनुपश्याने आपो
अद्या० ततः उपविश्य ततः प्रातः प्रा
शुद्ध्यात्० नमोवाचे उष्णीवेनिवार्य
इयंकन्या अयंवत्सः अयमादित्यः
३ देव्लीरोदनम् आयुर्धा० अग्निवि
मुच्य ३ इतिपूर्वेषु कर्म २ उँअथाः
पवर्गः अग्निंपरिसमूह्य० ४ उत्तरतः
अग्नौप्रतीताय नमोवाचे सावित्रा
णि ब्रह्मणे प्रजापतये धर्मायस्मा
जे सूर्याय विभ्राजे देवेभ्योधर्मपेभ्यः
पितृभ्योधर्मपेभ्यः छंदोभ्यः अपवर्गे
प्रवर्ग्यव्रताय जुष्टंनिर्वपामि आयु
र्धा विस्मनसे० सूर्यस्यरश्मिमभि
स्त्रावत् नमोवाचे सावित्राणि ब्र

मे·
६०

ह्मणे प्रजापतये त्वर्माय सम्राजे
सूर्याय विभ्राजे देवेभ्योत्वर्मयेभ्यः
पितृभ्योत्वर्मयेभ्यः छंदोभ्यः अपव
र्गप्रवर्गव्रताय जुष्टंप्रोक्षामि आयु
र्धाऽस्यु· पात्राणिचतुः आत्मनोवा·
आत्मनःमौं· अपवर्गप्रवर्गव्रताय
अग्नयेवै· इदमाज्यं· अभ्युत्यपवित्रे·
आज्यभागांते वसनादीननुमन्त्रयते
रेवतीस्त्वा इत्यनुसृक्ता· मित्रस्यचक्षु·
सम्रवःस्तु· नमोवाचे मानोत्वर्मोऽइ
त्येकोनत्रिंशद्भिस्तन्त्रमेनप्रतीकानुवा
केनस्त्रुवेणप्रत्त्वमाज्यंजुहुयात्॥
ॐसत्रिंयंस्तद्रस्य ॐमानोत्वर्मोत्वा।
ष्टितोविव्यथोनोमानःपरमधामो
माहृणीतेः मोषप्सांस्तमस्यन्तरा।

गुणलेनौंह्व
नयः २९॥

यामाहृद्रियामोअभिऊर्वतोनः १
मानःक्रतुभिरीऊतेभिर्द्विषो अस्मा
न्हनीतेमापराधः मानोअग्निन्निर
तिर्मीअराति मीनोद्यावापृथिवीहे
ऊतेहेडऽयेष्याम् २ अनुनोमित्रा
वरुणाइहावता मन्वादीध्यानःअ
भिनःसवायो आदित्यानोप्रसतिहे
नितरुद्राशिवःकाष्ठाहविद्यापरीणो
वृणक्तु ३ विपुर्दद्राणंसमानेवहू
नो युवानंसन्तंपलितोजगार देवा
स्यपश्यकाव्यंमहित्वाद्योममारःस
ह्यःसमानः ४ ॐभूःस्वाहा ५ ॐभुवः
स्वाहा ६ ॐस्वःस्वाहा ७ ॐभूर्भुवःस्वः
स्वाहा ८ ॐउदुत्यंजातवेदसंदेवंव
हन्तिकेतवः दृशेविश्वायसूर्यम् ९

मे॰ ॐउद्वयन्तमसस्परिज्योतिष्पश्यन्तउ
९८ त्तरंदेवन्देवत्रासूर्यमगन्मज्योतिरुत्त
मम् १० ॐउदुतिष्ठस्वध्वरावनोदेव्या
कृपादृशेचभासाबृहतासुशुक्वनि
रग्नेयाहिसुशस्तिभिः ११ ऊर्ध्वऊषु
णऊतयेतिष्ठादेवोनसविता ऊर्ध्वो
वाजस्यसनितायदञ्जिभिर्वाघद्भिर्वि
ह्वयामहे १२ पुनरूर्जानिवर्तस्वपुन
रग्नइषायुषा पुनर्नःपाह्यंहसः १३
सहरय्यानिवर्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया
विश्वप्स्न्याविश्वतस्परि १४ धाताद
दातुनोरयिमीशानोजगतस्पतिः
सनःपूर्णेनवावनत् १५ धाताप्रजा
नामुतरायईशेधातेदंविश्वंभुव।
नंजजान संदाशुषेकिरतिभूरिवां।

संवर्थस्यामपतयोरयीणाम् १९
अग्नआयूंषिपवसआसवोर्जमिषञ्च
नः आरेवाधस्वदुःछुनां ९ अग्नेपव
स्वस्वपा अस्मेवर्चसुवीर्यम् दधद्रयि
मयिपोषम् १९ त्वन्नोअग्नेवरुणस्य॰
सत्वन्नोअग्ने॰ २॰ वायुरग्रेगायज्ञप्री
साकंगन्मनसायज्ञं शिवोनियुद्भिः
शिवाभिः २१ प्रियाभिर्यासिदास्वंस
मछानियुद्भिर्वाय इष्टयेदुरोणे नि
नोरयिंसभोजसं युवस्वनिवीरंगव्य
मस्वचराधः २२ हिरण्यगर्भःस॰ २३
यःप्राणतो २४ यआत्मदा २५ येनद्यौ
रुग्रा॰ २६ यऽइमेद्यावापृ॰ २७ यस्यमे
वि॰ २८ यज्ञंदसीतिमंत्रस्य यज्ञं
दसीअयमातन्वभानेऽभ्येलेताम

मे॰ नसारेजमाने यज्ञाधिसूरउदितोवि
९९ भातिकस्मैदेवायहविषाविधेम ९९
उक्तंस्थालीपाकस्यव्रतहोमः ब्रह्म
णेस्वाहा प्रजापतयेस्वाहा चर्मायस
म्राजेस्वाहा सूर्यायविभ्राजेस्वाहा दे
वेभ्योज्ञमयेभ्यः स्वाहा पितृभ्योज्ञमये
भ्यः स्वाहा छंदोभ्यः स्वाहा अपवर्गप्रव
र्गव्रतायस्वाहा प्रधानांतरे समिधा
दाने द्यौः समितो सूर्यस॰ अंतरिक्षंस
मितो वायुः॰ पृथिवीसमितोग्निः॰ पा
णिप्रक्षालन उपस्थाने सूर्यव्रतपतेस
म्राडसि॰ वायोव्रतपतेसम्रा॰ अग्नेव्र
तपतेसम्रा॰ आयुर्धीऽस्युमें॰ ततःस्व
स्तितिथिः सावित्राणि आत्मनःमों॰
अपवर्गप्रवर्गव्रताय नमोनैवेद्यंनि॰

इङ्गामग्ने आघ्राविते आयुषे अग्निंवि
मुच्य ३ नास्तिपरिस्तरणं इत्यपवर्गे
प्रवर्ग्यव्रतम् पुनःपूर्वैधककर्म अग्निं
परिसमूह्य पर्युक्ष्य ६ नमोवाचे· उद्
यन्त·उपस्थानम् उस्रीवेत्रिरावर्तवेष्ट
यित्वा आयुर्धा· अग्निंपरिषिंचामि ३
विभूरसीत्युपस्थाने पधोसीतिसमि
धादाने पधोसि· समिधसि· इदमहम·
इदमहमग्नोस· तेजोसीत्यग्निं· तेजोसि·
आपोअद्येत्युपस्थाने आपोअद्य· ततः
उपविश्य ततःप्रातःप्रा· इत्यग्नीन्धन
मन्त्रः नमोवाचे उस्रीवेतिवार्धे इयं
कन्या अर्यवस्तः अर्यमादित्यः इदंदी
रोदनम् आयुर्धाऽग्ने· अग्निंविमुच्य ३
इतिपूर्वैधककर्म ॥ २ अथारुणव्रतम्

इत्यं तं प्रथमदिनविधिः
द्वितीयदिनेऽरुणव्रतारंभः

मे·
७·

आरण्येऽध्येयी
तपस्वी पुण्यो
भवति॥

अग्निंपरिसमूह्य· १ उत्तरतः दैवतंनिर्व
पति प्रवर्ग्यवदादेशोऽरण्याकाण्वधिये
रण्येऽधीयीताऽपमापमितिजपित्वा
महानाम्नीरिति ॐआपमापःमपःस
र्वाम्रस्मादस्मादितोमतः अग्निर्वायु
श्चसूर्यश्चसहसंचस्करोधिया वायु
रश्मिपतयोमरीच्यात्मानोअद्रुहः
देवीभुवनसूवरीपुत्रवत्वाइमेसव
महानाम्नीमहामानामहामायाम
ह्रसामहससपरि देवीपर्जन्यसूवरी
पुत्रवत्वाइमेसव अपाम्नुष्टिमपा
रत्तमपाक्ष्णुष्टिमपारसम् अपाञ्च
मनुजावन्तिमपदेवीन्द्रतेहिताः॥
वत्वन्देवीरत्नुदिताःस्ववरुणोदेवसव
री आदित्यावदितिदेवीयोगिनोधर्मसुदी

वत भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भ
द्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः स्थिरैरंगैस्तु
ष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेम देवाहितं यदा
युः स्वस्तिन इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पू
षा विश्ववेदाः स्वस्तिनस्तार्क्ष्यो अरिष्ट
नेमिः स्वस्तिनो बृहस्पतिर्दधातु केत
वो अरुणाः सश्चर्षयो वातरशना प्रति
ष्ठां शतधा यस्समाहितः अथो सहस्र
धायसं शिवा नः शंतमा भवन्तु दिव्या
आपओषधयो वनस्पतयः सुमृडीका
सरस्वति मा ते व्योम संदृशौ सावित्राणि
अग्नये वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजाप
तये संवत्सराय ऋतुभ्यः अरुणेभ्यः
काण्डर्षिभ्यः छन्दोभ्यः अरुणव्रताय
जुष्टं निर्वपामि अपमापः विश्वर्म
नसेति सूर्यस्य रश्मिभिः आपमापा-

मे· सावित्राणि अ· वा· सू· व्र· प्र· सं·
७९ स· अ· छे· अहणाव्रताय जुष्टंप्रो·
आपमापा· पात्राणि चत्· आत्मनो·
आत्मनःमौं· अहणाव्रताय अग्नये वै·
इदमाज्यं· अभ्युत्तपवित्रे आज्यभागां
ते वसनादीननुमन्त्रयते रेवतीस्त्वा·
इयन्तुरुक्का· मित्रस्य चक्षु· सम्प्रवास्ह·
नमोवाचे· समिधादाने पृथिवीस
मिते अग्निः· अन्तरिक्षेस· वायु· द्यौ।
स्समितम् सूर्येस· ततोऽग्नेव्रतपते·
उपस्थानम् वायोव्रतपते· सूर्येव्रत
पते व्रतमालभे· उद्धुत्यमितिदशर्चेन
प्रथमेनप्रतीकानुवाकेनस्रुवेणाप्रत
चमाज्यंजुहूयात् उद्धुत्यंजातवेदसं·१
इमंमूष २ समिद्धेणो· ३ संवर्चसाय· ४
अन्वग्निरुषसा· ५ यावांकाशा· ६

धाता दधातु० २ धाताप्रजानां ८
त्र्यायुषं जमदग्नेः० ९ इदं विष्णु० ९ आयुर्दा०
आपमापः प्रधानानिस्थालीपाकेन
अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहा सूर्याय स्वा
हा ब्रह्मणे स्वाहा प्रजापतये स्वाहा
संवत्सराय स्वाहा ऋतुभ्यः स्वाहा ऋ
षिभ्यः काण्डर्षिभ्यः स्वाहा छन्दोभ्यः
स्वाहा ऋणव्रताय स्वाहा पश्चाद
ग्नेर्दर्भेष्वासीन अथीहिभोः सावित्रीं
त्रिजपपूर्वां ऋणव्रतमेत्रान्मेभवा
नब्रवीत् ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितु० २
ॐ ऋणोऋणानां केतूनां मार्षभं
ॐ ऋणोऋणानां केतूनां योसौ न ॥
यतुदेति स सर्वेषां भूतानां प्राणानां
दायोदेति मामेप्रजयामायशूनां

मे·
७२

मामेप्राणानांदायोद्गाः अग्नेयो।
त्तमैति सर्वेषांभूतानांप्राणानांदा
योत्तमैति मामेप्रजयामापशूनांमा
मेप्राणानांदायोत्तगाः अग्नेयथाप्रूर्य
ते सर्वेषांभूतानां प्राणैरांपूर्यतें मा
मेप्रजयामापशूनां मामेप्राणैरांपूरि
ष्ठः अग्नेयथउपदीयते सर्वेषांभूता
नां प्राणैरुपदीयतें मामेप्रजयामाप
शूनां मामेप्राणैरुपदेष्ठाः अमूनि।
यानिनक्षत्राणिं भूतान्युपसर्पंतिचो
त्सर्पंतिचं तानिसर्वेषांभूतानां प्राणै
रुपप्रसर्पंतिचोत्सर्पंतिचं मामेप्रज
यामापशूनां मामेप्राणैरुपसृपतमो
त्सृपत अग्नेयसेवत्सरः सर्वेषांभूता
नांप्राणैरुपप्रसर्पंतिचोत्सर्पंतिचं

मामेप्रजयामापशूनां मामेप्राणोरुप
सृपतमोत्सृपत इमेऋतवः तेसर्वे।
षांभूतानां प्राणोरुपप्रसर्पंतिचोत्सर्पं
तिच मामेप्रजयामापशूनां मामेप्रा।
णोरुपसृपतचोत्सृपत इमेमासाश्चाऽ
र्धमासाश्च तेसर्वेषांभूतानां प्राणोरु
पप्रसर्पन्तिचोत्सर्पंतिच मामेप्रजया
मापशूनां मामेप्राणोरुपसृपतमोत्सृ
पत इदमहस्तत्सर्वेषांभूतानां प्राणो
रुपप्रसर्पन्तिचोत्सर्पंतिच मामेप्रजा।
यामापशूनां मामेप्राणोरुपसृपतमो
त्सृपत इयंरात्रिस्सासर्वेषांभूतानां।
प्राणोरुपप्रसर्पंतिचोत्सर्पंतिच
मामेप्रजयामापशूनां मामेप्राणोरुप श्राङ्गो
सृपमोत्सृप प्रवर्ग्यव्रतवदनुशास
नम् मामलवद्वाससोद्वादीः नप्रम

मे· ७३

श्यानेगच्छेति ब्रह्मचारीपञ्चविकारा
ननुक्रमिष्यामः ब्रह्मचार्यसि अयो
श्यानेकर्मकुरु इतिवाढमिति पुनर्मा
मैविन्द्रियमित्यन्तम् नमोब्रह्मणे·
आपमापः ततःस्तस्तिथिः इहगा
वा· सावित्र्याणि आत्मनःमौ· अहणा
व्रताय नमोनैवेद्यं· इमग्ने आश्रा
विते आयुषे विमुच्य ३ नाव्यपरिस्त
रणा इत्यन्तणाव्रतम् पुनःपूर्वेधकर्म
अग्निंपरिसमूह्य पर्युक्ष्य ६ नमोवाचे·
उद्धयन्त उस्मीषत्रिरावर्तवेष्टयित्वा
आयुर्धायु· अग्निंपरिषिच्य ३ विभू
रसि एधोसि· समिधसि इदमहम·
तेजोसि· आपोअद्या· ततःउपविश्य
ततःप्रातःप्रातुरद्यात् नमोवाचे उ
सीषंनिवार्य इयंकेना अयंवत्सः

अथमादित्यः इदंस्तीर्णोदनम् आ
युर्धास्य० अग्निंविमुच्य २ इतिपूर्व
फकर्म अथापवर्गःकृताब्रतम्॥
अग्निंपरिसमूह्य पर्युक्ष्य परिषिच्य
परिस्तीर्य ९ उत्तरतः अग्नेःप्रतीता
च्च आयमायः सावित्राणि अग्नये
वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये
संवत्सराय ऋतुभ्यः अहणेभ्यः का
एवर्षिभ्यः छन्दोभ्यः अपवर्गअह
णाव्रताय जुष्टंनिर्वपामि आयमाया
तिस्त्रर्मनसे० आयमाया अग्नये वा
यवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये सं
वत्सराय ऋतुभ्यः अहणेभ्यः का
एवर्षिभ्यः अपवर्गअहणाव्रताय
जुष्टंप्रोक्षामि आयमाया पात्राणि०
आज्यभागांते वत्सादीननुमन्त्र।

मे· यते रेवतीस्त्वा· इयंदुस्तक्ता· मित्रस्य
७४ चक्षु· सप्तवाः नमोवाचे मानोद्य। गुग्गलेना कृतयः २९
मौश्येकोनविंशाद्विरांज्यहोमः मा
नोद्यमौ· १ मानःकृतुभिः २ अवतुनो
मित्रा ३ विपुर्दधातु· ४ ॐभूः ५
ॐभुवः ६ ॐस्वः ७ ॐभूर्भुवःस्वः ८
उदुत्यं· ९ उद्वयंतम्· १० उदुतिष्ठस्व· ११
ऊर्ध्वऊषुण· १२ पुनरूर्जानिवर्तस्व· १३
सहस्रयाणि· १४ धाताददा· १५ धा
ताप्रजाना· १६ अग्नआयूं· १७ अग्नेप
व· १८ त्वन्नोअग्नेवरुण· १९ सत्वन्नो
अग्ने २० वायुरग्रेगा· २१ प्रयाभिर्या· २२
हिरण्यगर्भो· २३ यःप्राणतो २४ य
ऊजोदा २५ येनद्यौरु· २६ यश्मेधा· २७
यस्यमेवि· २८ यंक्रंदसी· २९ आयुर्दा·
आयमापा· ततःप्रधानानि अग्नये

स्वाहा वायवेस्वाहा सूर्यायस्वाहा ब्र
ह्मणेस्वाहा प्रजापतयेस्वाहा संवत्स
रायस्वाहा ऋतुभ्यः स्वाहा ब्रह्मणेभ्यः
काण्वर्षिभ्यः स्वाहा छंदोभ्यः स्वाहा
अपवर्गब्रह्मणाब्रतायस्वाहा आपमा
पा॰ नमोवाचे प्रधानांतरंसमिदादा
नं द्यौसमिद्धा सूर्यसमिंधे॰ अंतरिक्ष
समिद्धो वायुसमिंधे॰ पृथिवीसमि।
द्धो अग्निसमिंधे॰ सूर्यव्रतपतेउपस्था
नं सूर्यव्रतपतेव्रतमचारिषं॰ वायुव्र
तपते अग्निव्रतपतेसम्राडसिव्रत।
पाअसि व्रतहृदसि व्रतपतिरसि व्र
तमचारिषंतदशकंतत्तेप्रब्रवमस्त।
त्वागोपाय आयुर्धाऽऽयु॰ ततःऋत
तिथिः सावित्राणि अपवर्गब्रह्मणा

मे॰ व्रताय नमो नैवेद्यं॰ इध्ममग्ने॰ आघ्रा
७५ वितं आयुषे अग्निं विमुच्य २ इति अ
पवर्गेसुहणव्रतम् अथोपनिषदम्
पुनः पूर्वैघ्नकर्म अग्निं परिसमूह्य पर्यु
क्ष्य ६ नमो वाचे॰ उपस्थाने उद्वयन्त॰
उस्रीयं चित्रावर्तवेशयित्वा आयुर्धाऽसु॰
परिषिच्य २ विभूरसीति उपस्थाने प
योसीति समिधादाने ४ पयोसि॰ स
मिधसि इदमहमग्नो॰ तेजोसि॰ आपो
अद्येन्नुपस्थाने आपोअद्या॰ ततः उप
विश्य ततः प्रातःप्रागुदया॰ नमो वाचे॰
उस्रीयं निवार्य इयं कन्या अयं वत्सः
अयमादित्यः इंदत्तीरोदनम् आयु
र्धाऽसुमे॰ अग्निं विमुच्य २ इति पूर्व
घ्नकर्म अग्निं परिसमूह्य पर्युक्ष्य प

रिंषिच्य परिस्तीर्य उत्तरतः चाग्र
भिमृष्टिभिः पाणीप्रक्षाल्य अग्नेरप्र
तिनाप्य ब्राह्मणानिसमंतोक्षण
पाणिचतदंतेवासनानिचोपनिषत्
शुक्रियं रुद्रस्य गेंशन्नोमित्रःशंव
रुणःशन्नोभवत्वर्यमा शन्नइन्द्रोबृ
हस्पति शन्नोविष्णुरुरुक्रमः नमोब्र
ह्मणे नमोवायवे नमस्तेवायो त्वमे
वप्रत्यक्षंब्रह्मासि त्वमेवप्रत्यक्षंब्रह्म।
वदिष्यामि ऋतंवदिष्यामि सत्यंवदि
ष्यामि तन्मामवतु तद्वक्तारमवतु
मामवतु वक्तारं शांतिःशांतिः शां
तिः १ सहनाववतु सहनोभुनक्तु
सहवीर्यंकरवावहैः तेजस्विनावधी
तमस्तु माविद्विषावहैः शांतिः शां

मे· न्तिः शांतिः ३ सावित्राणि ॐअग्नये
७९ वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये छंदोभ्यः
ऋषिभ्यः छंदोभ्यः ॐउपनिषद्व्रताय जुष्टंनि
वेदयामि शन्नोमित्रःशंवरुणः श
न्नोअस्त्वर्यमा शन्नइंद्रश्चाग्निश्च श
न्नोविस्नुरुरुक्रमः नमोब्रह्मणे न
मोवायवे नमस्तेवायो त्वमेवप्रत्यक्षं
ब्रह्मासि त्वमेवप्रत्यक्षंब्रह्मवादिषं
ऋतमवादिषं सत्यमवादिषं तन्मा
मावीत्तद्वक्तारमावीदावीन्मामावी
द्वक्तारं शांतिः ३ सहनाववतु स
हनोभुनक्तु सहवीर्यंकरवावहै ते
जस्विनामधीतमस्तु माविद्विषाव
है: शांतिः ३ विस्नुर्मनसेति· शन्नो
मित्रःशंवरुणःशन्नोभवेति सर्वो

पूर्णांतिंपठेत् सावित्राणि अग्नये वा
यवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये छं
न्दोभ्यः ऋषिभ्यः छंदोभ्यः ॐपनिष
द्देवताय ग्रुहेश्रोत्तामि शन्नोमित्रः।
शंवरुणः।शन्नोअर्यमेति पात्राणि
च॰ आत्मनो॰ ॐपनिषद्देवताभ्यः अ
ग्नयेवै॰ इदमाज्ये॰ अभ्युत्थ॰ आज्यभागां
ते वसनादीननुमंत्रयते रेवतीस्त्वा॰ इ
यन्दुरुक्ता॰ मित्रस्यचक्षु॰ सूत्रवासश्च॰
नमोवाचे ततःसमिधादानं पृथिवी
समिन्नो अग्निः अंतरिक्षं॰ वायुः द्यौः
समिन्नो सूर्य॰ पाणिप्रक्षाल्य अग्नेव्र
तपतेसम्राडसि व्रतपाअसि व्रतव्र
तसि व्रतपतिरसि व्रतमालभे तन्नेप्र
व्रवीमितच्छकेयंतेनर्ध्यासम् वायु
व॰ सूर्यव्रतपतेः उपस्थानम् ॥॰

मे· ॐउदुत्यमितिदशर्चैनस्रुवेण प्रत्
७७ चमाज्यञ्जुहूयात् उदुत्यञ्जातवेद·१
इममूषुत्व·२ समिद्धोग्णो·३ संवर्चसा· ४
मन्वग्निस्तप· ५ यांवकाशा· ६ धा
तादधा· ७ धाताप्रजानां· ८ त्र्ययस्त्रिं
शा· ९ इदंविष्णु· १० म्रायुर्धाइतिपठेत्
शन्नोमित्रःशंवरुणःशन्नोभवत्वर्यमा-
उक्तंस्थालीपाकस्यव्रतहोमः अग्नये।
स्वाहा वायवेस्वाहा सूर्यायस्वाहा ब्र
ह्मणेस्वाहा प्रजापतयेस्वाहा छंदोभ्यः
स्वाहा ऋषिभ्यःस्वाहा छंदोभ्यःस्वाहा
औपनिषधव्रतायस्वाहा पश्चादग्नेद
र्भेषु· अधीहिभोः सावित्री त्रिर्जपद्
वांनोपनिषधव्रतमन्त्रान्मेभवानन्त्रु।
ब्रवीत् ॐभूर्भुवस्स्वः तत्सवितु· १
मण्याऽनुवाक प्रक्रियस्ताद्दस्य यस्तु

दसामितिवाचयति यश्छंदसामृष
भोविश्ववेदा छंदोभ्योध्यमृतात्संब
भूव समामिन्द्रोमेधयास्पृणोत्वमृ
तस्य देवधारणोभूयासं शरीरंमेवि
चर्षणंजिह्वामधुमत्तमा कर्णाभ्यां
भूरिश्रुवं ब्रह्मणः कोशोसि मेधा
यापिहितः श्रुतंमेगोपाय यद्देदव्रतं
तदव्रतं ततोऽनुशासनं ब्रह्मचारी
वाऽ मितिप्रत्याह ब्रह्मचार्यसि पंच
विधानानुक्रमिष्यामः मामलवद्वा
ससोद्वालीः नश्मशानेगच्छेदितिस
र्वं पुनर्मामैत्विन्द्रियंतावत्पठेत नमो
ब्रह्मणे २ शन्नोमित्रः शंवरुणः श
न्नोअस्त्वर्यमा इत्यनुवाकानिपठेत
ततः स्वस्तिवाचनं सावित्राणि आत्म।

मे॰ नः मैं॰ ॐ पनिषथव्रताय नमो नैवेद्यं॰
७८ इडामग्ने॰ आप्नावितं॰ आयुषं अग्निं
विमुच्य ३ अथ श्रीकामः ॐ अग्निंप
रिसमूह्य पर्युक्ष्य परिषिच्य परिस्तीर्य १
उत्तरतः सावित्राणि श्रियै श्रीकाम
यागदेवताभ्यः जुष्टं निर्वपामि विस्र
मेतमेति श्रियै श्रीकामदेवताभ्यः
जुष्टं प्रोक्षामि आत्मनो॰ आत्मनः मैं॰
श्रियै श्रीकामयागदेवताभ्यः अग्नयेवै॰
इदमाज्यम॰ अभ्युक्ष्य पवित्रे॰ आज्यभा
गान्ते श्रीकामाः श्वेतायागोः स्वरूप
पवत्सायाः पुंवत्सायाः पयसि स्था
लीपाकं श्रपयित्वा आवहंतीतिद्वा।
भ्यां स्थालीपाकस्य जुहुयात् ॐ आव।
हंतीवितन्वानाकुर्वाणाचरमात्मनः

अस्मैश्रीः अमुकस्वामिनं अनुपगाभवतु ५=
वासश्रीलाभवतु गृहे
अग्न्यनुशाभ्यासाभ्यांद्वेआहुतीजुहुयात् एकामिन्वेकेपकस्वाहाकारान् ४

वासोसिममगावश्चअन्नपानेनवर्ध
यस्वाहा १ सुवर्णांहरिणींलक्ष्मींध
नदामस्वपूजितां तांतामेअग्रयमावह अस्मै लक्ष्मीः
लोमशां पशुभिः सह स्वाहा २ श्री
ब्रह्मचारिणं ५=१८ वासश्रीलाभवतु= गृहे
रैनमनुपगाभवतु= अस्यैनान्नेनब्रा अस्मैश्रीमानभवतु
ह्मणान्भोजयित्वा हुतशेषस्य स्वयं
प्राश्नीयात् ततः व्रतातिथिः सावि
त्राणि आत्मनः मौंजी· त्रियेश्रीका
मदेवताभ्यः नमोनैवेद्यं इत्यमग्ने·
आश्रावितं· आयुषे अग्निविमुच्य ३
इतिश्रीकामः अथयशस्कामः॥
अग्निंपरिसमूह्य पर्युक्ष्य परिषिच्य
परिस्तीर्य ९ उत्तरतः सावित्राणि
यशसे यशस्कामदेवताभ्यः जुष्टं
निर्वपामि विसृर्मनमेति· सावित्रा

मे॰ ७९

णि यशसे॰ नुष्टंश्रोद्यामि आत्मनो॰
यशसे यशस्कामदेवताभ्यः अग्नये॰
इदमाज्यं॰ अभ्युत्य॰ आज्यभागान्ते
यशस्कामो रोहिण्यां गोस्वरूपवत्सा
याः पूर्ववत्सायाः पयसि स्थालीपाकं
श्रपयित्वा आमायन्त्वित्याद्याभिः ८
ॐ आमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा सा
मायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा तपो य
शो यशानि स्वाहा जनो यशो यशा
नि स्वाहा श्रेयान्वसो यशो यशानि
स्वाहा तंत्वा भग प्रविशामि स्वाहा
स मा भग प्रविशामि स्वाहा अस्मिन्स
हस्रशाखे ऽरणमहं त्वयि मृजे स्वाहा ८
यथापः प्रवणा यान्ति यथा मासा अह
र्जरं एवं मां ब्रह्मचारिणो धातरायन्तु

नास्तिप
रिस्तरणं

सर्वेशः प्रतिवेशोसि प्रमाभासि प्र
मापद्यस्व नमोब्रह्मणे धारणंमेस्त्व
निराकरणं धारयितास्मि कर्णयोः
श्रुतंमेमाप्रहासीरमुष्यमेधाजनि।
राकरिष्णुर्भवति अन्येनान्नेनब्राह्म
णान्भोजयित्वा असौ अमुकदत्तः हु
तशेषस्यसर्वं प्राश्नीयाद्यशस्वीभवत्व
न्ततः ऋतुस्थितिः इहगावः सावित्रा
णि· स्वस्तस्वायाप्मनः मौञ्जी· नमोने·
इडामग्ने· आशावित्ते आयुषं· अग्निविश्व
च ३ इतिपशुकामः॥ अथअपवर्गे
अपनिवर्दं पुनःपूर्वोक्तकर्म ॐ अ
ग्निंपरिसमूह्य पर्युक्ष्य ६ नमोवाचे·
उद्दयन्तम· उपस्थाने उत्तमीयंचित्राव
देवेष्टयित्वा आयुर्धा ऽऽयु· अग्निंपरि।

मे· षिच्य ३ विभूरसीतिउपस्थानं पृथो
८· सीतिसमिधादानं पृथोसि समिधासि
इदमहमग्नौ तेजोसि आपोऽग्नेषेस्तुप
स्थानं ततःउपविश्य ततःप्रातःप्रा·
शिरोवेष्टनं निवार्य नमोवाचे· उस्णीषं(उतारके)निवार्य इयंकन्या
अयंवत्सः अयमादित्यः इदंदत्तीरोदनं
आयुर्धोऽयु· अग्निंविमुच्य ३ इतिषू
वैफकर्म अग्निंपरिसमूह्य पर्युक्ष्य
परिषिच्य परिस्तीर्य ३ उत्तरतः च
तुर्भिर्मुष्टिभिः शन्नोमित्रःशंवरुणः
शन्नोभवत्वर्यमा· सावित्राणि· अग्न
ये वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापतये
छन्दोभ्यः ऋषिभ्यः छन्दोभ्यः अप
वर्गेभ्योपनिषद्व्रताय त्वष्टेनिर्वपामि
शन्नोमित्रःशंवरुणःशन्नोअस्त्वर्यमा।

मा विस्रुर्मनसेति सूर्यस्यरश्मि
भिस्त्वावतु शन्नोमित्रःशंवरुणः
भन्नोभवत्वर्यमा सावित्राणि अग्न
ये वायवे सूर्याय ब्रह्मणे प्रजापत
ये छंदोभ्यः ऋषिभ्यः छंदोभ्यःअ
पवर्गेभ्योपनिषद्व्रताय जुष्टप्रोक्ता·
शन्नोमित्रःशंवरुणःशन्नोअस्त्व
र्यमा· पात्राणिच· आत्मनो· स्तुत
स्यमेंजीवं· वा आत्मनःमें· अग्रयेदे·
इदमाज्यमर्घं· अभुत्वप· आज्यभा॰
गांते वसनादीनवमन्त्रयते देवा
तीस्त्वा· इयंडस्त्वा· मित्रस्यचक्षु·
खुश्रवाःस्तु· नमोवाचे मानोहृमी
इत्येकोनत्रिंशाद्भिः प्रथमेन प्रतीका
नुवाकेनम्नकेन सूक्तं पाज्यंजुहुयात्

मे· श्रुक्रियंरुद्रस्य ॐमानोग्निमे·१ मा
८१ नःक्रतुभिः·२ अनुनोमित्रा ३ वि
ष्णुर्दद्धाणं· ४ ॐभूः ५ ॐभुवः ६
ॐस्वः·७ ॐभूर्भुवःस्वः ८ उदुत्येजा·
उद्वयंत ९ उदुतिष्ठ ११ ऊर्ध्वऊषुण
पुनरूर्जानिवर्तस्व· १३ सहस्रधा १४
धाताद्धातु· १५ धाताप्रजानां १६
अग्नआयूं· १७ अग्नेपव· १८ त्वन्नोअ
ग्ने १९ सत्वन्नोअग्ने २० वायुरग्रेगाय
ज्ञ· २१ प्रयाभिर्या· २२ हिरण्यग·२३
यःप्राणतो २४ यओजोदा २५ येन
द्यौ· २६ इयमेधा· २७ यस्यमेविश्व·
यंक्रंदसी २९ आयुर्धाअग्नु· शन्नो
मित्रःशंवरुणःशन्नोभवत्वर्यमा·
नतःप्रथात ... ने अग्नयेस्वाहा वायु

वेस्वाहा सूर्यायस्वाहा ब्रह्मणेस्वाहा
प्रजापतयेस्वाहा छंदोभ्यःस्वाहा
ऋषिभ्यःस्वाहा छंदोभ्यःस्वाहा अ
पवर्गेऊँपनिषद्यव्रतायस्वाहा श
न्नोमित्रःशंवरुणः शन्नोभवत्वर्यमा-
नमोवाचे· अथानंतरसमिधादानं
द्यौसमिद्धा सूर्यसमिधे· अंतरिक्षस
मिद्धो वायुस्स· पृथिवीसमिद्धो अ
ग्निःस· सूर्यव्रतपतेऽस्तुपस्थानम्
सूर्यव्रतपतेस· वायुव्रतपतेसग्ना·
अग्निव्रतपतेस· व्रतमचारिषंतन्नो
गोपाय ततःसर्वेषांवायवानां अ
ग्नेपुष्पांलिपेत् सुक्रियंरुद्रस्य आ
युर्धेशांतिपठेत् अस्मांतेअग्नेपुष्पं
लिपेत् ततःऋत्विति[illegible]ः साविज्ञाणि

मे॰ स्वनस्यमोंजीवं॰ अपवर्गोऽस्रोपनिषध
८३ व्रताय नमोनैवेद्यं इडा मस्थे॰ आस्त्रा
वितं॰ आयुषं॰ अग्निंविमुच्य २ इत्य
पवर्गोऽपनिषधव्रतानि इत्यारण्य
व्रतानि २२ अथगोदानम् अग्निं
परिसमूह्य पर्युक्ष परिषिच्य परि
स्तीर्य ९ उत्तरतः अग्नेःप्रतितान्य॰
ननिर्वापः हव्यापयोसि आत्मनो॰
आत्मनःमों॰ गोदानयागदेवताभ्यः
अग्नयेवैश्वानराय इदमाज्यमर्पयामि॰
अभ्युत्थ्य॰ आज्यभागान्ते षोडशेवर्षे
गोदाने अग्नेर्वासमामे नष्मारव्याते
जटाकर्मणा हूमैष्वासीनंदर्भानध्य
थिकृत्य हिरण्यंचाभिषिंचति आ
मिकीभिर्व ... जसाद्यिकीभिर्वा वह

न्याः प्रसन्नाः स्थावराः परिमेष्ठि
न्याः कूष्मावहन्तउक्षिताइति य
थाचूडाकरणवत् अयमगात्स
विता• उष्णास्त्वशीतास्त्व• आर्द्रदानव•
येनावपत्सविताक्षुरेण• अयमसौ
अमुकदत्तः दक्षिणाकेशांति• १ आ
र्द्रदानव• येनधाता• अयमसौ प
श्चिमकेशांति• २ आर्द्रदान• येन
पूषा• अयमसौ• उत्तरेकेशांते ३
आर्द्रदान• येनभूयश्च• अयमसौ
पूर्वेकेशांति इतिप्रदक्षिणं• के
शावापायप्रयच्छति ततोयापोदि
व्यास्नाप्य ततश्चन्तर्गृहीतेनान्येन
येकेचन्मा• नाचवसनानुमन्त्रणा
दिव्रतकं किंचित् नचास्यापवर्गः

मे· ततःकृतवतिथ्यिः सावित्राणि आत्म
८५ नःमैं· गोदानयागदेवताभ्यः नमो
नैवेद्यं· इडामग्ने आश्राविते· आयुषे
अग्निंविमुच्य ३ इतिगोदानम् ॥ॐ
अथाऽपवर्गेत्रैविद्यकम् अग्निंपरिस
मूह्य पर्युक्ष्य परिषिच्य परिस्तीर्य १
उत्तरतः अग्नेःप्रणीताभ्य ननिर्वापः
इध्मापयोसि· आत्मनो· आत्मनःमैं·
अपवर्गेत्रैविद्यकाय अग्नये वैश्वान·
इदमाज्यं· अभ्युक्षण· आज्यभागौते
ब्रह्मचारिणोवसनादीनऽनुमन्त्रयते
रेवतीस्त्वा· इयंदुरुक्ता· मित्रस्यचक्षु·
स्वश्रवस्तुश्रवा· ततश्चतुर्गृहीतेन
प्रधानम् येकेचज्मा· १ छंदोभ्यः
स्वाहा २ अपवर्गेत्रैविद्यकायस्वाहा ३

प्रधानांतरं समिधाद्दानं यद्देवादेव·
यश्चिदिवा· यदिज्ञाग्रयदि· पाणीप्रा
ल्य प्रधानांतरं व्रतविमोचकं उप
स्थानं अग्नेव्रतपतेव्रतमचारिषं तद
शकं तन्नेऽराधि मस्तन्वोगोपाय वायो
व्रतपते· सूर्यव्रतपते· नाव्रव्रतादे
शः नवैविधकमत्रावचनं ततः स्व
स्तिथिः इहगावा· शक्तिवष्टकृतेदेव
तायैवलिंहरेत् सावित्राणिइति स
र्वेभ्यो नैवेद्यं कुर्यात् महागणपतये
पितृगणदेवताभ्यः प्रजापतये सी
मंतकरणेत्यादि मौंजीबंधनयाग
देवताभ्यः नमो नैवेद्यं निवेदयामिन
मः इन्द्रामग्ने· पूर्णांतेतावत् ततः
अग्नेर्यविष्ठब्राह्मणाम्भूजनम् ततो।

अभ्यारूढं ब्रह्मचारी खड्डायांच रजस्वला
द्वेपाषंडिनं दृष्ट्वा सचैलस्नानमाचरेत्

मे॰
८४

स्पर्शां दत्वा अग्नोदाऽस्याप्स्व अप्सुमे
खलावासश्च अग्निं विसृज्य ३ इत्यप
वर्गेर्द्वै विषकम् २४ अग्निपरिसमूल
पर्युक्ष ६ अथ स्नानमेवः ततः शुक्लपू
जा गुरवे आचार्याय गंधार्घ्यपुष्पवस्त्र
दक्षिणामधुपर्कान् दद्यात् शोभनं
वासो वेधनीयः ॐ छन्दस्याधीन्वस्त्रा
स्त्यांस्त्रनूगं कारयेत् षडर्घ्या ह्रीभवं
ति॰ भगवन्विष्टरो विष्टरो विष्टरः इ
त्यादि शिष्येनाचार्याय मधुपर्को देयः
भगवन्मधुपर्को मधुपर्को मधुपर्कः
भगवन्मधुपर्कं ददानिते सावित्राणि
देवस्यत्वा॰ भगवन्मधुपर्कं प्रतिगृह्णा
मि इ विष्टरोस्यन्नारिलैम॰ इत्यन्तम
मानारुद्राणामित्यंते श्रोत्रियोन्यो

गां मधुपर्कं च दापये
दित्याद्यस्यार्थः
[illegible]धुपर्कस्यार्थे गां मधुपर्के
दापयेत्

नैष्ठिकापेक्षयाविदमुच्यते अन्यो नैष्ठिको ब्रह्मचारी श्रोत्रियो वेदाध्यायी
श्रोत्रियंछन्दोधीत इति श्रोत्रियशब्दो वेदाध्यायी निपा[illegible]तः ततश्चैतदुक्तं भवति
अन्यो नै[illegible]ब्रह्मचारी वे[illegible]ति पुनर्वचनं मन्त्रधारणार्थं वेदाध्यायेवन
स्ता[illegible]याच[illegible]एलेचर्यव्रत[illegible]त्यर्थः ॥

अथैकमतेनोक्तं धर्मस्य स्नानराद्धसिष्टेन
मुण्डस्सर्वशरीरस्य शिखाभूलोम वर्जयेत्
अथवाजटिलः सर्वनजात्तुक्षुरकर्मणा १
नतुश्चादिष्टतीनामायप्रसिद्धिः निरोधत्वात्
ततस्त्रिस्नात्वापवित्रीभूत इदमिदमुर्थादिन्यादह्नितीय
नैष्टकस्यस्नानंनास्ति

अथाश्मस्नानं व्रजपरिहितं प्रपाद्य जटाश्मश्रु
लोमनखमेभिः संहार्यापोहिष्ठेतितिसृभिः
स्नापया हिरण्यवर्णा इति चतसृभ्यां शन्नइति
चतसृभ्यां गोसमूहोव्रजः तेनपरिहितमधिष्ठि
तं देशं प्रपाद्य प्रवेशप्रयोजककर्त्राचार्यस्या
यतिर्देशः यथासम्भवजटिलपक्षे जटानावापनं
शिखादिपक्षे केशानां
तेन जटादिकमभि
संहाप्य सार्थ वापयि
त्वा आपोहिष्ठेत्यादि
भिस्तिसृभिः समार्ज
नं कुर्वन् स्नायात्
स्नापयेत् मज्जयेत्
हिरण्यवर्णा इति द्वा
द्वितीयमज्जनं कुर्य
शन्नआप इति तृतीयं
अत्र च श्मश्रुग्रहणेन
पुंसो चोष्ठपरिगतकेशा
नामपि ग्रहणं लोमग्र
हणेन गुह्यस्थानगतानां
मेव ग्रहणं = प्रथम

वेदाध्यायी ततस्स्नाने अश्मास्पता
ने व्रजपरिहितेऽप्रपद्य जटाश्मश्रुलो
मनखमेभिंस्संहार्य ततोब्रह्मचार्य।
स्य आपोहिष्ठेतितिसृभिः स्नापयेत्
आपोहिष्ठा० हिरण्यवर्णाः ३ विच
क्रमोहृत्वावद्यमानः शंतपवित्रादि
तनाहासो नाभिर्मा देवस्सवितापु
नात्विति शन्नआपोधन्वन्या २ ततः
छत्रधारणं द्यौस्तेपृष्ठमितिछत्रंधा
रयेत् द्यौस्तेपृष्ठं पृथिवीसधस्थमा
त्मांतरिक्षंसमुद्रोयोनिः विख्यायच
क्षुषात्वमभितिष्ठतन्यतः ३ ति
त्वमथस्थभार्गवस्य इममग्नहिरण्यकटककुंडलादि
प्रतिष्ठैस्य इममग्नआयु० १ देवतेमा
माहिंसीष्टमितिवाराहोउपानहौप्र

गृहीतमधुपर्कश्चब्रह्मच
आचार्यमर्हयेद्
दक्षिणादिनायथा
शक्त्या पूजयेत्

द्यौस्तेपृष्ठमितिमंत्रेण
छत्रंधारयेत् यथावि
भवानुसारेण ७=

माहिंसाकार्यं ९=

शोभनप्रस्थाने
भवत २=

पृतनासेनातामिच्छतीति
येनेष्टतन्यतिष्टतन्यतः ४

वाराहोउपानहौ
वराहः सूकरः
वाराहोपानहौच
कश्चिदाचार्यः १०॥
चर्ममयावुपानहौ
परि [illegible]

अपथयेति कौडिकात्वं यावदङ्गुष्ठगः प्रसिद्धमवगर्हितं यत्द्वारा
ततो अन्यथाद्वारा अप्रसिद्धया गुप्तातः द्वारादि निस्सरणं प्रवेशोय
परिकल्पितया निस्सरणं प्रवेशनंच निषिद्धम्

परिधत्ते

अतो ब्रह्मचर्याद्यर्थे द्विवस्त्रो ब्रह्मचारी ह्येकवस्त्र आसीत
मृगाजिनस्योपरि जेन धारितं न चात्र लोकं वस्त्रशब्दप्रयोगो स्ति

मे.
८५

तिष्ठेच्चरेत् द्विवस्त्रोन्तर्धये तस्माच्छोभ
नेवासो भर्तव्यमिति श्रुतिः ततो ब्रह्म
चारी वाग्यमिति प्रत्याह वैणवदण्ड (बांस का डाड धारण करे)
धारी स्यात् नित्यं छत्रधारी स्यात् अ
पथ्यदायी स्यात् अदत्तहरणं प्रतिषि (रजात श्रोत्रि · पाथपथा · देयं)
द्धम् अपथाद्वारान्निस्सरणं प्रतिषिद्ध
मलवद्वाससा सह संभाषा प्रतिषिद्धा
रजोवाससा सह शय्या प्रतिषिद्धा गु
रोः उल्लंघनं प्रतिषिद्धं अस्नाने
स्मयने प्रतिषिद्धं सरणं प्रतिषिद्धं न (प्रवेशनंच)
र्तने प्रतिषिद्धं गायने प्रतिषिद्धं तस्य
चेलणं प्रतिषिद्धं वेदमनूच्याचार्यो (समीपे)
न्तेवासिनमनुशास्ति सत्यं वद धर्मंच
र स्वाध्यायान्माप्रमदः आचार्याय प्रियं
धनमाहृत्य प्रजातन्तुं माव्यवच्छेत्सीः

वेणोः सर्वं यथेनं दण्डंच धारयेत

नान्यस्मै पथ्यानं दद्यात् परकीयं यद्द्रव्यं यत्परेणाप्रदत्तं न गृह्णीयात्

न परस्वमपहरेदिति अस्मादिति षिद्धत्वात्

रजस्वलयोदक्यापर्यायया सह शयनं प्रतिषिद्धम्

हसने

नृत्यगीतादेरस्याने वीक्षणं प्रतिषिद्धं न नृत्यवाद्यौ

नञ्च वस्त्रद्वयं विभवाडम्बरेण उत्कृष्टं कर्तव्यम्

तैत्तिरीय उपनिषत् मे भी लिखा है
धर्मं चर धर्मान्नप्रमदितव्यम्

प्रमाद नहीं करना

धर्म से किसी काल मे भी प्रमाद नही
करना चाहिये

सत्यान्नप्रमदितव्यम् धर्मान्नप्रमदि
तव्यम् यत्नान्नप्रमदितव्यं कुशला
न्नप्रमदितव्यं स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां
नप्रमदितव्यं यज्ञाद्देवपितृकार्येभ्यो
नप्रमदितव्यं मातृदेवोभव पितृदे
वोभव आचार्यदेवोभव अतिथिदे
वोभव यान्यनवद्यानि कर्माणि ता निर्दोषाणि
नित्वयाकर्तव्यानि नोइतराणि अथ
यान्यस्माकं सुचरितानि तानित्वया
कर्तव्यानि अथ येकेचास्मच्छ्रेयांसो
ब्राह्मणास्तेषां त्वयाऽऽसने
नप्रश्वसितव्यं श्रद्धयादेयं अश्रद्धया
देयं संविदादेयं असंविदादेयं ह्रिया
देयं भियादेयं वित्यैदेयं अवित्यैदेयं
भूत्यैदेयं अभूत्यैदेयं अथयदितेकर्म

मे॰
८९

विचिकित्सा वृत्तविचिकित्सा वा स्या
त् ये तत्र ब्राह्मणाः संमर्शिनः युक्ताः आयु
क्ताः लक्षाः अलक्षाः रूक्षाः अरूक्षाः
लुब्धाः अलुब्धाः धर्मकामा वा स्युः य
था ते तत्र वर्तेरंस्तथा त्वं तेषु वर्तेथाः ए
ष आदेशः एष उपदेशः एषैव च वेदो
पनिषत् एतदनुशासनमेवमु चैत
दुपास्यं अथातोऽष्टचत्वारिंशत्संमितं
तत्र विधिविशेषः नियमेष्वाचार्यप्र
धानः स्यात् निलयार्थी पूनर्वहे न प्र
विशेदनिलयः स्यात् दन्यत्र वृद्धात् व
ल्मीकाद्वा निस्तोतव्यमित्येके यथो
क्तमेकं वासः शाणीचीरं ऊतयं वा
परिमितमुरः प्रमाणमपरिज्ञातं च
तुर्थकालपानमेतोः असंचयवान्

ऽहारहवीं भैक्षमश्नीयात ऽहरस्ति
ष्ठेत रात्रावासीनोभयं सुनिव्रतःस्या
त् स्त्रीशूद्रपतितभस रजस्वलैर्वा न
सम्भाषेयेति च्यवनो भृगुर्हादशरा
त्रं उभयतो ऽमावस्यायां पौर्णमास्यां च
पलाशाः समिधो नित्याः परिधि
ह्वाणो वा मेधामस्मिन्निति पाणिना
मार्ग गत्वा त्रिषवणमहोरात्रमुदको
पस्पर्शने नमो हमाय मोहमायेति
चान्तम्सवं नमो हमाय मोहमायाय
यै वैश्वानराय तपाय तपसाय विं
दवे विन्दाय सुविन्दाय सर्वविन्दा
य नमः पाराय सुपाराय पारयंत्या
य नमः कर्म्याय सुकर्म्याय नमः च्यव
नाय भार्गवाय इत्येता एव देवतास्त

त्रिकालसंध्यां अधीयेत =

मे॰
८

पयन् उदकेनैव समेव त्वारं चरित्वा।
विमलैर्विपापो भवति सर्वेषां वेदा
नां चरितब्रह्मचर्यो नान्यत्कृते स
तु खलु चरितब्रह्मचर्यो दशादशपु
रुषान्पुनाति पूर्वापरात्मानं चैकवि
शं पंक्तिं च यावदनुपश्यति यस्मा
मुपविशति समाम् एतामेवदे
वानामन्नस्सज्जुहोति येनुदक्षिणा
इति पीत्वा पुनस्तीर्थं गच्छेत् प्राची
उदीचीवा ॐ येते पंथानः सवितापू
र्व्यासो रेणवो विततोअन्तरिक्षे तेभि
र्नोअद्य पथिभिः सुगेभिः रक्षाचनो
अधिचब्रूहिदेवाः ॐ नमोग्नये पृथि
वीक्षिते लोकस्मृते लोकमस्मै यजा
मानाय धेहि नमो वायवे अन्तरिक्षि

तेलोकस्सतेलोकमस्मैयजमाना
यधेहि नमोग्न्यादित्यायदिविक्षिते
लोकस्स्तेलोकमस्मैयजमानाय।
धेहि ॐयेतेपंथानमनुधूम्यांसं
तति पावानभ्यो श्रुकेपितेनहृ।
तिमाप्तो यत्ताहलिलात्ता पर्वीते
नकृष्णाछ्हाश्ववर्तानोयशासेनना
सत्यालोहितवन्येन वयाभिपक्ष
थैन पिप्पीलकप्रमादेन अश्रविंतः
पुराणोयतोदेवानदन्नायेत ॥८॥
ततस्तीर्थादागत्य स्नातस्य स्वस्ति।
पुणपत्राद्विकादिभिर्होमः अग्निंपा।
रिसमूह्य पर्युक्ष परिषिच्य परिस्ती
र्य ९ चात्वक्षोष्टैः पुरस्तात ४ पश्चा
पयोसि आत्मनोवा॰ त्रिकाहोमदेव

मे॰ ताभ्यः अग्नये वैश्वानराय इदं घ्राज्य॰
८८ यैः कैश्चिद्दुर्भागैः स्कवे सस्तज्य नवग्र
ये॰ १ बृहस्पतिअति॰ २ बृहस्पते स्व
मजयह॰ ३ यमो दधार॰ ४ यथा
पंचय॰ ५ त्रिकद्रुके भिपत॰ ६ स
ग्नो रुद्रोन॰ ७ अश्वा मते सम॰ ८
तेषां वर्षस्त॰ ९ अवते हेडो॰ १० उदुत
मंव॰ ११ इमम्मे वरु॰ १२ अहेडमानो॰ १३
ॐ भूर्लोकाय॰ १४ ॐ भुवर्लो॰ १५
ॐ स्वर्लो॰ १६ ॐ भूर्भुवः स्वर्लो॰ १७ ॐ
अग्निर्मूर्धा १८ उभावामि॰ १९ अय
मिह २० अयंते योनि॰ २१ स्तोमो देवा
नामुपप्र॰ २२ अयप्रत्नाम॰ २३ अग्ने
र्णः कदा २४ परिते दूडभो॰ येनवत्स
सिदाश्रुषः २५ तावत इदं ते ततः

अग्निं विमुच्य ३ ततः स्नानकस्त्रजा
आचार्येन कार्या गंधार्घपुष्पमधुप
र्कं दद्यात् दक्षिणांते पुनः अग्निप
रिसमूह्य ४ प्रस्तात् ४ वैश्वदेवम्
वैश्वदेवादि नित्यकर्म सर्वं अग्निवि
मुच्य ३ अग्निं ॐ ड स्नु क्रुव मंडल
विसर्जनम् अग्नो पुष्पं धर्मं देहि
गोग्रासादि क्षेत्रपालबलिः आयु
श्रंमा स्वस्तकन्ने पुष्पं पूर्वं वल्कल
शाट्यां विसर्जनं गायत्र्ये नमः ३
अथ तावत् महागणपतेः प्रजाप
तेः सीमंतकारणदेवतानामिन्द्रा
दि सर्वं क्षेत्रकादीनां वटुकादीनां
आत्मनोः वाग्यनः का स्तनस्य मौंजी

अग्निविसर्जन
समये ॐ ड स्नुक
स्नुवमंडलविस
र्जनं कुर्यात् ८=

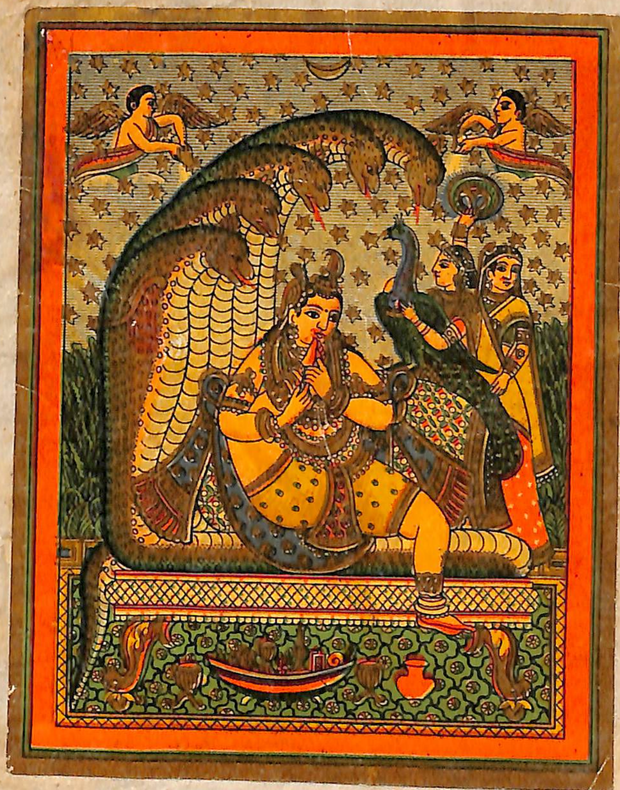
मे·
८९

स्तनयोः मौंजी· स्तनानां मौंजी बंधन
निमित्तं कलशपूजनं दशादिक्पा
लपूजनं नवग्रहपूजनं क्षेत्रेश्वरपू
जनमच्छिद्रं संपूर्णमस्तु एवमस्तु ए
नाभ्यो देवताभ्यः यवोदकं नमः उद
कतर्पणं नमः आपन्नोस्मि· आरोग्य·
तराणि· आयुष्व विद्या· लमध्वमम·
यद्लयपद· आक्रान्तं नैव· उभाभ्यो·
नमो ब्रह्मणेति तर्पणम् उदकलशे·
मंत्रार्थः अनंत शाखे· ततो ब्राह्मणा
नां भोजनम् भोजनांते अग्नेशुष्मम्
आदौ आब्रह्मन्ब्रह्मणो· आशीर्वादं
पठित्वा यजमानस्य यजमानपत्न्याः
ब्रह्मचार्यस्य हस्ते पुष्पं देयं यत्तच्छि।

९२०· ऋषिविसर्जनं
गत्वा विमुच्यति
इति मन्त्रेण विश्वा
मित्र ऋषिविसर्जनं २·
नमो ब्रह्मणे इति मंत्रे
ण ब्रह्मा विसर्जनं

द्रंतपछिद्रं यच्छिद्रंतस्मृतांमम त
त्सर्वंमच्छिद्रमस्तुभास्करस्यप्रसाद
तः इत्यनेनश्लोकेनश्रीगोपुच्छलि
पेत् ततोब्राह्मणानांविसर्जनम्
अथाश्रुक्रिजशलहोमंकारयेत् ॥
इत्युपनयनंसमाप्तम्
संवत् १९ ३४ कार्तिकशुक्लदशा
म्यां गुरुवासरे लिखितंमयापंडित
भगवासनारायणेन स्वात्मबोधा
नार्थं वा नेत्रप्रकाशानिरंजननाथ
स्यपठनार्थं शुभमस्तुलेखकपाठ
कसाधकानाम् शुभ
मस्तुसर्वज
गताम्

मोव कर्म पद्धति पर्व

मे० २

सा यशसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्ध्यात् २
द्यौस्समिन्ना सूर्यस्समिन्धे नामर्हस्समिन्धे
सामासमिद्धा सुस्समिद्धा तेजसा वर्चसा
यशसा ब्रह्मवर्चसेन समिन्ध्यात् पाणी
प्रक्षाल्य

अग्नेव्रतपतेतिउपस्थानं अग्नेव्रतपते
सम्राडसि व्रतपाअसि व्रतव्रतसि व्र
तपतिरसि व्रतमालभे तन्तेप्रब्रवीमितं।
च्छकेयंतेन ध्यासम् वायोव्रतपतेसम्रा
डसि व्रतपाअसि व्रतव्रतसि व्रतपति
रसि व्रतमालभे तन्तेप्रब्रवीमि तच्छकेयं
तेन ध्यासम् सूर्यव्रतपते सम्राडसि व्र
तपाअसि व्रतव्रतासि व्रतपतिरसि व्रत
मालभे तन्तेप्रब्रवीमि तच्छकेयंतेनर्ध्या
सम् इत्युपस्थानम् ॥

सं १९४४ ज्येष्ठवदी १२ शुक्रवासरे लि
खितंमयापंडितभद्दार्कवासनारायण
गृहणा निरंजननाथस्यपठनार्थम् ॥

१२३४५६

अग्ने व्रतपते इत्युपस्थानं अग्ने व्रतपते
व्रतमालभे तन्ते प्रब्रवीमि तच्छकेयं तेन
र्ध्यासम् १ वायो व्रतपते व्रतमालभे।
सूर्य व्रतपते व्रतमालभे।

उपस्थानं अग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं त
दशकं तन्ते प्रब्रूमस्तन्नोगोपाय १ वा
यो व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्ते
प्रब्रूमस्तन्नोगोपाय २ सूर्यो व्रतपते व्रत
मचारिषं। ३ ब्रह्मण व्रतपतयो व्रतमचा
रिषं तदशकं तद्वः प्रब्रूमस्तन्नोगोपाय ४

पृथिवीसमितामिति समिधादानम्
पृथिवी समिता अग्निः समिंधे तामहं
समिन्धे सामासमिद्धा सामासमिद्धा
सुसमिद्धा तेजसा वर्चसा यशसा ब्रा
ह्मवर्चसेन समिंध्यात् १ अन्तरिक्षं स
मि... वायुः समिन्धे तामहं समिन्धे
...मासमिद्धा सुसमिद्धा तेजसा वर्च

यौस्मिदाम्वसंमच्छानिधुङ्विर्वाय २१।
योद्रुरोणे निनोरथिंस्तभोजसं युवस्व
नि वीरङ्ग्व्यमश्वञ्चराधाः २२ हिरण्य
गर्भः २३ यः प्राणतो २४ यओजोदा २५
येनद्यौ २६ यद्द्मेद्यावा २७ यस्यमे २८
यश्छन्दसीति सप्तमी यश्छन्दसीश्रवसा
नस्तभाने अभ्येक्षेतामनसारेजमाने
यत्राधिसूरउदितो विभाति कस्मैदेवा
यद्दविषाविधेमस्वाहा २९ ॥३३॥

ॐ यश्छन्दसांमृषभोविश्ववेदा छन्दो
भ्योध्यमृतात्संबभूव समाभिन्द्रोमेध
यास्पृणोम्बः मृतस्यवेदधारणोभूयास
म् शरीरंमेविचक्षणं वाङ्मेमधुमद्दु
कर्णाभ्यांभूरिसुश्रुवं ब्रह्मणः कोशोसि
मेधयापिहितः श्रुतंमेगोपाय यद्देद
व्रतंतदव्रतं पंचविकारानन्नुक्रामिष्या
मः ब्रह्मचार्यस्य अपोशानंकर्मकुरु
दिवामास्वप्सीः वाचंयच्छ मामलव
ह्वासोद्रादी मासंभोहेथाः म्लवद्दास

भा॰ सोभवति उदक्यादि प्रनर्मामैत्विंद्रिय
१० मितिजपेत् ॥

ॐ प्रवर्ग्यवदादेशोऽरुणाः काण्वर्षयोऽऽ
रण्येऽधीयताऽऽपमापमितिजपित्वा म
हानाम्नीरिति आपमापः मपः सर्वा अ
स्मादस्मादितोमतः अग्निर्वायुश्चसूर्य
श्चसहसंचस्करर्धिया वायुश्चारश्मिप
तयो मरीच्यात्मानोअद्रुहः देवीभुवनस्
वरीः पुत्रवत्वाइमेरुवः महानाम्नी महा
माया महामाया महसोमहसस्पारि दे
वीः पर्जन्यसूवरीः पुत्रवत्वाइमेरुव अ
पाश्नुष्टिमपारल मपाश्नुष्टिमपारसम्
अयाचुमनुजावन्ति ममदेवीऋतेहि
ताः वज्रदेवीरनुदिताः स्यावरुणान्देव
सूवरी आदित्यानदितेदेवीयोनिनो।
इमदीघत भद्रंकर्णेभिः = स्वस्तिनइ
न्द्रो॰ केतवोऽरुणास्रश्चर्षयो घोवानर
प्रानाः प्रतिष्ठाशतधायसमाहिताः
अयोसहस्रधायसम् शिवानाःसन्तमा
मि
सम